

บทบาทพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา
ในท้องถิ่นทุรกันดาร (พ.ศ.2508 – 2545)

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2548

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทบาทพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา
ในท้องถื่นทุรกันดาร (พ.ศ.2508 – 2545)

๒๗ ก.ค. ๒๕๔๘

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
พฤษภาคม ๒๕๔๘

สมพร คงถาวร. (2548). *บทบาทพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้อง
ถื่นท่งกัณดาร์ พ.ศ.2508 – 2545*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาศิริรักษ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุวดี วงศ์สว่าง.

ปริญญานิพนธ์เรื่อง *บทบาทพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาใน
ท้องถื่นท่งกัณดาร์ พ.ศ.2508 – 2545* เป็นการศึกษาบทบาทของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางด้านต่าง ๆ เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การส่งเสริมการศึกษา
และการพัฒนาทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิต

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในเรื่องนี้ คือ เพื่อจะศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดโครงการ
พระธรรมจาริก ศึกษาบทบาทของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถื่น
ท่งกัณดาร์ และเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ของพระธรรมจาริก

จากการศึกษาได้พบว่า โครงการพระธรรมจาริกเกิดจากการที่รัฐบาลได้มองเห็นความ
สำคัญของพระภิกษุสงฆ์ในการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนชาวเขา ซึ่งกำลังก่อปัญหาให้กับรัฐบาลใน
สมัยนั้น เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การปลูกฝิ่น การถูกยุยงจากคอมมิวนิสต์ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล
ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มอบให้กรมประชาสัมพันธ์อาราธนาพระภิกษุออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่
ชาวเขา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ภายใต้ชื่อโครงการพระธรรมจาริกซึ่ง
จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2508 มีสำนักงานส่วนกลางอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร สำนักงานส่วนภูมิภาคอยู่ที่วัด
ศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดระยะเวลาที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปปฏิบัติงานตั้งแต่
พ.ศ.2508 – 2545 ได้ปฏิบัติภารกิจหลัก 3 ด้าน คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การส่งเสริมการ
ศึกษา และพัฒนาสาธารณูปการ ส่งผลให้ชาวเขามีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากขึ้น
จะเห็นได้จากการที่ชาวเขาได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ และขอเข้ารับ
การบรรพชาอุปสมบทเพื่อศึกษาธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้การปฏิบัติงานของพระ
ธรรมจาริกยังทำให้ชาวเขายังมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็น
ประโยชน์ต่อการเข้าไปพัฒนาชาวเขาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย

ในการศึกษายังพบว่า การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค
มากมายหลายประการและผู้บริหารโครงการฯ พยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวจนผลกระทบที่มีต่อ
ชุมชนและการดำเนินงานของโครงการ เพื่อจัดวางระบบและรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระธรรมจาริกสืบต่อไป

THE ROLE OF BUDDHIST MISSION IN SPREADING BUDDHISM TO HILL
TRIBE PEOPLE IN REMOTE AREAS (1965 – 2002)

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in History
at Srinakharinwirot University
May 2005

Somporn Kongthaworn. (2005). *The Role of Buddhist Mission in Spreading Buddhism to Hill Tribe in Remote Areas, 1965 - 2002*. Master thesis, M.A. (History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Asst. Prof. Chompunut Nakirak, Asst. prof. Yuwadee Wongsawang.

This thesis studies the roles of the Buddhist mission called *Phra Thamacharik* in expanding Buddhism among hill tribes in remote areas during 1965-2002 A.D. in the following aspects: Buddhism expansion, education improvement, and development of public facilities.

The purposes of this study are to explore important factors that created Phra Thamacharik Mission, to explore the importance of Phra Thamacharik monks in expanding Buddhism among hill tribes in rural areas, and to analyze the problems and obstacles faced during the course of the project.

Phra Thamacharik Mission was created after the government had realized the importance of Buddhist monks in developing hill tribe communities which were causing problems to the government at that time. These problems were, for example, deforestation, opium plantation, and communism. The government had asked the Public Welfare Department to invite Buddhist monks to spread Buddhism in the areas in order to create moral relationship with hill tribes under the mission *Phra Thamacharik*, which was started in 1965, with its central office at Wat Benchamabopit and its regional office at Wat Srisoda, Muang District, Chiang Mai. The roles of the monks in Phra Thamacharik Mission during 1965-2002, when they were performing their tasks, can be summarized in the three

aspects: Buddhism spreading, education development, and public facility development. As a result, the hill tribes have shown more respect and belief in Buddhism as seen in their participation in religious services, self-expression as Buddhists and ordination into monkshood in order to study Dharma discipline. In addition, the mission also helped better the hill tribes' attitude towards the national, religious and royal institutes of Thailand, which benefited the development of their quality of life.

The study also finds that Phra Thamacharik monks had to face many problems and obstacles, and the project administrators tried to provide solutions to these problems and amend their effects on the communities and the management of the project itself in order to set up the system and form of Buddhism expansion of Phra Thamacharik monks later on.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

บทบาทพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา
ในท้องถื่นทุรกันดาร์ (พ.ศ.2508 – 2545)

ของ

นายสมพร คงถาวร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชกุล)

วันที่ 12 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

.....

ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาคริักษ์)

.....

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุวดี วงศ์สว่าง)

.....

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาวิตรี พิสนพวงศ์)

.....

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์วราคม ทีสุกะ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชมพูนุท นาคริรักษ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ยุวดี วงศ์สว่าง ที่รับเป็นกรรมการที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ช่วยประทับประคอง และตรวจงานของผู้เขียนด้วยความเมตตาและอนุเคราะห์แนะนำด้วยดีเสมอมาอย่างอดทนและเอาใจใส่อย่างสูงยิ่ง

ในโอกาสนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาประวัติศาสตร์ให้ผู้เขียนมีความรู้ความสามารถที่จะทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ วิชาประวัติศาสตร์ทำให้ผู้เขียนรู้จักโลกกว้าง และมองอนาคตได้อย่างมั่นใจ ผู้เขียนจึงขอขอบคุณอาจารย์ทุกท่านในภาควิชาประวัติศาสตร์ในครั้งนี้ด้วย

ขอขอบคุณพระสมศักดิ์ สิริจันโท และพระภิกษุสามเณรทุกรูป ที่ให้ที่พักและอำนวยความสะดวกในขณะที่ผู้เขียนเก็บข้อมูลงานวิจัยที่วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่ พระมหาบุญคง ธัมมิโก วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ ที่ให้พิมพ์งานวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ คุณพรชัย สมบูรณ์ชัย ที่กรุณาให้ที่พักและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในขณะที่ทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งทำให้ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาที่ส่งเสริมและเป็นกำลังใจอันยิ่งใหญ่ในการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบคุณเพื่อนๆ ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สำหรับมิตรภาพที่มีให้กัน และท้ายที่สุดขอขอบคุณกรมการศาสนาที่ได้ให้ทุนอุดหนุนวิจัยปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

สมพร คงถาวร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
จุดมุ่งหมายของการศึกษา.....	5
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	6
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	6
คำนิยามศัพท์.....	6
วิธีดำเนินการศึกษา.....	7
แหล่งข้อมูล.....	7
2 ภารกิจพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม.....	8
งานเผยแผ่พระศาสนา.....	10
งานพัฒนาการศึกษา.....	12
งานสอนหนังสือ (ความรู้ทั่วไป).....	12
งานสอนจริยธรรม หลักธรรม.....	17
งานพัฒนาชุมชน.....	18
งานบริการสังคมของวัดและพระสงฆ์.....	18
งานสนับสนุนนโยบายปัญหาชุมชนของรัฐ.....	20
3 โครงการพระธรรมจาริก : การเผยแผ่ศาสนาแนวใหม่.....	26
มูลเหตุของการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริก.....	26
การแก้ไขปัญหาอันเนื่องจากชาวเขา.....	26
ภูมิหลังของชาวเขา.....	27
ปัญหาอันเนื่องจากชาวเขา.....	30
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	33
นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับชาวเขา.....	34
นโยบายระยะสั้น.....	36
นโยบายระยะยาว.....	36
การก่อตั้งโครงการพระธรรมจาริก.....	37
ที่มาของการก่อตั้งโครงการ.....	38
วัตถุประสงค์การดำเนินโครงการ.....	39
การบริหารงานของโครงการ.....	40

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
3(ต่อ)	การบริหารงานยุคแรก.....	40
	การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สอง (พ.ศ.2526 – 2527).....	41
	การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สาม (พ.ศ.2528).....	43
	การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สี่ (พ.ศ.2529).....	46
	การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่ห้า (พ.ศ.2536).....	48
	พระธรรมจาริก.....	50
	คุณสมบัติของพระธรรมจาริก.....	50
	การฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นพระธรรมจาริก.....	52
4	บทบาทพระธรรมจาริก ระหว่าง พ.ศ.2508 – 2545.....	55
	การเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	56
	การแนะนำชาวเขาให้รู้จักการไหว้พระสวดมนต์.....	57
	การจัดอบรมธรรมในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา.....	57
	การบรรยายธรรมผ่านเสียงตามสาย หรือหอกระจายข่าว.....	58
	การบรรพชาอุปสมบทชาวเขา.....	58
	การจัดทำโครงการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ.....	61
	การจัดอบรมเข้าค่ายคุณธรรม.....	61
	การอบรมจริยธรรมในโรงเรียน และการเปิดสอนพุทธศาสนา วันอาทิตย์.....	62
	กิจกรรมพระธรรมจาริกสัญจร.....	62
	การส่งเสริมการศึกษา.....	62
	โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา.....	64
	สำนักเรียนปริยัติธรรมวัดศรีโสดา.....	65
	โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์.....	67
	โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา.....	67
	โรงเรียนสตรีวัดวิเวกวนารามและศูนย์ฝึกอาชีพสตรี วัดวิเวกวนาราม.....	69
	โครงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับ พระธรรมจาริกและภิกษุสามเณร.....	70
	การพัฒนาทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิต.....	72
	การส่งเสริมงานอนามัย.....	72

สารบัญ(ต่อ)

บทที่		หน้า
4(ต่อ)	การพัฒนาสาธารณประโยชน์.....	73
	การเกษตรเพื่อการบริโภค.....	74
	การสอนหน้าที่พลเมือง.....	74
	การจัดตั้งองค์การชุมชน.....	74
	การประชาสัมพันธ์.....	75
	บทบาทที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน.....	75
	กรณีตัวอย่างบทบาทที่โดดเด่นของพระธรรมจาริกบางรูป.....	76
	พระมณเฑียร ธิรจิตโต.....	76
	พระสกลพร ขนดีโก.....	78
	พระทรงศักดิ์ อานนโท พระดำเกิง และสามเณรที่หม่อมพร ศรีคำศิริ.....	79
	การประเมินโครงการพระธรรมจาริก.....	80
5	ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริก.....	82
	ปัญหาและอุปสรรค.....	82
	โครงสร้างการบังคับบัญชา.....	82
	บุคลากร.....	83
	การขาดแคลนบุคลากร.....	83
	บุคลากรประพฤติตนไม่เหมาะสม.....	83
	บุคลากรมีปัญหาด้านการสื่อสารและขาดอุปกรณ์	
	ในการเผยแผ่ศาสนา.....	84
	บุคลากรประสบปัญหาด้านอาหาร.....	84
	การไม่รู้ข้อมูลความเคลื่อนไหวของศาสนาอื่น.....	84
	ด้านงบประมาณไม่เพียงพอ.....	85
	ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข.....	86
	ลำดับการบังคับบัญชา.....	86
	พระธรรมจาริก.....	86
	การสนับสนุนจากรัฐ.....	88
6	สรุป.....	89
	บรรณานุกรม.....	92

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก.....	98
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	116

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย.....	28
2 จำนวนชาวเขาที่เข้าพิธีบรรพชาอุปสมบทในโครงการพระธรรมจาริก ตั้งแต่ พ.ศ.2508 – 2545.....	58
3 จำนวนพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่สอบผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี..	66
4 จำนวนพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่สอบผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก นักธรรม.....	66
5 สถิตินักเรียนโรงเรียนวัดวิเวกวนาราม.....	68
6 สถิติจำนวนผู้สอบผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม.....	68

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ผังงานพระธรรมจาริก พ.ศ. 2526.....	43
2 องค์การบริหารงานพระธรรมจาริก พ.ศ 2528.....	45
3 โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ 2529.....	47
4 โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ.2536.....	49

บทที่ 1

บทนำ

บริเวณชายแดนภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งติดต่อกับประเทศลาวและพม่า เป็นดินแดนที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่หลายเผ่า เช่น อีเก้อ ลีซอ มูเซอ และกระเหรี่ยง ชาวเขาเหล่านี้มีภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เป็นการนับถือผีและธรรมชาติแตกต่างไปจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ รัฐบาลไทยนับแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เห็นว่าชาวเขาเผ่าต่างๆ เหล่านี้ได้ก่อปัญหาให้กับประเทศ คือมีการถางป่าทำไร่เลื่อนลอย เป็นการทำลายต้นน้ำลำธาร รวมทั้งยังมีการปลูกฝิ่น¹ อยู่ทั่วไป และประการสำคัญคือลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในหมู่ชาวเขามากขึ้นนับแต่หลังสงครามโลกที่ 2 นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวเขาในพม่าและลาวกับรัฐบาลของทั้งสองประเทศซึ่งส่งผลกระทบต่อมาถึงประเทศไทยคือเป็นผลให้มีชาวเขาอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนไทยมากขึ้น

รัฐบาลไทยห่วงใยในเสถียรภาพความมั่นคงและสงบเรียบร้อยของประเทศชาติ โดยเฉพาะปัญหาการแทรกซึมจากฝ่ายนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ในบริเวณตะเข็บพรมแดน รัฐบาลเห็นความสำคัญของชาวเขาที่อาศัยอยู่ตามชายแดนพม่าและลาว จึงได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนา โดยมีกองสงเคราะห์ชาวเขาในกรมประชาสงเคราะห์เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนา สงเคราะห์ พ.ศ.2507 ได้จัดตั้ง “ศูนย์วิจัยชาวเขา”² สำหรับเป็นศูนย์กลางในการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับชาวเขาทางด้านมานุษยวิทยา เพื่อนำผลวิจัยมาประกอบการดำเนินงานพัฒนาตลอดจนเป็นศูนย์กลางเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวเขากับชาวไทย ในปีนั้น นายประสิทธิ์ ติศวัณน์ (ปัจจุบัน คือ พระประสิทธิ์ ปวตฺตโก) หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ได้ปรึกษากับพระธรรมกิตติโสภณ* (เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ประชานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ) ในการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวเขา เพราะเห็นว่าหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถน้อมนำให้ชาวเขาในพื้นที่เหล่านั้นอยู่ในศีลธรรม ได้รับการศึกษาเล่าเรียนและประกอบสัมมาอาชีพซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือกับทาง

¹ พลเอก ประภาส จรูสเสถียร. (2509). *ชาวเขาในประเทศไทย*. หน้า 4.

² กรมประชาสงเคราะห์. (2514). *การสงเคราะห์ชาวเขาในประเทศไทย*. หน้า 25.

* ต่อภายหลังดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโณโชโต) เจ้าคณะหนเหนือ พ.ศ.2533 - 2537

ราชการมากขึ้น แนวคิดนี้จึงเป็นที่มาของโครงการพระธรรมจาริก* ซึ่งนายสุวรรณ รื่นยศ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ในขณะนั้นได้ให้ความเห็นชอบดำเนินการได้ใน พ.ศ. 2508¹

คณะพระธรรมจาริกได้นำพระพุทธรูปไปเผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2508 ให้แก่ชาวเขา 6 เผ่า คือ ม้ง เย้า อีเก้อ ลีซอ มูเซอ และกระเหรี่ยง ที่นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขา ซึ่งกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทยจัดสร้างขึ้น ในพื้นที่ 5 แห่ง คือ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดตาก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้เวลาประมาณ 45 วัน ชาวเขาแต่ละเผ่าซึ่งแต่เดิมมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่แตกต่างจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนาได้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธรูปจนทำให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาหลายประการ² เช่น การรู้จักกราบไหว้ การทำบุญตักบาตร ตลอดจนส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นประจำทุกปีที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจัดตั้งเป็นโครงการพระธรรมจาริกเป็นการถาวรเพื่อเผยแพร่พระพุทธรูปแก่ชาวนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา บทบาทพระธรรมจาริกแยกออกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

1. ด้านการเผยแพร่พระพุทธรูป พระธรรมจาริกได้เข้าไปเผยแพร่พระพุทธรูปแก่ชาวเขาเป็นผลให้ชาวเขาเคารพนับถือพระเข้าใจหลักธรรมคำสอนของศาสนาและขอแสดงตนเป็นพุทธมามกะเป็นจำนวนมาก ดังเช่นผลงานของ พระปัญญา ปญญารโ ที่อำศรมบ้านบวกจัน ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถทำให้ ชาวเขา เผ่าม้งจำนวน 130 ครอบครัว เปลี่ยนมานับถือพระพุทธรูปได้ถึง 75% กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดพิธีถวายเทียนเข้าพรรษา การทำบุญตักบาตร³

2. ด้านการศึกษา มีการตั้ง “ศูนย์อบรมพระพุทธรูปแก่ภิกษุและสามเณรชาวเขา” ที่วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ สังกัดกรมการศาสนา เป็นโครงการช่วยเหลือสงเคราะห์เด็กชาวเขาที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา โดยนำมาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรเรียนวิชาปริยัติธรรมควบคู่กับวิชาสามัญศึกษา เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) และ

* โครงการพระธรรมจาริก หมายถึง โครงการที่พระภิกษุสงฆ์ “คณะพระธรรมจาริก” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ ให้รับภาระในการอบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชาวเขาในถิ่นทุรกันดารห่างไกลทางคมนาคม เพื่อให้ชาวเขาทำหน้าที่เป็นพลเมืองดีร่วมมือกับทางราชการในการพัฒนาและด้านการปกครอง ให้มีจิตสำนึกในความเป็นคนไทย มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดินน้ำ ล่าธาร ลดปัญหายาเสพติดและอาชญากรรมเพื่อความสงบสุขในชุมชน อันเป็นผลดีต่อความมั่นคงของประเทศไทย

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 59.

² แหล่งเดิม. หน้า 51.

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตเชียงใหม่. (2543). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา. หน้า 23.

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) มีศักดิ์และสิทธิ์เท่าเทียมกับผู้จบการศึกษาจากโรงเรียนรัฐบาลทุกประการ ส่วนการศึกษาผู้ใหญ่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เปิดเรียนตั้งแต่ชั้นระดับ 1 ถึงระดับ 3 (เทียบเท่า ป.6)¹ ภิกษุสามเณรชาวเขาเมื่อจบการศึกษาแล้วก็จะไปพระธรรมจาริกออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามท้องถิ่นของตนและท้องถิ่นอื่น หรือศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อไป

3. ด้านงานสาธารณูปการ ได้จัดสร้างถาวรวัตถุทางศาสนา เช่น ศาลาบำเพ็ญกุศล กุฏิ ชักชวนชาวเขาให้มีการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น สร้างถนนเข้าหมู่บ้าน ติดต่อราชการเพื่อนำไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน สร้างสถานีอนามัย ตัวอย่างคือผลงานของ พระศรี ฐานุตโตโร อาศรมบ้านคอดยาว ต.ทุ่งกล้วย กิ่งอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดพะเยา สามารถชักชวนชาวเขาเผ่าม้งให้นับถือพระพุทธศาสนา 40% นอกจากนี้ยังสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ในอาศรม สนับสนุนชาวเขาในหมู่บ้านทอผ้าพื้นเมืองเพื่อเป็นรายได้เสริม² เป็นต้น

ผลจากการดำเนินการของพระธรรมจาริกซึ่งปัจจุบันดำเนินการไปแล้วจำนวน 38 รุ่น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายประการทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ด้านภารกิจหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ชาวเขาหันมานับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นแทนการนับถือผีอย่างคติความเชื่อเดิมมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนไทยคนหนึ่งและยินดีรับใช้ชาติโดยการรับราชการเป็นทหาร ตำรวจ มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาล ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เมื่อถึงเวลาอุปสมบท ก็สมัครเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ด้านภารกิจรอง คือ ได้มีส่วนช่วยส่งเสริมการประกอบอาชีพทางการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ตั้งหลักแหล่งถาวรไม่โยกย้ายเหมือนแต่ก่อน เลิกตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยและเลิกปลูกฝิ่น บางคนหันมาค้าขายโดยนำของป่าลงไปขายในเมือง ส่วนที่มีฐานะดีก็จะส่งลูกหลานเรียนหนังสือถึงชั้นอุดมศึกษา เมื่อเรียนสำเร็จแล้วบางคนก็ได้มารับราชการเป็นครู ตำรวจ หรือทำงานในกรมกองต่าง ๆ³

อย่างไรก็ตามภารกิจดังกล่าวนี้ ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ควรได้รับการแก้ไข โดยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการสื่อสาร เนื่องจากชาวเขาแต่ละเผ่ามีภาษาพูดที่แตกต่างกัน 2) ปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น หนังสือ ปากกา ดินสอ และเครื่องขยายเสียง 3) ปัญหาด้านบุคลากร เช่น ขาดแคลนผู้มีประสบการณ์ในการสอน พระธรรมจาริกบางรูปไม่มีความอดทนในการปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ห่างไกลทุรกันดารและขาดความเสียสละทุ่มเทให้การปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง⁴

¹ สำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค จ.เชียงใหม่. (2538). รายงานการปฏิบัติงานของคณะพระธรรมจาริก รุ่นที่ 31 ประจำปี 2538. หน้า 23.

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. (2543). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา. หน้า 23.

³ สุวรรณ รื่นยศ. (2530). "ชาวเขาเมื่อ 30 ปีมาแล้ว". ใน 30 ปีพระธรรมจาริก. หน้า 273.

⁴ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 96.

นับได้ว่า พระธรรมจาริกเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อพัฒนาการด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของชาวเขาในแถบบริเวณทางภาคเหนือของประเทศไทย จึงเป็นการสมควรที่จะทำการศึกษาประเด็นเหล่านี้ เพื่อที่จะได้เกิดความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวอย่างลึกซึ้งและแจ่มชัด

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วนิดา อำนวยชัย. (2528). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแพร่ความรู้ประชากรศึกษาแก่ชาวเขา. วิทยานิพนธ์ (ประชากรศาสตร์). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อความรู้ เจตคติของพระธรรมจาริกที่มีต่อวิชาประชากรการศึกษา รูปแบบที่เหมาะสมในการเสริมความรู้ทางประชากรศึกษาให้กับพระธรรมจาริก แนวทางในการเผยแพร่ความรู้ประชากรศึกษาให้แก่ชาวเขา กลุ่มประชากรย่อยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือพระธรรมจาริกรุ่นที่ 21 ประจำปี พ.ศ. 2529 จำนวน 217 รูป

ชิตพงษ์ สยามเนตร. (2508). การบริหารงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในการบริหาร (ADMINISTRATIVE PROBLEMS) ในด้านพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์ คือศึกษาถึงข้อมูลเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่มีในการบริหารงาน ว่าปัญหาเหล่านั้นมีความสำคัญต่อการบริหารงานอย่างไรและที่สำคัญคือใช้หลักแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร แต่ก่อนจะทราบปัญหาต่าง ๆ ได้จำเป็นต้องทราบวิธีดำเนินงานของกรมประชาสงเคราะห์เสียก่อนแล้วพิจารณาสาเหตุจากวิธีการเหล่านั้น เป็นสำคัญ ดังนั้นในการวิจัยเรื่องนี้จึงเน้นหนักในเรื่องของปัญหาในการบริหารงาน

อรษา เจริญศิลป์. (2515). การดำเนินการกับชาวเขาโดยหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ วิทยานิพนธ์ สส.ม.(สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร. การศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเน้นหนักไปในด้านการศึกษาถึงการปฏิบัติงานของหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่ ปัญหาและอุปสรรคที่ก่อให้เกิดข้อข้องในการปฏิบัติงานตลอดจนมูลเหตุแห่งปัญหานั้นๆ เป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อพิจารณาหาทางแก้ไขโดยใช้หลักวิชาทางสังคมศาสตร์เป็นหลักหรือแนวทางในการพิจารณา

มนัส ขันธทัตบำรุง. (2508). การสงเคราะห์ชาวเขาในภาคเหนือของตำรวจตระเวนชายแดน. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนที่อยู่ในบริเวณทุรกันดารของตำรวจภูธรชายแดน คือพวกชาวเขาและประชาชนใกล้เคียงคอมมูน มีขอบเขตวงจำกัดเพียงสงเคราะห์ชาวเขาภาคเหนือของประเทศไทยอันเป็นพื้นที่ซึ่งกองกำกับการตำรวจชายแดนเขต 5 ปฏิบัติอยู่ กล่าวให้แคบลงไปอีกขอบเขตของการศึกษามีอยู่เพียงใน 4 จังหวัดภาคเหนือดังต่อไปนี้ คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และน่าน และมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานเท่านั้น

อังสนา ช่างแก้ว. (2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแพร่พุทธศาสนาที่มีต่อพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีวัดศรีโสดา ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่). วิทยานิพนธ์ อ.ม.(ศาสนาเปรียบเทียบ). นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร. วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อพฤติกรรมและทัศนคติของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ และศึกษาถึงความเชื่อของชาวเขาเผ่าต่างๆ และการเผยแพร่พุทธศาสนาสู่ชาวเขา ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขา

ประจวบ ประเสริฐสังข์. (2540). ปัจจัยที่มีต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก : ศึกษาเฉพาะกรณีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ พช.ม.(สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร. วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกและศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับมูลเหตุและปัจจัยของการเกิดพระธรรมจาริก
2. เพื่อการศึกษาบทบาทของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดาร ระหว่าง พ.ศ. 2508 – 2545
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและผลการดำเนินการของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดาร ระหว่าง พ.ศ. 2508 – 2545

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงสาเหตุปัจจัยของการเกิดพระธรรมจาริก
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถื่นทุรกันดาร ระหว่าง พ.ศ. 2508 – 2545
3. เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการดำเนินการของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถื่นทุรกันดาร ระหว่าง พ.ศ. 2508 – 2545

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษบทบาทของพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถื่นทุรกันดารเฉพาะในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ดาก และเพชรบูรณ์ ระหว่าง พ.ศ.2508 – 2545

คำนิยามศัพท์

1. พระธรรมจาริก หมายถึงพระภิกษุสามเณรชาวเขาหรือชาวพื้นราบในพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งอยู่ในท้องถื่นทุรกันดารห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาพัฒนาจิตใจชาวเขาให้ประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามส่งเสริมแนะนำให้ความรู้แก่ชาวเขาในด้านการศึกษา อนามัย การเกษตร และการปกครองท้องถื่น มีสำนักงานคณะพระธรรมจาริกบริหารโครงการพระธรรมจาริกในส่วนภูมิภาค ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนกลาง ตั้งอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ

2. คำว่า “ชาวเขาในท้องถื่นทุรกันดาร” ที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโครงการพระธรรมจาริก หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีอยู่ตามเขาที่ห่างไกลคมนาคมมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างไปจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ชาวเขา” ใช้ครอบคลุมชาติพันธุ์ที่สำคัญ 9 กลุ่ม ได้แก่ ม้ง, เย้า, มูเซอ, ลีซอ, อีเก้อ, ย่างหรือกระเหรี่ยง, ลัวะ, ถิ่น, และขมุ

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ทำการวิเคราะห์ด้วยข้อมูลหลักฐานเอกสารเป็นหลัก และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์เอกสารที่ใช้ในการวิจัยมีทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นต้น เช่น หนังสือโต้ตอบทางการ มติคณะรัฐมนตรี ฯลฯ เอกสารชั้นรอง เช่น บทความต่างๆ จากหนังสือต่างๆ ไป วิทยานิพนธ์งานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง พระธรรมจาริก มีการสรุปเปรียบเทียบสภาพการจัดการศึกษาแก่ชาวเขาในปัจจุบันกับเด็กไทยในท้องถิ่นอื่นที่ชาวเขาตั้งอยู่ และเปรียบเทียบกับชนกลุ่มน้อยภาคอื่นๆ ด้วย รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวเขาและพระธรรมจาริกผู้ปฏิบัติงาน

แหล่งข้อมูล

1. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2. หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
8. หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
9. สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ
10. วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่
11. ศูนย์วิจัยชาวเขา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12. ห้องสมุด กรมประชาสัมพันธ์
13. การสัมภาษณ์ เช่น การสัมภาษณ์พระธรรมจาริกผู้ปฏิบัติงานในโครงการพระธรรมจาริก และชาวเขาที่ได้มีโอกาสมาเรียนในพื้นที่ราบ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เพื่อเปรียบเทียบผลที่ชาวเขาได้รับจากโครงการพระธรรมจาริก

บทที่ 2

ภารกิจพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม

พระพุทธศาสนามีบทบาทและอิทธิพลต่อประชากรที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทยมานานนับพันปีแล้ว คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพุทธศาสนาติดต่อกันมานับเป็นเวลามากกว่า 700 ปี หลักธรรมและแนวปฏิบัติของพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก วิถีชีวิตประจำวันของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตายล้วนเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เห็นได้จากความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อาหาร มีความเมตตาปราณีรักใคร่สามัคคี รักสันติ ไม่ชอบความรุนแรง มีขันติธรรมทางศาสนาและประนีประนอมกับเพื่อนร่วมชาติไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม¹ ชาวไทยยังได้แสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อศาสนาผ่านงานศิลปกรรมด้านต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม

ส่วนพระสงฆ์นั้นเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพยกย่องสูงสุดในสังคมในฐานะเป็นผู้ที่ประพฤติธรรมโดยเคร่งครัด เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมและจริยธรรมทั่วไป ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนศีลธรรม ชี้แนะแนวทางความประพฤติชอบและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาชีวิตของประชาชน เป็นครูสอนหนังสือ และเป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาให้กับชาวบ้านเสมอมา² พระสงฆ์จึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งในกิจการทางโลกและทางธรรม ดังนั้นวัดจึงเปรียบเสมือนศูนย์กลางของชุมชน

อนึ่ง ในสมัยใดพระสงฆ์ดำรงมั่นในสมณปฏิบัติสามารถบำเพ็ญประโยชน์สนองความต้องการโดยธรรมแก่สังคมด้วยเมตตาธรรมตามหน้าที่ สมัยนั้นสังคมก็มองเห็นความจำเป็นของพระศาสนา พระสงฆ์ก็ได้รับความเคารพเทิดทูนบูชา พระศาสนาก็เจริญรุ่งเรือง เป็นส่วนประกอบอันขาดไม่ได้ของสังคม แต่สมัยใดพระสงฆ์ปฏิบัติเคลื่อนคลาด ไม่สามารถชักนำสังคมไปสู่ความสงบสุขและความเจริญโดยธรรมได้ สมัยนั้นฐานะของพระสงฆ์ก็เสื่อมโทรมลง ศรัทธาในพระศาสนาก็เสื่อมถอย สังคมก็จะไม่เห็นความสำคัญของพระศาสนา³ ในขณะที่พระศาสนามีความหมายต่อสังคมเป็นอย่างมาก พระสงฆ์เป็นที่เคารพบูชาและเป็นเหมือนผู้ถือปณิธานชี้นำทางชีวิตของประชาชน วัดเป็นศูนย์รวมชีวิตจิตใจของชุมชนเช่นนี้ ประชาชนมองเห็นวัดวาอารามเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน และ

¹ คุณ โทจันทร์. (2545). พุทธศาสนากับสังคมไทย. หน้า 63.

² อริยา ลิ้มสุวัฒน์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (2500 – 2520). หน้า บทนำ.

³ พระราชมุนี. (2530). สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย. หน้า 4.

มีความสำนึกในบุญคุณของพระศาสนา จึงแสดงออกซึ่งศรัทธา และความจงรักภักดีเหล่านี้ ด้วยการสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างต่างๆ ไว้ที่วัด และพยายามสร้างให้สวยงามที่สุดเท่าที่จะทำได้ พวกเพียรประดิษฐ์ตกแต่งจนเกิดเป็นศิลปวัตถุขึ้นเป็นจำนวนมาก ศิลปวัตถุทั้งหลายเหล่านี้จึงเกิดจากจิตใจอันบริสุทธิ์เปี่ยมด้วยศรัทธาปสาทะ มิใช่เป็นการค้า มิได้มุ่งผลอามิสตอบแทน ครั้นตกทอดมาถึงปัจจุบันก็ได้เป็นส่วนสำคัญแห่งวัฒนธรรมของชาติ เป็นเครื่องแสดงถึงระดับความเจริญของชาติและพระศาสนา แสดงถึงความเป็นชาติอิสระ ความมีสิ่งสร้างสรรค์อันเป็นของตนเอง เป็นสิ่งที่สามารถให้เกิดความภาคภูมิใจ และเป็นพยานที่สามารถนำไปแสดงแก่ผู้อื่นได้โดยชอบธรรมว่า ชาติไทยและพระพุทธศาสนาของไทยได้มีความเจริญมาแล้วเพียงใด¹

ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมากทำให้มีผู้มองศาสนาทั้งในด้านบวกและด้านลบก็ตาม แต่พุทธศาสนาก็ยังนับว่ามีอิทธิพลอย่างมากในจิตใจของคนไทย และแสดงออกในรูปของประเพณี นิสัย วัฒนธรรม หรือความเมตตาปรานี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งมีรากฐานอันเนื่องมาจากพุทธศาสนา จึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคมพุทธ² ผู้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือพระสงฆ์ ซึ่งหนึ่งในรัตนะ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้จะเป็นเพียงสมมติสงฆ์ ไม่ใช่ร้อยยสงฆ์ก็ตามแต่ก็ได้รับการเคารพบูชาสักการะนับถืออย่างสูง เป็นสถาบันที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธส่วนใหญ่ทั้งทางศีลธรรมและกิจกรรมทางโลก นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางใจชี้แนะทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำนាំให้ดู และเฝ้าอำนวยความสะดวกทางศาสนากิจศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปบริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเหลือกลไกของรัฐ ให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย ดังนั้นจึงสามารถสรุปภารกิจของพระสงฆ์ได้ 3 ด้าน คือ งานเผยแผ่ศาสนา งานพัฒนาการศึกษา และงานพัฒนาชุมชน ซึ่งบทบาทในด้านต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นประจักษ์พยานได้เป็นอย่างดีว่าพระสงฆ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันสงฆ์ในการพัฒนาและสร้างสรรค์ความเจริญให้กับ ชุมชน ดังนี้

¹ พระราชวรมุนี. (2530). สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย. หน้า 5.

² คุณ โทษณ์. (2537). พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. หน้า 74.

1. งานเผยแผ่พระศาสนา

พระสงฆ์คือผู้อุทิศตนให้กับการศึกษาและปฏิบัติธรรม ละความสุขและความสะดวกสบาย ส่วนตนในการครองเรือน ทำให้คฤหัสถ์มองเห็นว่าท่านเหล่านี้เป็นผู้ที่เสียสละนำเอาทรัพย์ยกย่องนับถือ จึงให้การอุปถัมภ์ด้านอาหารและสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ ส่วนพระสงฆ์ก็ตอบแทนคฤหัสถ์ด้วยการสั่งสอนเผยแผ่หลักธรรมที่เล่าเรียนปฏิบัติมา จนเป็นหลักว่าพระสงฆ์อาศัยคฤหัสถ์ในด้านอาวาสทานคือปัจจัย 4 ส่วนคฤหัสถ์ก็ได้อาศัยพระสงฆ์ในด้านธรรมทาน คือการสั่งสอนธรรม อันเป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน สรุปได้ว่าการที่พระสงฆ์เผยแผ่พระศาสนาและพัฒนาศีลธรรมให้กับประชาชนดังกล่าวเกิดจากมูลเหตุสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) การดำรงชีวิตของพระภิกษุ ต้องอาศัยปัจจัย 4 ที่ชาวบ้านถวาย เป็นการอาศัยซึ่งกันและกัน

2) สภาวะและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรมของพระภิกษุโดยตรง

3) ในแง่คุณธรรม พระภิกษุมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ โดยเมตตาและกรุณาธรรมของตนอยู่แล้ว¹

ด้วยเหตุที่มีความสัมพันธ์กันเช่นนี้ พระสงฆ์ย่อมมีหน้าที่โดยตรงในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ตามหลักเมตตาและกรุณาธรรม ซึ่งมีปรากฏชัดเจนในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น “บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่องๆ ว่าความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น”²

ความสัมพันธ์ในแบบที่พึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์มีมานับแต่สมัยพุทธกาลดังปรากฏเป็นข้อบัญญัติในพระไตรปิฎกว่า

... ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหัสถ์ทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลาย ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหัสถ์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ... แก่พราหมณ์และคฤหัสถ์เหล่านั้นเถิด

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกัน ด้วยอำนาจอาวาสทานและธรรมทาน อยู่ประพาศพรหมจรรย์นี้เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้ ...³

¹ พระราชนิพนธ์. (2527). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. หน้า 200.

² พระไตรปิฎกบาลี, เล่ม 24 ข้อ 48. (2470). หน้า 92.

³ พระไตรปิฎกบาลี, เล่มที่ 25 ข้อ 287. (2470). หน้า 314

ในสังคาลสูตร ได้กล่าวถึงคิหิวินัย หรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้กำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม คือระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ และนายจ้างกับลูกจ้าง และได้กำหนดหน้าที่ระหว่างบรรพชิตกับประชาชนไว้ว่า

... ดูก่อนคหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อังกุลบุตรพึงบำรุงโดย 5 สถาน คือ

1. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
2. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
3. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
4. ไม่ปิดประตูบ้าน (ยินดีต้อนรับ)
5. ด้วยจัดหาอาหารมาถวาย

... ดูก่อนคหบดีบุตร สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน อังกุลบุตรบำรุงโดย 5 สถาน อย่างนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดย 6 สถาน คือ

1. สอนให้ละเว้นความชั่ว
2. สอนให้ดำรงตนอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
4. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยสดับเล่าเรียน
5. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว
6. บอกทางสวรรค์ให้ (คือแนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดี และความสุข) ...¹

คำสอนเหล่านี้ นับว่าเป็นรากฐานที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน เป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา

พระสงฆ์และวัดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชาวบ้านทุกชั้นตอนแห่งชีวิต วัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีสถานะเป็นศูนย์กลางของสังคม ส่วนพระสงฆ์ก็เป็นที่ยกย่องในฐานะผู้เผยแผ่คำสั่งสอน วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคี มีศีลธรรม ในสมัยโบราณนั้นถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงอำนาจตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน ก็เป็นที่เคารพนับถือขององค์พระมหากษัตริย์ด้วย บางท่านอาจเป็นครูอาจารย์ของพระมหากษัตริย์ พระสงฆ์เหล่านี้จึงมีบทบาทเป็นอาจารย์ หรือที่ปรึกษา เป็นที่เคารพนับถือ ช่วยยับยั้งการกระทำบางอย่าง

¹ พระไตรปิฎกบาลี, เล่มที่ 11 ข้อ 204, (2470). หน้า 205.

ขององค์พระมหากษัตริย์และผู้มีอำนาจ เช่น สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว¹ ขอพระราชทานอภัยโทษให้กับพวกขุนนางและแม่ทัพนายกองที่ต้องอาญาทัณฑ์พดอนทำสงครามยุทธหัตถี ในเวลาเดียวกันฐานะของพระสงฆ์ก็ดำรงอยู่ได้ด้วยความเคารพนับถือของประชาชน ซึ่งอาศัยความบริสุทธิ์และการประพฤติที่ถูกต้อง เสียงและศรัทธาของประชาชน จึงเป็นกรอบความประพฤติของพระสงฆ์ได้อีกต่อหนึ่ง ส่วนของประชาชนเอง ก็มีสถาบันการปกครองของประเทศ และสถาบันศาสนาเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติอีกชั้นหนึ่ง นับว่าเป็นระบบการควบคุมทางสังคมที่รัดกุมแบบหนึ่ง²

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์มีหน้าที่หลักคือการศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม และสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชนเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตามและอยู่ในศีลธรรมอันงาม

2. งานพัฒนาการศึกษา

เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น หลักคำสอนที่สำคัญประการหนึ่งคือการถือว่าคนทุกวรรณะเกิดมามีความเสมอภาคกัน คนจะดีหรือชั่วอยู่ที่การกระทำของตนเอง แนวคิดดังกล่าวเปิดโอกาสให้ชนทุกชั้นวรรณะสามารถเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อฝึกอบรมความรู้และหลักการดำเนินชีวิตในแนวทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่ฆราวาส ด้วยการจาริกออกไปในชนบทอันห่างไกล ร่วมทุกข์ร่วมสุขและชี้หลักการครองชีวิตที่เที่ยงแท้แก่ประชาชน นับเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนแบบดั้งเดิม และเป็นการศึกษาของมวลชนอย่างแท้จริง³

2.1 งานสอนหนังสือ (ความรู้ทั่วไป)

การศึกษาแบบดั้งเดิมของไทยนั้น สถาบันที่ให้การศึกษาที่สำคัญก็คือวัด มีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยว่าผู้คนในสมัยนี้มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างยิ่ง "... คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่เจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ..." ⁴

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). *ไทยรบพม่า*. หน้า 142.

² พระราชวรมุนี. (2527). *สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย*. หน้า 208.

³ พระราชวรมุนี. (2518). "บทนำ" ใน *มหาวิทยาลัยในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. หน้า 1.

⁴ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2521). "จารึกหลักที่ 1" ใน *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1*. หน้า 20.

ในสมัยนี้พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชน ดังข้อความที่ว่า “...๑๒๑๔ ศกปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุขนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลนี้ได้สิบสี่ขาว จึงให้ช่างฟันขดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ่างแปดวัน ฟุ้งปฐกุฎมหาราเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสูตรธรรมแก่อุบาสกฟุ้งท่วยจำศีล...”¹ ต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งถึงกับเสด็จออกผนวชระหว่างที่ทรงครองราชย์ และได้ทรงอุปถัมภ์การศึกษาของพระภิกษุด้วยการอุทิศถวายพระมหาปราสาทให้เป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรม²

การสั่งสอนธรรมจึงนับว่าเป็นการให้การศึกษาลักษณะหนึ่ง สมัยอยุธยาพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักความเชื่อของสังคมไทย พระมหากษัตริย์ทรงเลื่อมใสศรัทธาและสนับสนุนการศึกษาและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของศาสนา ได้มีการนำคำสอนหลักธรรมหรือเรื่องพุทธชาดกที่เป็นคติสอนใจมาแต่งเป็นวรรณกรรมจำนวนมาก งานวรรณกรรมบางเล่มจึงเป็นเหมือนตำราเรียนของคนไทยซึ่งใช้ศาสนาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ เช่น สมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991 – 2031) และสมัยของพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2063 – 2071) มีงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือมหาชาติคำหลวง ที่มีเนื้อหาตามเรื่องพระเวสสันดรชาดก³ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้แก่ สมุทรโฆษคำฉันท์ สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีเรื่องพระมาลัยคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เป็นต้น ในสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังอาศัยวัดเป็นสถานที่สำคัญในการให้การศึกษาแก่ประชาชน กล่าวได้ว่าในอดีตวัดได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ชุมชนได้อย่างสมบูรณ์และต่อเนื่อง นอกจากวัดจะเป็นสถานที่ให้การศึกษาเบื้องต้นในวิชาความรู้ด้านอักษรวิธีและการอบรมสั่งสอนด้านศีลธรรมแล้ว ชาวบ้านยังสามารถศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ เช่น โหราศาสตร์ การแพทย์ ศิลปสถาปัตยกรรม จากวัดได้ ผู้ที่จบการศึกษาจากวัดไปแล้วยังคงมีความสัมพันธ์และการติดต่อกับวัดอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ราษฎรนิยมฝากลูกหลานให้ไปเรียนหนังสือที่วัด เพื่อให้พระอบรมสั่งสอนทั้งศีลธรรมจรรยา มารยาท และความรู้ด้านวิชาการแขนงต่างๆ แก่บุตรหลานของตน ซึ่งมีหลักฐานปรากฏชัดเจนจากหนังสือของเซอร์จอห์น เบาวริง ที่สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียพระบรมราชินีนาถแห่งอังกฤษทรงแต่งตั้งเป็นอัครราช

¹ คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2521). “จารึกหลักที่ 1” ใน *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1*. หน้า 23 – 24.

² คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2521). “จารึกหลักที่ 6” ใน *ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1*. หน้า 87 – 88.

³ สมหมาย จันทรเรือง. (2544). *พัฒนาการศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน และในสหสวรรคใหม่*. หน้า 22.

ทูต มาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย เมื่อ พ.ศ.2398 กล่าวไว้มีความตอนหนึ่งว่า “การศึกษาตั้งต้นแต่การโกนจุกแล้ว เด็กชายถูกส่งไปอยู่วัดเรียนอ่านเขียนและคำสอนศาสนากับพระ”¹ แสดงว่าพระคือผู้จัดการศึกษา และเรียนกันที่วัด

แนวคิดทางการศึกษาเริ่มเปลี่ยนไปนับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากทรงพิจารณาว่า ผู้ที่จะเข้ารับราชการควรจะต้องมีความรู้ในวิทยาการแบบใหม่ เพราะต้องบริหารบ้านเมืองเผชิญปัญหาการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้จ้างครูฝรั่งมาสอนภาษาอังกฤษแก่พระเจ้าลูกยาเธอ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ พระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอในรัชสมัยนี้ ส่วนมากจึงทรงมีความรู้ภาษาอังกฤษ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเช่นเดียวกับพระบรมชนกนาถ ในการเตรียมรับสถานการณ์คุกคามของจักรวรรดินิยม ด้วยการปรับปรุงระบบราชการเพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าเท่าเทียมทันอารยประเทศ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่รู้วิทยาการสมัยใหม่มารับราชการ พระองค์จึงทรงทดลองตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยและภาษาอังกฤษขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ.2414 ชื่อว่าโรงเรียนราชกุมาร เป็นสถานศึกษาสำหรับพระราชวงศ์ และให้ตั้งโรงเรียนวังนันทอุทยาน หรือสวนอนันต์ เมื่อ พ.ศ.2421 และโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อ พ.ศ.2424 สำหรับบุตรหลานขุนนางและประชาชน ต่อมาได้มอบหมายให้พระเจ้าอนุชาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ไปดำเนินการตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นตามวัดสำหรับบุตรหลานสามัญชน เมื่อ พ.ศ.2427 แห่งแรกคือที่วัดมหรณพาราม² เหตุผลที่อาศัยตั้งโรงเรียนที่วัดก็เพราะว่า³

- 1) วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน และมีพื้นที่กว้างขวางพอจะใช้ประโยชน์ด้านอื่นได้
- 2) เดิมราษฎรก็ส่งบุตรหลานไปศึกษากับพระตามวัดอยู่แล้ว ถ้าไปตั้งที่อื่นราษฎรอาจไม่นิยม
- 3) นักเรียนจะใกล้ชิดพระทำให้เกิดผลดีในการส่งเสริมศีลธรรมจรรยาและรักษาวัฒนธรรมของไทยให้ยั่งยืนสืบไป
- 4) เป็นการประหยัดงบประมาณแผ่นดิน

ด้วยเหตุนี้จึงมีการตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดเป็นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ ระยะแรกพระสงฆ์จำนวนมากได้เข้ามาช่วยทำหน้าที่เป็นครูสอนในโรงเรียนประถมศึกษา

¹ จอห์น เบาวริง. (2547). ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1. หน้า 133.

² ชัย เรื่องศิลป์. (2519). ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านสังคม. หน้า 369.

³ พลตรีบัญชา แก้วเกตุทอง. (2522). การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า 56.

เหตุผลที่สำคัญที่สนับสนุนในเรื่องนี้ก็คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ.2445 (ร.ศ.121) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระภิกษุตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นมาจนถึงระดับสูงสุดไว้อย่างชัดเจนว่า ต้องมีหน้าที่บำรุงการศึกษาด้วย

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุเมื่อ พ.ศ.2432 เพื่อใช้เป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ภายหลังพระราชทานนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2439 ส่วนสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิทยาการชั้นสูงฝ่ายธรรมยุติกนิกาย คือมหาวิทยาลัยซึ่งสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ.2436 ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทั้งนี้เพื่อให้ความร่วมมือกับการจัดการศึกษาแบบใหม่ของบ้านเมือง¹

สำหรับมหาวิทยาลัยนั้น เนื่องจากเป็นที่บัญชางานของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อาราธนาให้ทรงเป็นพระธุระจัดการศึกษาในวัดตามหัวเมืองทุกแห่งทั่วราชอาณาจักร และทรงให้เป็นผู้บังคับบัญชาพระสงฆ์ทุกพระอารามให้ดำเนินการตามพระราชประสงค์ในขณะนั้น² จากการที่ได้ทรงโปรดฯ ให้กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ เชิญเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (อธิบดีกรมศึกษาธิการ) กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ และกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส มาประชุมในวันที่ 26 กันยายน พ.ศ.2441³ มหาวิทยาลัยจึงเป็นแหล่งที่ริเริ่มทดลองปรับปรุงการศึกษาของชาติ มีการนำวิชาการสมัยใหม่มาสอนในมหาวิทยาลัย เช่น ภาษาไทย ภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาอังกฤษ รวมทั้งวิชาคณิตศาสตร์เบื้องต้น การวัดผลใช้วิธีการสอบแบบข้อเขียน มีการคิดคะแนนในการสอบเป็นเครื่องตัดสิน ปรากฏว่าวิชาการศึกษาแบบใหม่นี้ได้รับผลสำเร็จอย่างดี และเป็นที่ยอมรับแพร่หลายอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันมหาวิทยาลัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 คณะ คือ คณะศิลปศาสตร์ คณะศาสนาและปรัชญา คณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ส่วนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งเป็น 3 คณะคือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์สงเคราะห์⁴ ต่อมาคณะมนุษยศาสตร์สงเคราะห์ได้แยกออก คณะมนุษยศาสตร์และ

¹สำนักนายกรัฐมนตรี. กองแผนงานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). สภาพการจัดการศึกษาของคณะ สงฆ์ไทย. หน้า 6.

²ประกาศพระราชดำริในการจัดการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (ม.ป.ป.) กฎหมายรัชกาลที่ 5 11 พ.ศ. ร.ศ. 117. หน้า 85.

³จุฬชัย มุลศิลป์. (2540). การปรับตัวของไทยและจีนในสมัยจักรวรรดินิยมใหม่. หน้า 136.

⁴พระมหาสารทอง โสภณธนาโณ. (2522). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน มหาธาตุวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า 4.

คณะสังคมศาสตร์รวมเป็น 4 คณะ ทุกคณะทั้งของมหาวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะมีการศึกษาในวิชาพื้นฐานที่คล้ายคลึงกันคือ วิชาภาษาอังกฤษ จิตวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยา และอื่นๆ เป็นวิชาบังคับ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนำเอาแบบวิธีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย ไปปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมในการจัดการศึกษาในหัวเมืองสนองพระราชประสงค์ และยังได้ชักนำประชาชนทั่วไปให้เห็นประโยชน์ในการศึกษาเล่าเรียนและช่วยกันสร้างโรงเรียน นับได้ว่าเป็นก้าวแรกของพระภิกษุในการเข้าร่วมกิจกรรมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นทางการร่วมกับฝ่ายหัวเมือง ความร่วมมือจากพระภิกษุดังกล่าว ทำให้การศึกษาแบบสมัยใหม่ได้รับการวางรากฐานอย่างดี จนสามารถพัฒนามาเป็นการศึกษาในระบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

พ.ศ.2464 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางกรมได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษากำหนดให้เด็กอายุระหว่าง 7 ถึง 14 ปี ต้องเข้าโรงเรียน โดยมีผลใช้บังคับทั่วประเทศเมื่อ พ.ศ.2478 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วง พ.ศ. 2464 ถึง พ.ศ.2474 มีจำนวนนักเรียนได้เพิ่มขึ้นจาก 241,508 คน เป็น 788,846 คน¹ ทำให้จำเป็นต้องมีการดัดแปลงศาลาวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนพัน ๆ แห่งให้เป็นโรงเรียนประชาบาลขึ้นมา ใน พ.ศ.2474 มีโรงเรียนดำเนินการโดยวัดเป็นจำนวนถึง 4,688 โรง หรือร้อยละ 85.6 และมีโรงเรียนชั้นประถมศึกษามัธยมที่อยู่ในบริเวณวัด 4,911 โรง หรือร้อยละ 71.3² ในช่วงแห่งการขยายตัวของการศึกษาดังกล่าว พระภิกษุสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้จัดการศึกษาและเป็นครูสอนหนังสืออย่างไกรก็ดี พระภิกษุสงฆ์ได้เริ่มลดบทบาทในการทำหน้าที่สอนในโรงเรียนลง เนื่องจากรัฐบาลสามารถผลิตครูที่เป็นฆราวาสเองได้มากขึ้นไม่จำเป็นต้องอาศัยพระภิกษุมาช่วยสอน หลังจาก พ.ศ.2474 จำนวนโรงเรียนวัดเริ่มลดลง เมื่อท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถสร้างโรงเรียนใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ทันกับความต้องการที่เรียนของนักเรียนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไรก็ตาม พ.ศ.2476 ก็ยังมีโรงเรียนถึง 1,543 แห่ง ที่คณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ และถึงแม้ว่าใน พ.ศ.2482 จะได้มีโรงเรียนรัฐบาลเป็นจำนวน 429 แห่ง โรงเรียนประชาบาลจำนวน 10,768 แห่ง โรงเรียนเทศบาลจำนวน 304 แห่ง และโรงเรียนราษฎร์จำนวน 1,308 แห่ง แต่ในต่างจังหวัดโรงเรียนส่วนใหญ่ก็ยังอยู่ในบริเวณวัดอยู่นั่นเอง ถึง พ.ศ.2501 ยังมีโรงเรียนที่อยู่ในบริเวณวัดเป็นจำนวนถึง 10,582 แห่ง ในจำนวนโรงเรียนชั้นประถมและมัธยมทั้งสิ้น 25,133 โรง³

¹ ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). พุทธศาสนากับสังคมไทย. หน้า 7.

² แหล่งเดิม. หน้า 8.

³ แหล่งเดิม. หน้า 9.

2.2 งานสอนจริยธรรม หลักธรรม

ในด้านหลักสูตรทางศาสนา รัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษาอบรมในด้านจริยธรรม และเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่ามีความเกี่ยวข้องกับคนไทยและสังคมไทยในด้านต่าง ๆ อย่างมาก จึงเห็นสมควรให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ให้ต้องแท้ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ ¹

1) คนไทยส่วนใหญ่ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

2) คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทยควรเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยเป็นสถาบันใหญ่และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนร่วมของตนในการพัฒนาสังคมไทยนั้น อย่างประสานกลมกลืนและได้ผลดี

3) สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอดมา คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

ดังนั้นใน พ.ศ.2472 กระทรวงธรรมการได้ประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาขึ้น โดยให้มีการสอนเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาขึ้นในโรงเรียนรัฐบาลทั้งหมด และให้นักเรียนได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนา เพื่ออบรมให้เด็ก ๆ มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 ได้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาทั้งในด้านวุฒิศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา สำหรับในด้านจริยศึกษาส่วนมากเป็นเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พ.ศ.2493 กระทรวงศึกษาธิการได้เริ่มกำหนดให้โรงเรียนต่าง ๆ ทั้งหลวงและโรงเรียนราษฎร์ใช้หนังสือเรียนในหลักสูตรจริยศึกษา สำหรับชั้นประถมและมัธยม การสอนวิชาศีลธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ หลักธรรม หรือคำสอนจากพระไตรปิฎก แบบเรียนชุดพระพุทธศาสนาคงมีลักษณะเดียวกับที่เคยสอนกันอยู่ในโรงเรียนวัดสมัยก่อน บางทีก็มีการสอนหรือจัดให้มีการประกอบพิธีทางศาสนา มีการนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปอบรมด้วย ซึ่งอาจจะกระทำกันเป็นประจำทุกวัน ทุกสัปดาห์ หรือเป็นครั้งคราว การศึกษาอย่างมีระเบียบวิธีนี้ ทำให้เด็กนักเรียนมีความสำนึกในการเป็นพุทธศาสนิกชนมากยิ่งขึ้น ²

จะเห็นได้ว่า พระภิกษุสงฆ์มีบทบาทอย่างสำคัญในการช่วยการศึกษาของสังคมมาอย่างช้านาน ก่อนที่รัฐบาลจะเข้ามาดำเนินการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบในภายหลัง และที่สำคัญยิ่ง

¹ พระเทพเวที. (2534). ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย. หน้า 87.

² ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). พุทธศาสนากับสังคมไทย. หน้า 9.

พระสงฆ์และวัดได้มีส่วนช่วยเหลือเรื่องขาดแคลนครูและสถานที่เรียน สามารถช่วยรัฐจัดการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปได้ อันแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาชน อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญต่อประชาชนที่นอกเหนือจากเรื่องการศึกษาอีกหลายด้าน

3. งานพัฒนาชุมชน

ศาสนาพุทธนั้นเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญยิ่งของวิถีชีวิตชาวไทยและวัฒนธรรมไทย มีความเจริญรุ่งเรืองมาทุกยุคทุกสมัย ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทุกศาสนา และกฎหมายของประเทศไทยก็ได้กีดกันการนับถือศาสนาใด ๆ ก็ตาม แต่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ก็ยังนับถือพระพุทธศาสนา วัดหรือสถานสงฆ์จึงเป็นสถาบันหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวไทย และมีบทบาทสูงในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา เช่นมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลাজิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทย ตลอดจนการให้บริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของประชาชน อีกทั้งมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาทางสังคมให้แก่เรามาแล้วเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันถึงแม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุและวิทยาการความรู้แบบใหม่ ได้เข้ามาแทนที่บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในเกือบทุกแห่ง และความเปลี่ยนแปลงนี้ได้เริ่มขยายออกไปสู่สังคมชนบทมากขึ้นตามลำดับก็ตาม แต่ความสำคัญในประการดังกล่าวก็ยังมีอยู่ พระสงฆ์กับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและทางราชการอยู่ตลอดเวลา สถาบันแห่งนี้จึงอำนวยความสะดวกต่อการปกครองและการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประชาชนแถบชนบท ที่ยังรับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึง การเคารพนับถือของคนไทยที่มีต่อพระสงฆ์นั้น เป็นไปอย่างกว้างขวางทุกส่วนทุกชั้นของสังคม วัดจึงเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยได้เป็นอย่างดี ในสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นสังคมท้องถิ่นชนบทห่างไกลจึงมักมีวัดเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนนั้นๆ¹

3.1 งานบริการสังคมของวัดและพระสงฆ์

สำหรับหน้าที่และความสำคัญของวัดทั้งในอดีตและในปัจจุบัน นอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือพิธีทางศาสนาแล้ว วัดยังทำหน้าที่ ดังนี้ คือ ²

¹ พระบุญเลิศ ต้นทอง. (2543). การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ. หน้า 1.

² ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). พุทธศาสนากับสังคมไทย. หน้า 2 - 3.

1) เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน สิ่งนี้เป็นหน้าที่ทางสังคมที่สำคัญที่สุดของวัด ประชาชนจะมาร่วมพิธีและกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา ความเป็นอยู่และชีวิตของคนไทยมีความสัมพันธ์อยู่กับวัดมาเป็นเวลานานหลายศตวรรษแล้ว

2) เป็นโรงเรียน วัดในสมัยก่อนเป็นแหล่งการศึกษาแห่งแรกและแห่งเดียวที่ให้การศึกษแก่ราษฎร โดยให้ทั้งความรู้และวิชาชีพ วัดเปรียบเสมือนเป็นโรงเรียนและมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูอาจารย์ และยิ่งกว่านั้น วัดยังเป็นแหล่งการศึกษาสำหรับบรรดาพระภิกษุสงฆ์และเด็กวัด แม้ในปัจจุบันก็ยังมีโรงเรียนตั้งอยู่ในวัดเป็นจำนวนมาก

3) เป็นสถานที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และการปลอบใจ คือ จะมีชาวบ้านมาที่วัดเพื่อขอคำแนะนำคำปรึกษาหรือจากเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุบางรูปเกี่ยวกับปัญหายุ่งยากภายในบ้านหรือในธุรกิจการงาน ทำให้คลายความทุกข์กังวลไปได้

4) เป็นสถานพยาบาล วัดเป็นสถานที่พักพิงสำหรับผู้เจ็บป่วย คนพิการ คนทุพพลภาพ หรือวิกลจริต ผู้ถูกทอดทิ้ง บุคคลเหล่านี้ถ้าตนเองหรือครอบครัวช่วยอะไรไม่ได้จะมากินอยู่ภายในวัด พระภิกษุสงฆ์มีส่วนสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจของคนไทยเสมอมา

5) เป็นสถานสงเคราะห์และที่พักพิงสำหรับผู้ยากจน คนชรา และเด็กกำพร้า บางครั้งก็เป็นที่พักอาศัยพักแรมชั่วคราวสำหรับผู้เดินทางมาจากที่อื่น

6) เป็นสถานที่พักผ่อนและเป็นศูนย์กลางการเล่นกีฬา จึงเป็นทั้งสนามกีฬาและสนามเด็กเล่นและสถานที่พักผ่อน

7) เป็นที่ทำธุรกิจ ชาวบ้านอาจเช่าที่ดินปลูกบ้านด้วยค่าเช่าในอัตราถูก วัดอาจให้ความช่วยเหลือด้วยการให้ยืมเงินหรือสิ่งของเครื่องใช้ในกรณีฉุกเฉิน หรือเกิดความทุกข์เดือดร้อน หรือรับฝากเงินตามควรแก่กรณี ยิ่งกว่านั้นวัดยังเป็นหอนาฬิกาด้วย โดยมีกลองและระฆังเป็นสัญญาณบอกเวลาซึ่งจะได้ยินไปทั่วหมู่บ้าน

8) เป็นแหล่งจ่ายน้ำดื่ม น้ำใช้ให้แก่ประชาชน วัดอาจมีบ่อน้ำ สระน้ำ หรือถึงเก็บน้ำที่ให้บริการแก่ชุมชนที่อยู่รอบๆ วัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง

9) เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์ข่าว วัดจะเป็นที่ปิดประกาศแจ้งความทางราชการ เจ้าอาวาสกับชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารต่างๆ กันเป็นประจำ วัดทำหน้าที่เป็นสโมสรที่ประชาชนจะมีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กันในวันทำบุญ หรือในวันเทศกาลและวันนักขัตฤกษ์อื่นๆ

10) เป็นฌาปนกิจสถานและเป็นที่เก็บศพ

บทบาทของวัดดังกล่าวมาแล้วนั้น ย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าวัดมีบทบาทอย่างมากต่อสังคม สำหรับผู้ที่ทำให้วัดมีบทบาทก็คือพระสงฆ์นั่นเอง พระสงฆ์มีความเป็นผู้นำชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และแสดงให้เห็นว่าวัดมิใช่เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่า

นั้น แต่ยังสามารถกลายเป็นสถานบริการสังคมอื่นๆ ดังที่กล่าวมา การที่วัดได้กลายเป็นที่สถานที่บริการสังคมอย่างกว้างขวางเช่นนี้ย่อมแสดงถึงทัศนคติและการยอมรับของชุมชนว่า วัดเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวบ้านและไม่อาจแยกออกจากวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ พวกเขาหวังพึ่งวัดเพราะยอมรับบทบาททางโลกของวัด และยอมรับความสำคัญของพระสงฆ์ผู้ดำเนินกิจกรรมในวัดว่าเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและอาจแก้ปัญหาของชาวบ้านหรือเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ดีกว่ารัฐ¹ และการที่ชุมชนยอมรับพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำของชุมชนดังกล่าว เกิดจากความเคารพเลื่อมใสศรัทธาโดยสำนึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรมและความบริสุทธิ์เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อสั่งสอนและเทศนาประชาชนให้เป็นคนดี ชาวบ้านจึงปฏิบัติตามคำแนะนำของพระสงฆ์อย่างเต็มใจและเต็มกำลัง การพัฒนาชุมชนโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำจึงประสบความสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านด้วยดี ถ้าหากว่าพระสงฆ์ยังรักษาทบทางของผู้นำชุมชนที่น่าเคารพศรัทธาไว้ได้ พระสงฆ์ก็จะสามารถสร้างความเจริญในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 งานสนับสนุนนโยบายปัญหาชุมชนของรัฐ

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระภิกษุส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพสังคมในชนบทนั้นยังเป็นแบบเก่าอยู่เป็นอย่างมาก คือเป็นสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้าน และมีพระภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญที่สุดของชุมชน ดังนั้น พระภิกษุจึงมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระภิกษุก็มักเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เสมอ และกระทำหน้าที่เหล่านี้โดยชอบตามควรแก่สมณวิสัย² จึงเป็นที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปว่า ก่อนหน้าที่รัฐบาลจะได้เริ่มนโยบายพัฒนาชุมชน และวางโครงการจัดส่งพัฒนากรตลอดจนการให้บริการต่างๆ เข้าไปยังท้องถิ่นชนบทอันห่างไกลนั้น พระภิกษุซึ่งจำพรรษาอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่ง ก็ได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาหมู่บ้านนั้นๆ อย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว จนเป็นปกติวิสัยและเมื่องานพัฒนาดังกล่าวเข้าไปถึงหมู่บ้าน พระภิกษุก็ได้เข้าร่วมงานเหล่านั้นด้วยความเต็มใจเพื่อช่วยสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้าน เช่น เป็นผู้นำในการเสนอความคิดริเริ่ม เป็นที่ปรึกษา และเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเรียกความร่วมมือจากชาวบ้าน ในการสร้างสาธารณสมบัติและสิ่งสาธารณูปโภค เช่น บ่อน้ำ สะพาน ถนนหนทาง ศาลา โรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น

¹ ภัทร สิริกาญจน์. (2535). หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวัฒน์ ในการพัฒนาชุมชน. หน้า 46.

² อริยา ลิ้มสุวัฒน์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย 2500 -2520. หน้า 67.

การพัฒนาประเทศอย่างเป็นทางการในรูปแบบที่ดำเนินกันในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่า เริ่มต้นอย่างแท้จริงในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี (ระหว่าง พ.ศ. 2502 – 2506) โดยในช่วงเวลาที่จอมพลสฤษดิ์บริหารประเทศอยู่นั้น ประเทศไทยได้มีการปรับปรุงในด้าน เศรษฐกิจครั้งใหญ่ รวมทั้งการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรทั้งประเทศให้ สูงขึ้น ดังปรากฏในคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2502 ว่า

... ในการบริหารประเทศในครั้งนี้ รัฐบาลนี้เห็นว่าจำเป็นที่จะต้องแก้ไขและปรับปรุงการเศรษฐกิจของ ประเทศเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นอันดับที่หนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้มีรายได้ที่แท้จริงสูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ระดับ การครองชีพของประชาชนสูงขึ้นด้วย ฉะนั้นรัฐบาลจะได้ปรับปรุงการคลังและการเงินของประเทศ ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรกรรม การสหกรณ์ และการค้า ตลอดจนการคมนาคมให้ก้าวหน้าเป็น ประโยชน์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ... รัฐบาลนี้จะดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนในชาติมี ศีลธรรม วัฒนธรรม และอนามัยอันดี รวมทั้งดำเนินการพัฒนาการท้องถิ่นด้วย เพื่อยังความสงบ เรียบร้อยและความผาสุกของประชาชน ...¹

ในการดำเนินตามนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้เริ่มใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยวางโครงการที่จะพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการคมนาคมและขนส่ง การพลังงานและการชลประทานเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในขั้นต่อไป ส่วนในการพัฒนาท้องถิ่น หรือชนบท ก็ได้มี การบรรจุโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติ เข้าไว้ในแผนพัฒนาฯ แห่งชาติด้วย โดยมีจุดมุ่ง หมายที่จะทำนุบำรุงส่งเสริมท้องถิ่นต่างๆ ให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามหลักการ ที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมร่วมกันให้ความคิดเห็นตลอดจนการร่วมช่วยเหลือทางด้านการเงินและกำลัง งาน เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นตามคติการปกครองระบอบประชาธิปไตย²

รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้พยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของคนภายในชาติ โดยนำพระสงฆ์มาช่วยในการพัฒนาด้วย สาเหตุที่รัฐบาลมีนโยบาย สนับสนุนให้คณะสงฆ์เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน สรุปได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้ คือ³

¹ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. (2519). นโยบายของรัฐบาลตั้งแต่คณะรัฐมนตรีคณะที่ 1 ถึงคณะที่ 38 พ.ศ. 2475 – 2519. หน้า 182.

² สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2515). การพัฒนาชุมชน. หน้า 12 – 13.

³ อริยา ลัมสุวัฒน์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (2500 - 2520).

1) พระภิกษุเป็นผู้นำท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุนให้การดำเนินงานพัฒนาชุมชนของรัฐสำเร็จได้เป็นอย่างดี

2) สถาบันสงฆ์เป็นแหล่งรวมจิตใจและพลังความสามัคคีของคนในชาติที่มีประสิทธิภาพกว่ารัฐบาล ทั้งยังเป็นสื่อกลางที่ดีในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง

3) ปัญหาเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศทำให้รัฐบาลต้องเร่งรัดการพัฒนาชนบท และแสวงหาความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในการเป็นผู้นำการพัฒนาและช่วยต่อต้านลัทธิดังกล่าว โดยให้เป็นศูนย์เรียกความศรัทธาจากประชาชนและชักจูงให้เชื่อถือต่อรัฐบาล

รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เห็นความสำคัญว่าสถาบันสงฆ์มีส่วนสัมพันธ์กับประเทศชาติอย่างใกล้ชิด จึงสมควรที่จะให้พระสงฆ์ได้ร่วมมือกับรัฐบาลในการสร้างความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองอย่างจริงจัง เช่น การพัฒนาวัด พัฒนาชนบท นโยบายนี้ปรากฏชัดแจ้งในสาส์นของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรื่องนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งส่งไปยังที่ประชุมสัมมนาพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2503 อันมีใจความว่า

... นโยบายทั่วไปของรัฐบาลเกี่ยวกับศาสนานั้น เป็นเรื่องที่ต้องอธิบายได้ง่าย ความเข้าใจทางคณะสงฆ์ที่ว่า การปกครองทางคณะสงฆ์กับการปกครองทางบ้านเมืองต้องมีความสัมพันธ์กันนั้น เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องทางบ้านเมืองไม่สามารถจะเพิกเฉยละเลยทางศาสนา และทางศาสนาก็ควรจะสนับสนุนนโยบายทางบ้านเมืองในส่วนที่จะสร้างความเจริญวัฒนาให้แก่ประเทศชาติ เพราะทางศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนาในประเทศไทยเรานั้น จะมั่นคงอยู่ได้ ก็แต่ด้วยความมั่นคงของประเทศเราเอง ถ้าประเทศของไทย ต้องถดถอยเสื่อมโทรมลงไปอย่างไร พุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมโทรมลงไปอย่างแน่แท้...¹

ความเหมาะสมสอดคล้องอย่างยิ่งในการที่พระสงฆ์จะร่วมทำงานพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับรัฐบาลนี้ เนื่องมาจากวัดและพระภิกษุได้เป็นกำลังสำคัญในการให้บริการแก่ประชาชน และส่งเสริมความเจริญของชาติโดยชอบด้วยพระธรรมวินัยตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทด้วยแล้ว พระภิกษุ นับเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดผู้หนึ่งในชุมชน และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือสูงสุด รัฐได้เห็นความจำเป็นในข้อนี้และมุ่งหวังที่จะสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนอย่างเป็นทางการ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปรับปรุงการบริหารงานของคณะสงฆ์เสียใหม่ ได้มีตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ขึ้นใช้แทน ฉบับ พ.ศ. 2484 โดยได้กำหนดให้มีการรวมอำนาจการปกครองคณะ

¹ ทวน วิริยาภรณ์ (ผู้รวบรวม). (2506). พุทธศาสนาก้าวหน้า. หน้า 140 – 142.

สงฆ์ไว้ที่มหาเถรสมาคม มีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธานโดยตำแหน่ง รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าว รัฐบาลสามารถที่จะควบคุมนโยบายและการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในระดับผู้บริหารได้ โดยผ่านทาง การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งรัฐเป็นผู้เสนอชื่อในนามของกรมการศาสนาเพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้ง และในขณะเดียวกันก็สามารถควบคุมการดำเนินงานของคณะสงฆ์โดยส่วนรวมได้ด้วย มีผู้ให้ข้อสังเกตว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 นี้ ได้มีการร่างขึ้นมาเพื่อให้รัฐบาลสามารถควบคุมฝ่ายศาสนจักรได้ใกล้ชิดยิ่งกว่าเดิม ดังนั้น นโยบายของรัฐบาลในการบริหารประเทศโดยเฉพาะในการพัฒนาชุมชนชนบท ซึ่งรัฐได้ขอความร่วมมือสนับสนุนจากคณะสงฆ์จึงได้รับการสนองตอบจากคณะสงฆ์เป็นอย่างดี¹

การขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ให้ช่วยสนับสนุนการพัฒนาชุมชนชนบทดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานของพระภิกษุโดยส่วนรวมไว้ 2 ประการ คือ

1. การพัฒนาวัด รัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญของวัดว่าเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชนบท จึงจำเป็นต้องทำการพัฒนาวัด เพื่อให้วัดเป็นแบบอย่างในการพัฒนาแก่ประชาชน และเป็นแหล่งจัดกิจกรรมอำนวยความสะดวกแก่สังคมทั่วไป ให้ประสานสอดคล้องกับนโยบายพัฒนาชุมชนของรัฐบาล ด้วยเหตุนี้จึงมีปรากฏแผนพัฒนาวัดทั่วราชอาณาจักร เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2504 โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ²

- 1) ให้วัดมีสถานที่สะอาดเรียบร้อย
- 2) ให้มีการปกครองในวัดเรียบร้อย
- 3) ให้วัดมีกิจกรรมอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

เมื่อกกล่าวโดยสรุป รัฐบาลได้มุ่งหวังว่าการพัฒนาวัดจะก่อให้เกิดผลต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวมหลายประการ คือ³

1) ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชน เนื่องจากมีผลต่อเนื่องจากการพัฒนาวัดเป็นการเรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนให้มาร่วมกันทำการพัฒนา ทำให้เกิดผลดีในทางความสามัคคีและความคิดริเริ่มที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

2) การพัฒนาวัดประจำหมู่บ้านย่อมมีผลต่อเนื่องกับการพัฒนาชุมชนนั้นๆ ด้วย เพราะวัดพัฒนาจะเป็นแหล่งถ่ายทอดวิธีการพัฒนาไปสู่ประชาชนและเป็นที่ให้คำแนะนำปรึกษา เป็นต้น

¹ อริยา ลิมสุวณฺ. (2526). *บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย 2500-2520*. หน้า 83.

² กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา. (2524). *วัดพัฒนา* 24. หน้า 152.

³ แหล่งเดิม. หน้า 177 – 178.

3)เป็นประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ เพราะวัดมีหน้าที่เป็นทั้งโรงเรียน สถานพยาบาล และสถานสงเคราะห์ประเภทต่างๆ รวมทั้งเป็นแหล่งชุมนุมประจำหมู่บ้านด้วย

4)ช่วยแก้ปัญหาเยาวชนของชาติ เพราะวัดพัฒนาทุกวัดจะมีการจัดกิจกรรมเยาวชนรวมอยู่ด้วย เช่น ตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ โรงเรียนอบรมศีลธรรม เป็นต้น

5)ผลในทางรักษาศิลปกรรมของชาติ โดยเหตุที่วัดเป็นแหล่งรวบรวมซึ่งศิลปะของชาติอยู่แล้ว การพัฒนาวัดจะทำให้ความมั่งคั่งของชาติในด้านนี้ได้ผลดียิ่งขึ้น

6)ทางด้านปกครอง เนื่องจากวัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรมและแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชนด้วย จึงเป็นผลดีในทางการปกครองแก่บ้านเมือง

7)การป้องกันการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายตรงข้ามเพราะเมื่อประชาชนมีที่พึ่งทางใจและกายที่ดี ก็ย่อมเกิดความเชื่อมั่นในศาสนา และพระภิกษุก็จะเป็นผู้เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนด้วย

8)การปกครองคณะสงฆ์ เพราะการพัฒนาวัดเน้นในเรื่องการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณรให้เจริญขึ้นด้วย

9)การบริหารวัดและการจัดศาสนสมบัติของวัดจะเป็นไปตามแนวทางที่ชอบที่ควร

10)ประเทศไทยจะมีวัดวาอารามอันงดงามเป็นระเบียบเจริญตาเจริญใจเป็นที่เชิดหน้าชูตาของบ้านเมือง

2. การพัฒนาหมู่บ้าน งานพัฒนาชุมชนของรัฐบาล มีความมุ่งหมายที่จะช่วยปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดการพัฒนาตัวคนเป็นอุดมการณ์สำคัญ มุ่งให้ประชาชนรู้จักช่วยตัวเอง และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด ตั้งแต่ขั้นความคิดริเริ่ม การวางแผน และดำเนินการ โดยรัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือในด้านงบประมาณ วิชาการ วัสดุ และอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ ซึ่งในการนี้จะต้องมีการประสานงานร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนอย่างใกล้ชิดควบคู่กันไปด้วย โดยเหตุที่พระสงฆ์เป็นผู้นำท้องถิ่นที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นที่พึ่งของประชาชนในทางศาสนา และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการรวมประชาชนให้เป็นปึกแผ่น โดยยึดมั่นในคำสอนทางศาสนา และอยู่ร่วมกันภายใต้ระบอบศีลธรรมและจารีตประเพณีอันดีงาม พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาชุมชนเพื่อช่วยให้ประชาชนเกิดความพร้อมเพรียงเสียสละ ร่วมมือร่วมใจกันรับผิดชอบต่องานพัฒนาชุมชนของตนเอง รัฐบาลจึงได้ขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ในหมู่บ้านให้เป็น

ผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชน โดยวางแนวทางปฏิบัติสำหรับพระสงฆ์ไว้
คือ¹

- 1) อบรมสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักการเสียสละเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม
- 2) กระตุ้นประชาชนให้เกิดความรู้สึกรักมั่นต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- 3) นำประชาชนสละแรงงานร่วมก่อสร้างสาธารณะสมบัติของวัดและหมู่บ้าน
- 4) พัฒนาวัดเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางของประชาชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม

แนวนโยบายที่สนับสนุนให้สถาบันสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนบำเพ็ญประโยชน์แก่อุทิศประเทศชาติอย่างเป็นทางการเช่นนี้ ทำให้คณะสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมพัฒนาของบ้านเมืองมากขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2502 เป็นต้นมา รัฐบาลในสมัยต่อๆ มา โดยเฉพาะรัฐบาลสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเข้าบริหารประเทศสืบต่อมาจนถึง พ.ศ.2516 ได้อาศัยแนวนโยบายและพื้นฐานที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้วางไว้แล้วนี้ ผลักดันให้คณะสงฆ์ได้มีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนชนบทของไทยอย่างจริงจัง โดยได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก และโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนชนบทอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือ ในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองของรัฐบาลได้โดยตรง โดยเฉพาะโครงการพระธรรมจาริก

¹ พ่วง สุวรรณรัฐ. (2513). "ทัศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น" ใน รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ.2510 – 2513. หน้า 26 .

บทที่ 3

โครงการพระธรรมจาริก : การเผยแผ่ศาสนาแนวใหม่

พ.ศ.2508 นับว่าเป็นปีที่มีความสำคัญยิ่งปีหนึ่งของวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นั่นก็คือ ปีนี้เป็นปีที่มีการเริ่มต้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่กลุ่มบุคคลที่เรียกว่าชาวเขา* ซึ่ง เป็นชนกลุ่มน้อยตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทางภาคเหนือของประเทศไทยได้ชื่อโครงการ พระธรรมจาริก

1. มูลเหตุของการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริก

โครงการพระธรรมจาริก ก่อตั้งขึ้นเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชาวเขาดำเนินการ จิตวิทยา เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชาวเขา และให้การพัฒนาชาวเขา โดยมีแนวคิดที่ ว่าถ้าชาวเขานับถือหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว จะเกิดความรู้สึกรับวัฒนธรรมไทย จน กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย และไม่ตกเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ และยังช่วยขจัดปัญหา ต่างๆ เป็นต้นว่า การตัดไม้ทำลายป่า ปัญหายาเสพติด และปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน

1.1 การแก้ไขปัญหอันเนื่องมาจากชาวเขา

ในประเทศไทยมีชาวเขาอาศัยกระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมากตามบริเวณพื้นที่ป่าเขา ในภาคเหนือของประเทศไทย ในแถบบริเวณที่มีอาณาเขตติดต่อกับชายแดนประเทศพม่าและลาว ชาวเขาเหล่านี้ขาดการศึกษา ขาดงานและขาดการรักษาสุขภาพอนามัย อยู่ห่างไกลหูไกลตาของเจ้า หน้าที่ จึงง่ายที่จะตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงข้ามในการบ่อนทำลายประเทศ ทั้งนี้เพราะภูมิ ประเทศตามบริเวณชายแดนภาคเหนือของประเทศเป็นป่าทึบและภูเขาสูง การคมนาคมยากลำบาก ไม่ค่อยมีโอกาสติดต่อกับผู้คนในเขตพื้นที่อื่น ดังนั้นชาวเขาจึงมีความเป็นอิสระดำเนินชีวิตอยู่นอก เหนือกฎหมายของประเทศอย่างเต็มที่ อนึ่ง รัฐบาลไทยก็ไม่ได้ให้ความสนใจกับชาวเขามาก่อนเลย ถึงแม้ว่าสยามสมาคมได้เคยทำการศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในประเทศ ไทย แต่ผลที่ได้รับก็ยังมิใช่ความสำเร็จในทางวิชาการอย่างแท้จริงนัก

* คำว่า "ชาวเขา" ยังไม่มีคำนิยามที่แน่นอนของทางราชการ แต่น่าจะเทียบได้กับคำว่า Tribal people หรือ Tribesmen ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่รวมตัวกันเป็นเผ่าๆ (Tribe) มีภาษาพูด การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตต่างๆ ไป แตกต่างและล้าหลังกว่าชนส่วนใหญ่ของประเทศ

รัฐบาลสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้สำรวจผลเสียหายจากการที่ชาวเขาโค่นทำลายป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย หรือลักลอบปลูกฝิ่น ประกอบกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้แทรกซึมบ่อนเข้ามาในหมู่ชาวเขาจนสามารถชักจูงชาวเขาจำนวนหนึ่งให้หลงเชื่อและดำเนินการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล รัฐบาลจึงหันมาสนใจให้การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านั้น¹

1.1.1 ภูมิหลังของชาวเขา

ชาวเขาที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยนั้น แบ่งออกเป็น 2 พวกด้วยกัน คือกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติในตระกูลมอญ – เขมร ที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยเมื่อประมาณ 3,000 กว่าปีมาแล้ว² พวกนี้จะอาศัยอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ ตามป่าลึกในที่สูงได้แก่ พวกกะว้า ขมุ คณะจีน ผีตองเหลือง และข่า

ส่วนชาวเขากลุ่มที่สองอยู่ในตระกูลทิเบต – พม่าและจีน พวกแรกได้รับอิทธิพลของชาวทิเบตอยู่มาก ส่วนพวกหลังมีคุณสมบัติโดยทั่วไปคล้ายคลึงกับชาวจีน เดิมตั้งรกรากในมณฑลต่างๆ ของจีน เช่น ไกวเจา ยูนาน ฮุนหน่า เป็นต้น ชาวเขาเหล่านี้อพยพลงได้ผ่านดงเกี้ยว ลาว และพม่า เข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของไทย เมื่อประมาณ 100 กว่าปีมานี้เอง³

รัฐบาลถือว่าชาวเขาที่เกิดในประเทศไทยมีสิทธิเป็นพลเมืองไทย ส่วนระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวเขา พ.ศ. 2535 เรียกว่า “ชาวไทยภูเขา”⁴

ในทางปฏิบัติที่ถือตามกลุ่มเป้าหมายของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวนั้น ชาวเขาหมายถึงกลุ่มชน 9 ชาติพันธุ์ คือ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ กระเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น และขมุ ชาวเขาแต่ละเผ่าจะเรียกตัวเองแตกต่างกันไป เช่น แม้ว เรียกตัวเองว่า ม้ง เย้าเรียกตัวเองว่า อิวเมียน หรือ เมียม มูเซอ เรียกตัวเองว่า ลาซุ ลีซอ เรียกตัวเองว่า ลีซู

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศุตรรัตน์ และคณะ. (2521). “ชาวเขาในประเทศไทย” ใน *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 67.

² ขจิตถัย บุรุษพัฒน์. (2515). *ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 104.

³ แหล่งเดิม หน้า 105.

⁴ สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2543). *ระเบียบสำนักทะเบียนกลาง ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานบุคคลในทะเบียนราษฎร แก่บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ.2543*. หน้า 2.

จากการสำรวจของกลุ่มประสานจิตสวัสดิการแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ.2545 จำนวนประชากรชาวเขา มีดังนี้

ตาราง 1 จำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย

เผ่า	หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	จำนวนประชากร	ร้อยละ
กระเหรี่ยง	1,912	87,628	438,131	47.50
ม้ง (แม้ว)	253	19,287	153,955	16.70
มูเซอ (ลำหู่)	385	18,057	102,876	13.00
ลีซอ (ลีซู)	155	6,553	38,299	4.15
เย้า (เมี่ยน)	178	6,758	45,571	5.00
อีก้อ (อาข่า)	271	11,178	68,653	7.40
ลัวะ (ละว้า)	69	4,361	22,260	2.40
ถิ่น	159	8,496	42,657	4.60
ขมุ	38	2,256	10,573	1.15
รวม	3,420	164,574	922,975	100

ที่มา : กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ.2545

ชาวเขาในประเทศไทยนั้น มีการอพยพย้ายถิ่นที่สำคัญอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ¹

1. การเคลื่อนย้ายทั่วๆ ไป ในกรณีนี้ถือว่าเป็นปกติวิสัยของชาวเขา ซึ่งนิยมโยกย้ายถิ่นที่อยู่ไปตามความพอใจ มีสาเหตุสำคัญ มาจาก

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศุตรรัตน์ และคณะ. (2521). “ชาวเขาในประเทศไทย” ใน ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. หน้า 78 .

1) ด้านอาชีพ เนื่องจากชาวเขาโดยทั่วไปมีความรู้ในด้านวิชาการและเทคนิคในการเกษตร ไม่รู้จักบำรุงรักษาดิน ไม่รู้จักใช้ปุ๋ย ฉะนั้นผืนดินสำหรับเพาะปลูกจึงใช้ได้ในช่วงเวลาสั้นๆ เมื่อดินจืดผลผลิตที่ได้รับไม่คุ้มกันกับที่ได้ลงแรงไปก็จำเป็นต้องเคลื่อนย้ายหาที่ใหม่ต่อไป

2) การถูกรบกวนจากภายนอก เนื่องจากคนพื้นที่ราบที่ไปติดต่อดำขายกับชาวเขาบางส่วนคดโกงไม่จ่ายเงิน หรือว่าบังคับเอาสินค้าจากชาวเขาโดยมิชอบ และยิ่งกว่านั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐบางพวกที่ขึ้นไปพักพิงอยู่กับชาวเขาและกินอยู่อย่างฟุ่มเฟือย¹ โดยไม่ให้ค่าตอบแทนกับชาวเขา และยังถือโอกาสใช้อำนาจที่มีอยู่รีดไถเก็บภาษีเถื่อนจากชาวเขา

3) ด้านความเชื่อ ชาวเขาทุกเผ่าเคารพและเชื่อถือผีอย่างมาก เมื่อมีปรากฏการณ์ที่ผิดไปจากปกติ เช่น โรคระบาด ก็จะเชื่อกันว่ามีผีร้ายคุกคามถ้าหากไม่ย้ายหมู่บ้านไปก็จะมีความสุข

4) คำสั่งของผู้นำ สำหรับชาวเขาแล้วคำสั่งจากหัวหน้านับว่าเป็นคำขาดจะมีความสำคัญมากทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตามก็ต้องย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นผู้นำที่สำคัญที่ชาวเขายกย่องนับถือมีอำนาจพิเศษ เช่น ปู่จ้องหลวง ชาวมูเซอ ได้เรียกร้องให้ชาวมูเซออพยพไปสู่ทางฝั่งพม่า ในระหว่าง พ.ศ. 2501 – 2503 มูเซอในไทยได้มีการอพยพครั้งใหญ่ไปตามคำเรียกร้องนั้น²

2. การเคลื่อนไหวกับความมั่นคงของประเทศ เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวกรณีนี้ อาจเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายอพยพหลบภัยคอมมิวนิสต์ ดังเช่น ในจังหวัดเพชรบูรณ์ น่าน ดาก และเชียงราย มีชาวเขาจำนวนมากอพยพหลบภัยคอมมิวนิสต์จากบนเขาลงมาอยู่ในพื้นราบตามศูนย์ต่างๆ หรือในทางตรงข้ามชาวเขาบางกลุ่มหันไปสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายตรงข้ามแล้วรวมกลุ่มร่วมมือกับฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ารุกไล่พวกพ้องของตนเองซึ่งมิได้สวามิภักดิ์ด้วย การเคลื่อนไหวซึ่งเกี่ยวกับความมั่นคงนี้โดยปกติจะเห็นได้ชัด เนื่องจากการอพยพเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น เย้า แม้ว ถิ่น กลุ่มชาวเขาที่มีการเคลื่อนไหวที่เป็นภัยต่อความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศมากที่สุดได้แก่ชาวเขาเผ่าแม้ว³ ซึ่งปรากฏอยู่เสมอว่าชาวเขาเผ่าแม้วได้เข้าร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้าโจมตีที่มั่นของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศรุตรัตน์ และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ใน *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 79.

² แหล่งเดิม. หน้า 80

³ แหล่งเดิม. หน้า 81.

1.1.2 ปัญหาอันเนื่องจากชาวเขา

ชาวเขาที่อาศัยอยู่ตามป่าสูงหรือบริเวณตะเข็บชายแดนของประเทศไทยในระยะนั้น ยังมีความเป็นอยู่อย่างเอกเทศ ทางภาษาไทยยังมิได้เข้าไปปกครองดูแลอย่างแท้จริง เป็นผลให้ ปัญหาต่างๆ ไม่ได้รับการตรวจสอบแก้ไข สามารถสรุปประเด็นปัญหาต่างๆได้ดังนี้

1. ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชาวเขาได้ตัดไม้ทำลายป่าและเผาป่าเพื่อทำการเพาะปลูกในลักษณะของการทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาที่นิยมทำ มี 2 วิธี คือ¹

1)วิธีเพาะปลูกแบบซ้ำที่เดิมแล้วจึงเปลี่ยนที่ไปหักร้างถางพงเพื่อทำไร่ในที่ใหม่ ซึ่งนิยมปฏิบัติกันในชาวเขาที่ปลูกฝิ่นคือ แม่ัว เย้า มูเซอ และอีก้อ วิธีการทำไร่ของชาวเขาแบบนี้ส่งผลกระทบต่อปัญหาการอพยพเคลื่อนย้ายภายในประเทศมากเพราะชาวเขาจะต้องมีการอพยพย้ายถิ่นฐานบ่อยๆ ไม่ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวร

2)วิธีการทำไร่เลื่อนลอยแบบหมุนเวียนเคลื่อนที่ทุก ๆ ปี โดยเมื่อไร่เก่ามีพืชงอกขึ้นใหม่จึงย้อนกลับมาทำอีก ซึ่งชาวเขาเชื่อว่าจะเป็นการทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์ โดยบางครั้งสามารถที่จะปรับพื้นที่ตามบริเวณหุบเขาและเชิงเขาให้เป็นขั้นบันได และสามารถทำนาได้ วิธีทำไร่เลื่อนลอยวิธีนี้นิยมทำกันในพวกชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงซึ่งส่งผลให้มีการตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวรมากกว่าแบบแรก

การสำรวจภาพถ่ายทางอากาศของกรมป่าไม้ และองค์การอาหารเพื่อการเกษตรของสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ.2499 – 2500 ปรากฏว่าป่าดงดิบและป่าสนในระดับสูง 1,000 เมตรขึ้นไป ในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ถูกทำลายไป 67 เพอร์เซ็นต์ ในส่วนจังหวัดเชียงรายถูกทำลายไป 65 เพอร์เซ็นต์² และจากการสำรวจภาพถ่ายของดาวเทียมปรากฏว่าระหว่าง พ.ศ.2516 – 2520 พื้นที่ป่าไม้ของภาคเหนือลดลงจาก 95,842 ตร.กม. เหลือ 68,588 ตร.กม. คือลดลงถึง 27,255 ตร.กม. หรือร้อยละ 5.69 ต่อ ปี³ บริเวณพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายส่วนใหญ่จะเป็นเขตที่อยู่อาศัยของชาวเขาแทบทั้งสิ้น ซึ่งป่าที่ถูกทำลายนี้จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการพังทลายของผิวดิน และความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ

¹ วณิดา อำนวนชัย. (2530). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแพร่ความรู้ประชากรศึกษา แก่ชาวเขา. หน้า 14 - 15.

² กรมประชาสงเคราะห์. (2514). การสงเคราะห์ชาวเขาในประเทศไทย. หน้า 9.

³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2525). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2525 – 2529. หน้า 323 .

2. ปัญหาการปลูกฝิ่น

ฝิ่นเป็นยาเสพติดที่ก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพของประชาชน ทางกรมการแพทย์และสาธารณสุขไทยตระหนักถึงพิษภัยของการสูบฝิ่นมาเป็นระยะเวลานานตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ รัฐบาลพยายามห้ามปรามและป้องกันการปลูกและจำหน่ายฝิ่นมาโดยตลอด แต่ก็ยังมีลักลอบผลิตตลอดมา โดยเฉพาะชาวเขาเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการผลิตฝิ่น จนเป็นผลทำให้มีการลักลอบค้ายาเสพติดกันอย่างแพร่หลาย เป็นปัญหาต่อเนื่องที่หลาย ๆ ประเทศกำลังประสบอยู่

ในบริเวณพื้นที่ป่าเขาทางภาคเหนืออันเป็นบริเวณที่อยู่อาศัยของชาวนั้น ได้เป็นแหล่งปลูกฝิ่นที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ฝิ่นที่ผลิตได้ในบริเวณนี้จะถูกลักลอบส่งเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพ และบางส่วนจะถูกส่งออกไปขายยังต่างประเทศ และในที่สุดก็จะกลับเข้ามาขายในประเทศไทยในรูปของเฮโรอีน ซึ่งมีความรุนแรงยิ่งกว่าฝิ่นหลายเท่าตัว

กรมประชาสงเคราะห์ได้ทำการสำรวจเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาภาคเหนือ ใน พ.ศ.2504 – 2505 ปรากฏว่าชาวเขาคนหนึ่งจะผลิตฝิ่นได้ประมาณ 1 กก. ขนาดครอบครัวของชาวเขาโดยเฉลี่ย 6.5 – 7 คน ในจำนวนนี้มีบุคคลในวัยทำงาน (Labor Force) อยู่ 4 คน ฉะนั้นชาวเขาแต่ละครอบครัวจะผลิตฝิ่นได้ประมาณ 4 กก.¹ การสำรวจของสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ร่วมกับตำรวจตระเวนชายแดนระหว่างเดือน ตุลาคม 2523 – 2524 โดยการวิเคราะห์การภาพถ่ายทางอากาศ ร่วมกับข้อมูลในท้องถิ่นพบว่าเนื้อที่ปลูกฝิ่นทั้งหมด ในภาคเหนือมีจำนวน 34,247.69 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 1.29 กิโลกรัมต่อไร่ ผลิตฝิ่นได้ทั้งหมด 44.15 ตัน²

3. ปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ

ปัญหาการขยายอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ทวีมากขึ้นในช่วงนับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการที่ประเทศไทยมีพรมแดนติดต่อกับประเทศพม่าและลาวเป็นระยะทางหลายร้อยกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศในอาณาบริเวณเหล่านี้เต็มไปด้วยภูเขาสูงป่าทึบ ขาดเส้นทางคมนาคม ซึ่งยากยิ่งที่ทางเจ้าหน้าที่จะดูแลได้ทั่วถึง ในบริเวณพื้นที่พรมแดนทางภาคเหนือ มีชาวเขาบางพวกที่อพยพข้ามเขตแดนไปมาอยู่เสมอ การอพยพโยกย้ายในลักษณะนี้ย่อมมีผลกระทบต่อความปลอดภัยบริเวณชายแดน ทั้งนี้เพราะไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าชาวเขาเหล่านี้เป็นใครบ้าง มีจำนวน

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิตรุตรัตน และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ใน *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 9.

² สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2524). *รายงานการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในประเทศไทย ประจำปี 2524*. หน้า 56.

เท่าใด อพยพมาจากไหน รัฐบาลจึงเกิดความระแวงว่าพวกคอมมิวนิสต์จะฉวยโอกาสใช้จุดอ่อนด้านนี้ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานฝ่ายของตน¹

ปัญหาความมั่นคงของประเทศอันเนื่องมาจากชาวเขานั้น ยังอาจโยงไปถึงปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขากับรัฐบาลประเทศเพื่อนบ้านซึ่งส่งผลกระทบต่อมาถึงประเทศไทย ดังนี้

1) สหภาพพม่า ประกอบด้วยรัฐหลายรัฐรวมกัน สำหรับรัฐฉาน กระเหรี่ยง คะฉิ่น คะยา มีชาวเขาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก กระเหรี่ยงนับว่าเป็นชาวเขาเผ่าที่มีความเฉลียวฉลาดมาก โดยเฉพาะในสมัยที่อังกฤษยังปกครองประเทศพม่าอยู่ ได้นำพวกนี้มาอบรมและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน เมื่อพม่าได้รับเอกราช ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ พวกนี้เรียกร้องที่จะแยกตัวเป็นอิสระ โดยเฉพาะกระเหรี่ยงและไทยใหญ่ แต่รัฐบาลพม่าไม่ยอม กระเหรี่ยงจึงก่อกบฏซึ่งรัฐบาลพม่าไม่สามารถปราบปรามได้เนื่องจากภูมิประเทศไม่อำนวย และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ พอใจที่จะเป็นหูเป็นตาและควบคุมกบฏมากกว่าที่จะช่วยเหลือให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ต่อมาราว พ.ศ. 2502 รัฐบาลพม่าเกลี้ยกล่อมมุเซอบางกลุ่มให้หันมาร่วมมือกับรัฐบาลปราบปรามพวกกบฏ หากสำเร็จจะยกดินแดนที่มุเซออาศัยอยู่ให้เป็นรัฐอิสระปกครองตนเองต่อไป มุเซอในพม่าจึงเริ่มเกลี้ยกล่อมมุเซอในเขตประเทศไทยไปเป็นเครื่องมือทางการเมืองของตน² อันเป็นอันตรายต่อความมั่นคงและปลอดภัยทางชายแดนของประเทศเป็นอย่างยิ่ง

2) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นับแต่การรัฐประหารเมื่อ พ.ศ.2503 เป็นต้นมา ประเทศลาวก็เข้าสู่ยุคสงครามกลางเมือง รัฐบาลผสมและรัฐบาลเป็นกลางของลาวต้องทำการปราบปรามฝ่ายกบฏหรือขบวนการประเทศลาวซึ่งได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านกำลังคนและอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ จากกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ คือสหภาพโซเวียต รัสเซีย สาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ในพ.ศ. 2504 รัฐบาลไทยได้เล็งเห็นว่าหากได้ชาวเขาโดยเฉพาะเผ่าม้งมาเป็นกำลังของรัฐบาลจะสามารถสกัดการรุกคืบหน้าของขบวนการประเทศลาวได้ รัฐบาลจึงได้เริ่มดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อในหมู่ชาวเขาเผ่ามั่ว และขมุ ซึ่งอยู่ในเขตต่อต้านรัฐบาลให้เกลียดชังและรู้สึกเป็นปรปักษ์กับฝ่ายต่อต้านรัฐบาล โดยส่งพญาตุงปี ลีฟุง หัวหน้าชาวเขาเผ่าม้ง ออกไปเกลี้ยกล่อมชาวเขาโดยให้ความสนับสนุนในด้านอาวุธและเสบียงเพื่อต่อต้านฝ่ายขบวนการประเทศลาวที่ยึดพื้นที่เหล่านั้น และขณะเดียวกันรัฐบาลลาวก็ได้พยายามส่งเสริมการกินดีอยู่ดีในหมู่ชาวเขาและสามารถใช้ชาวเขาเป็นกำลังสำคัญในการต่อต้าน

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศรุตรัตน์ และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ใน ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. หน้า 141.

² อรษา เจริญศิลป์. (2515). การดำเนินการกับชาวเขาโดยหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่. หน้า ก .

กับฝ่ายกบฏ ส่วนขบวนการประเทศลาวอนุญาตให้ชาวเขาที่เป็นสมัครพรรคพวกกระทำตามอำเภอใจ บังคับข่มขู่ราษฎรและชาวเขาที่ไม่ยอมเป็นสมัครพรรคพวก ปล้นสะดม และกระทำการต่างๆ ทำให้ประชาชนและชาวเขาที่ไม่สมัครใจเข้าร่วมกับขบวนการฝ่ายประเทศลาวเกิดความหวาดกลัว และอพยพหลบภัยเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแถบจังหวัดเชียงรายและน่านอยู่เสมอ¹

สถานการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดแนวโน้มว่าชาวเขาในประเทศไทยอาจถูกปลูกปั้นมาจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้เข้าเป็นพรรคพวก และก่อให้เกิดความระส่ำระสายไม่สงบทางชายแดนขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นการแทรกแซงอาจขยายแนวเข้าสู่ในประเทศไทยได้ ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ทางด้านชาวเขาในบริเวณพรมแดนของประเทศมีการเคลื่อนไหวในทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรากฏว่า มีชาวเขาเผ่าม้งเข้าร่วมกับผู้ก่อการร้ายซุ่มโจมตีเจ้าหน้าที่ทหารในหลายจังหวัด เช่น เพชรบูรณ์ น่าน ตาก เชียงราย เป็นต้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าประเทศต่าง ๆ หลายประเทศได้มีนโยบายดึงชาวเขามาเป็นกำลังในการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามโดยให้มีการฝึกอบรมและให้อาวุธ ยุทโธปกรณ์แก่ชาวเขา ซึ่งปรากฏว่าให้ผลดีในหลายประเทศแต่วิธีการดังกล่าวก็เปรียบเหมือนดาบสองคมต้องอาศัยระยะเวลา หากผิดพลาดก็จะกลายเป็นการมอบอาวุธให้แก่ศัตรู ฉะนั้นในปัจจุบันนโยบายของรัฐบาลไทยต่อชาวเขา จึงเน้นหนักไปในด้านการให้การพัฒนาและสงเคราะห์ เป็นส่วนใหญ่²

1.1.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในขณะที่โครงการพระธรรมจาริกได้เริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา กลุ่มมิชชันนารีของศาสนาคริสต์ ได้เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนามาก่อนแล้ว เนื่องจากชาวเขายังคงนับถือผีและธรรมชาติยังไม่มีศาสนาประจำ มิชชันนารีได้จัดการศึกษา การรักษาพยาบาล และการให้กู้ยืมเงินเพื่อการเกษตรให้แก่ชาวเขา³ มีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวเขาหันมานับถือศาสนาเช่นเดียวกัน บางครั้งทำให้มีการกระทบกระทั่งกันอันเนื่องมาจากการแย่งชาวเขาให้หันมานับถือศาสนาของตน

¹ อรษา เจริญศิลป์. (2515). การดำเนินการกับชาวเขาโดยหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเคลื่อนที่. หน้า ข.

² ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศุตรรัตน์ และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ใน ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. หน้า 67.

³ อังสนา ช่างแก้ว . (2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พุทธศาสนาที่มีต่อพฤติกรรมและแนวคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่). หน้า 4.

ทางการไทยจึงต้องเร่งดำเนินการให้โครงการพระธรรมจาริกปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผลโดยเร็วที่สุด เพื่อความมีเสถียรภาพของบ้านเมือง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมไทย

โครงการพระธรรมจาริก เป็นงานในความรับผิดชอบของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งทำหน้าที่จัดหางบประมาณเพื่อเป็นค่าภัตตาหารค่าพาหนะต่างๆ ถวายแด่พระธรรมจาริก ตลอดจนดำเนินการถวายความสะดวก และประสานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีการจัดตั้งคณะกรรมการพระธรรมจาริก เป็นฝ่ายวางแผนและกำหนดนโยบาย ประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เป็นประธานดำเนินการ ร่วมกับกรรมการที่เป็นพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิและหัวหน้าหน่วยราชการในระดับบริหารของกรมประชาสงเคราะห์อีกจำนวนหนึ่ง

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในแต่ละปี เริ่มจากเจ้าหน้าที่ในกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ทำการติดต่อกับหัวหน้าศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อวางแผนกำหนดหมู่บ้านที่จะส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติงาน จากนั้นในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ประธานคณะพระธรรมจาริกจะได้อาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ได้แก่เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอที่เกี่ยวข้องไปประชุมที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพิจารณาวางแผนดำเนินงานและคัดเลือกพระภิกษุสงฆ์ที่เหมาะสมไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมจาริก ซึ่งในระยะแรกจะคัดเลือกพระภิกษุจากส่วนกลาง เพื่อออกไปปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับพระภิกษุในท้องถิ่นทางภาคเหนือที่ได้คัดเลือกแล้ว ต่อมา เมื่อปรากฏว่ามีพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่บรรพชาอุปสมบท และได้รับการศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ความสามารถที่จะปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นได้แล้ว จึงได้ลดจำนวนพระธรรมจาริกส่วนกลางลงทุกๆ ปี จนหมดในราว พ.ศ.2515¹ คงเหลือแต่พระธรรมจาริกที่คัดเลือกจากพระท้องถิ่นและภิกษุสามเณรชาวเขา

1.2 นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับชาวเขา

สำหรับปัญหาชาวเขาดังกล่าวมานี้ รัฐบาลได้ตระหนักดีว่าชาวเขามีการดำรงชีวิตที่แตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป คืออาศัยความเจริญทั้งการครองชีพ การศึกษา การอนามัย ตลอดจนทั้งยังอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลการคมนาคม ซึ่งง่ายแก่การแทรกซึมของฝ่ายตรงข้ามอันจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ และความมั่นคงปลอดภัยของชาติขณะเดียวกันรัฐบาลก็ไม่สามารถห้ามชาวเขาเข้ามาในประเทศหรือผลักดันพวกที่เข้ามาแล้วให้ออกนอกประเทศได้ รัฐบาลจึงตกอยู่ในภาวะจำยอมที่จะยอมรับชนชาวเขาเหล่านี้ให้เข้ามาเป็นคนไทยและให้เป็นคนที่ประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยด้วย กล่าวคือต้องพัฒนาและ

¹ ชัย โพธิ์สีดา. (2522). มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย. หน้า 92 – 93.

สงเคราะห์ชาวเขาในด้านชีวิตความเป็นอยู่ การอาชีพ อนามัย ที่สำคัญที่สุดก็คือชาวเขาเหล่านี้กำลังก่อตัวเป็นภัยต่อความปลอดภัยของประเทศ เนื่องจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จួយโอกาสในระหว่างที่ชาวเขาเหล่านี้ถูกปล่อยให้อยู่อย่างโดดเดี่ยวและขาดการเอาใจใส่จากรัฐบาลไทย เข้าดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อและใช้ประโยชน์จากชาวเขาให้เป็นไปตามแผนของคอมมิวนิสต์ที่จะเข้าครอบครองประเทศไทย และทางหนึ่งในจำนวนหลายทางที่คอมมิวนิสต์เข้าแทรกแซงก็คือชาวเขาตัวเอง¹

ดังนั้น กระทรวงมหาดไทยจึงได้ออกคำสั่ง 63/2499 ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2499 แต่งตั้ง "คณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม" ขึ้น ให้มีหน้าที่พิจารณาดำเนินการพัฒนาชนเผ่าต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลสมความมุ่งหมายของทางราชการ² และเนื่องจากรัฐบาลพิจารณาเห็นว่าปัญหาที่เกิดจากชาวเขานับวันจะมีความรุนแรงเพิ่มยิ่งขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502 ให้แต่งตั้ง "คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา"³ ขึ้นมาแทนคณะกรรมการสงเคราะห์ประชาชนไกลคมนาคม คณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา ดำเนินการตามโครงการของกระทรวงมหาดไทย โดยมี ๔ หน่วยงาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน นอกจากนั้นก็ยังมีหน่วยราชการต่าง ๆ อีกหลายหน่วยที่ร่วมมือกันพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เช่น ตำรวจภูธรชายแดน กรมประชาสงเคราะห์ฯ ซึ่งสังกัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร เป็นต้น โดยที่กรมประชาสงเคราะห์ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้รับผิดชอบในด้านพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาโดยตรง

ต่อมาเมื่อ 2 ตุลาคม 2511 คณะรัฐมนตรีจึงมีมติตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นใหม่โดยเรียกว่า "คณะกรรมการชาวเขา"⁴ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับชาวเขาในทุกกรณี โดยให้กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เป็นแหล่งกลางประสานงานกับหน่วยราชการหรือองค์การอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

¹ ไพโรจน์ บุญผูก และรังสรรค์ วิศรุตรัตน์ และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ใน *ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย*. หน้า 84.

² คำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่ 63/2499 ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2499.

³ หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 2848/2502 ลงวันที่ 9 มิถุนายน 2502 ถึงอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา.

⁴ หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ สร.0403/12922 ลงวันที่ 4 ตุลาคม 2511 ถึงประธานกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา เรื่องเปลี่ยนชื่อคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาเป็นคณะกรรมการชาวเขา.

เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลตามนโยบายที่ได้กำหนดไว้ โดยยึดนโยบายผสมผสานหรือนโยบายรวมพวกเป็นสำคัญ *

ดังนั้น คณะกรรมการชาวเขาจึงได้กำหนดนโยบายและวิธีดำเนินการกับชาวเขา โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2512 ไว้ดังนี้¹

1.2.1. นโยบายระยะสั้น ได้แก่การจัดให้มีเจ้าหน้าที่เข้าไปถึงชาวเขาที่เป็นจุดล่อแหลมให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุด โดยใช้วิธีพัฒนาแผนนำ (Civic Action) เพื่อผูกพันจิตใจชาวเขาให้มีความนิยมในรัฐบาล และมีความจงรักภักดีต่อประเทศไทย ให้สามารถใช้ชาวเขาช่วยเป็นกำลังในการป้องกันและต่อต้านการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ต่อชาวเขาได้ทันทั่วถึง ต่อมาเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2516 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ปรับปรุงแก้ไขใหม่² เพื่อให้ทันกับเหตุการณ์

ในบริเวณพื้นที่ซึ่งมีการปราบปรามผู้ก่อการร้าย โดยมีฝ่ายทหารออกปฏิบัติการ ให้หน่วยงานทุกฝ่ายพึงคำสั่งผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารในเขตนั้น เมื่อการปราบปรามเสร็จสิ้นลงแล้วและฝ่ายทหาร ตำรวจ สามารถให้ความคุ้มครองได้แล้ว ให้หน่วยงานพลเรือนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบเข้าไปดำเนินการพัฒนาในบริเวณนั้นต่อไป โดยในพื้นที่ซึ่งยังไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงหรือยังไม่ได้ถูกฝ่ายคอมมิวนิสต์แทรกซึม แต่มีแนวโน้มที่อาจจะถูกแทรกซึมในอนาคตต้องรีบดำเนินการในลักษณะป้องกัน โดยการจัดให้หน่วยงานพลเรือนที่รับผิดชอบซึ่งได้แก่กรมประชาสัมพันธ์ จัดส่งเจ้าหน้าที่ไปพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเหล่านั้นให้ทั่วถึงเป็นการด่วน และให้มีความร่วมมือกับทุกฝ่าย

1.2.2. นโยบายระยะยาว ได้แก่การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาให้อยู่อาศัยและทำมาหากินบนภูเขาคือเป็นหลักแหล่งแน่นอน เลิกการปลูกฝิ่น ให้ปลูกพืชผลอื่นแทน เลิกการทำลายป่าและเป็นพลเมืองดีทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ เช่นเดียวกับคนไทยโดยทั่วไป โดยให้ดำเนินการตามโครงการที่สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้กำหนดไว้แล้ว

* นโยบายต่อชนกลุ่มน้อยในโลกมี 3 ลักษณะ คือ นโยบายแยก หรือต่างคนต่างอยู่ (Separation หรือ Segregation) นโยบายผสมกลมกลืนชาติ (Assimilation) และนโยบายผสมผสาน (Integration) ซึ่งบางทีก็แปลว่านโยบายบูรณาการ

¹ กรมประชาสัมพันธ์, กระทรวงมหาดไทย. (2514). การสงเคราะห์ชาวเขาในประเทศไทย. หน้า 15 – 16.

² หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ สร.0203/11507 ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2516 ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย.

งานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์มุ่งไปในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวเขาเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้เพราะกรมประชาสงเคราะห์มีนโยบายมุ่งจะให้ชาวเขาได้มีการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่ไม่ขัดต่อกฎหมายของประเทศคือการปลูกฝิ่น ดังนั้น ทางกรมจึงใช้วิธีส่งเสริมให้ปลูกพืชอย่างอื่นแทน นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์อีกด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยร่วมมือจากส่วนราชการหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาทางเศรษฐกิจของชาวเขาได้ผลสืบเนื่องอีกหลายประการ นอกเหนือจากเป็นการเพิ่มพูนผลิตผลทางการเกษตรให้แก่ประเทศแล้ว ชาวเขายังมีโอกาสได้คบหาสมาคมกับคนในพื้นที่ราบ ได้รับการช่วยเหลือในด้านการศึกษา สุขอนามัย สภาพความเป็นอยู่ก็จะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นให้ถูกสุขลักษณะ ส่วนวัฒนธรรมของชาวเขาก็จะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และมีวัฒนธรรมของคนบนพื้นที่ราบเข้าไปแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ความรู้สึกร่วมในด้านความเป็นพวกเดียวกันก็เกิดขึ้น ผลพลอยได้ที่สำคัญคือความสามารถในการป้องกันการแทรกซึมจากภัยคอมมิวนิสต์ เพราะชาวเขาได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลมากขึ้นความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมีมากขึ้น มีโอกาสควบคุมความเคลื่อนไหวทางการเมืองจากชาวเขาได้ใกล้ชิด และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาวเขา หรืออันสืบเนื่องมาจากชาวเขาให้สำเร็จลุล่วงไปได้

2. การก่อตั้งโครงการพระธรรมจาริก

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่สามารถช่วยเหลือพัฒนาชาวเขาได้ ซึ่งแต่เดิมพระพุทธศาสนานั้นได้มีบทบาทช่วยเหลือพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว เนื่องจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนาถือว่าการพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างกุศลอย่างหนึ่ง รัฐบาลจึงมอบให้กรมประชาสงเคราะห์จัดอาราธนาภิกษุออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจให้แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อปลูกฝังสร้างสัมพันธ์ภาพทางจิตใจให้ชาวเขาเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ให้รักผืนแผ่นดินไทย และเกิดทัศนคติอันดีงามต่อประเทศชาติด้วยสามัญสำนึกว่าเป็นคนไทยนับถือศาสนาพุทธ ในขณะเดียวกันพระภิกษุยังช่วยสร้างความเข้าใจแก่ชาวเขาในเรื่องการป้องกันการล่าอาณานิคม การเลิกปลูกฝิ่น การรักษาพยาบาล และแนะนำวิธีให้ชาวเขาได้ประกอบอาชีพที่ไม่เร่ร่อนต่อไป¹ เพื่อให้สอดคล้องกับงานที่พระภิกษุไปปฏิบัติตามภาระกิจประจำวันด้วยการจาริกสั่งสอนธรรมแก่ชาวเขา จึงตั้งชื่อพระภิกษุที่ออกไปปฏิบัติงานนี้ว่า “พระธรรมจาริก” ทั้งนี้เพื่อให้ต้องตามพุทธทวณะของพระพุทธองค์ที่ได้ตรัสได้

¹ กรมประชาสงเคราะห์. (2510). *โครงการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาระยะ 5 ปี พ.ศ.2510 – 2514*. หน้า 50.

แก่พระสาวกรุ่นแรกที่ส่งออกไปประกาศศาสนาว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปายฯ เปฯ เทเสถ ภิกขเว ฌมฺม” (ภิกษุทั้งหลาย เธอจงท่องเที่ยวไป จงแสดงธรรม เพื่อเป็นประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก) ¹ ด้วยเหตุนี้โครงการดังกล่าว จึงได้ใช้นาม “พระธรรมจาริก”

2.1 ที่มาของการก่อตั้งโครงการ

การนำพระพุทธศาสนามาเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางนโยบายนี้เกิดจากการที่ นายประสิทธิ์ ติสวัณห์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ได้อุปสมบทและจำพรรษาที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2507 ระหว่างที่อุปสมบทมีฉายาว่า พระประสิทธิ์ ปวทุมโก ได้ศึกษาพระธรรมวินัยและอบรมทางด้านจิตใจตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลา 3 เดือน ได้เกิดแนวคิดที่จะอาราธนาพระภิกษุไปเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ และจัดตั้งศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่กองสงเคราะห์ชาวเขาได้ไปจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นตามจังหวัดที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ นั้น ว่าคงจะเกิดประโยชน์ในการปกครองและการพัฒนาอย่างดี เพราะการเกิดความรักความสามัคคีร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่ในสังคมนั้น จำเป็นต้องอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพันน้ำใจ ² โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า ถ้าหากชาวเขานับถือหรือมีศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วจะเกิดความรู้สึกเป็นคนไทยและจะยอมรับวัฒนธรรมไทยและกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ผลที่ตามมาก็คือชาวเขาจะจงรักภักดีต่อสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย และไม่เพียงแต่ไม่ตกเป็นเครื่องมือของคอมมิวนิสต์ หากจะเป็นปราการต่อต้านคอมมิวนิสต์อีก ด้วย ³ ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนแผนการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของทางราชการให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น พระประสิทธิ์ ปวทุมโก ได้ถวายคำปรึกษากับพระธรรมกิตติโสภณ (สุวรรณ สุวณฺโณโชโต) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เจ้าคณะภาค 6 และประธานอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งเห็นพ้องในความคิดเห็นนี้จึงได้มอบให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ * อนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมปรึกษาหารือเพื่อวางหลักการและวิธีดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริกในชั้นทดลองขึ้น

¹ พระไตรปิฎกบาลี, เล่มที่ 4 ข้อ 32. (2470). หน้า 39.

² อริยา ลิมสุวัณห์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (2500-2520).

หน้า 109 – 110.

³ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง. หน้า 115 – 116.

* ต่อมารับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระพรหมจริยาจารย์ (สมุท รัชตวณฺโณ).

หลังจากลาสิกขานายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ ได้นำเรื่องนี้เสนอให้กรมประชาสงเคราะห์ พิจารณา ซึ่งทางกรมประชาสงเคราะห์เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว การดำเนินงานทดลองเริ่ม ขึ้นใน พ.ศ.2508 โดยมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ได้ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่กรม ประชาสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่งเพื่อถวายความอุปถัมภ์แก่ พระธรรมจาริกที่ออกไปปฏิบัติงาน ต่อมาเมื่อกิจการเจริญก้าวหน้าขึ้น โครงการนี้จึงได้รับเงิน อุดหนุนเป็นรายได้หลักจาก “มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร” ตั้งขึ้นโดยเจ้าอาวาส วัดเบญจมบพิตร เมื่อ พ.ศ. 2513 เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง และต่อมาได้รับความร่วมมือของกอง สงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ มูลนิธินี้ซึ่งตั้งอยู่ที่กองสงเคราะห์ชาวเขาได้รับเงินอุดหนุน เพิ่มเติมจากรัฐบาลและผู้มีจิตศรัทธาที่ได้บริจาคมาใช้ในการดำเนินงานประจำปีของโครงการ พระธรรมจาริก รวมทั้งให้ความสนับสนุนอุปถัมภ์ต่อการดำเนินงานอื่น ๆ ที่มุ่งช่วยเหลือชาวเขาและ ชาวไทยในถิ่นทุรกันดาร

นายประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ พร้อมคณะได้เดินทางไปศึกษาข้อมูลที่บ้านชาวเขาเผ่าม้งที่ นิคมสร้างตนเองสงเคราะห์ชาวเขาภูมโล เขตต่อ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ กับอำเภอ ด่านซ้าย จังหวัดเลย หลังจากนั้นได้จัดประมวลร่างโครงการเสนอต่อกรมประชาสงเคราะห์ กรม ประชาสงเคราะห์ได้เห็นชอบและได้อาราธนาเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรให้เป็นธุระรับผิดชอบในการ จัดพระภิกษุสงฆ์ขึ้นไปปฏิบัติงาน พระธรรมกิตติโสภณได้นำโครงการนี้เข้ารับการอนุมัติเห็นชอบ จากอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ และมหาเถรสมาคม เพื่อให้ได้รับทราบและเห็นชอบ แล้วจัดตั้งเป็น “โครงการพระธรรมจาริก” ขึ้น

2.2 วัตถุประสงค์การดำเนินงานของโครงการ

การดำเนินงานพระธรรมจาริกในระยะเริ่มต้นโครงการใน พ.ศ.2508 นั้น รัฐบาลได้วาง นโยบายที่จะพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ดังปรากฏในคำชี้แจงของนายสุวรรณ รื่นยศ อธิบดีกรม ประชาสงเคราะห์ ซึ่งมีต่อคณะพระธรรมจาริกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2509 ว่า รัฐบาลมีจุดมุ่งหมายที่จะให้พระธรรมจาริกได้เข้าใจแนวนโยบายในการดำเนิน งานเพื่อพัฒนาชาวเขาของรัฐบาล ซึ่งมีอยู่ 4 ประการ เพื่อให้พระธรรมจาริกได้นำไปชี้แจงอบรมสั่ง สอนชาวเขาให้เข้าใจและปฏิบัติตาม ได้แก่

- 1) เพื่อป้องกันการทำลายป่า ดันน้ำลำธาร โดยให้ชาวเขาหยุดยั้งการทำให้ไร่เลื่อนลอย
- 2) เพื่อป้องกันการปลูกฝิ่น โดยให้ชาวเขาประกอบอาชีพอื่นที่เหมาะสมแทน
- 3) เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชาวเขา ให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาประเทศโดยการ สร้างความเจริญตามสมควรแก่สภาพในชุมชนที่ชาวเขาอาศัยอยู่

4) เพื่อรักษาความสงบปลอดภัยทางชายแดน โดยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้ชาวเขาเกิดความจงรักภักดีต่อรัฐบาล และช่วยเป็นกำลังสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยทางชายแดน¹

ด้วยเหตุนี้ ในการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกจึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ อาศัยพระธรรมจาริกที่ดั่งขึ้นออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้ช่วยยึดเหนี่ยวผูกพันจิตใจของชาวเขาไว้และยอมรับความเป็นพลเมืองไทยรวมเป็นหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ต่อมาใน พ.ศ.2529 เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ขึ้น ดังนี้²

- 1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา
- 2) เพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจ การศึกษา การพยาบาล และการแก้ไขปัญาเฉพาะหน้า
- 3) เพื่อให้ชาวเขามีความรู้สึก สำนึกในความเป็นคนไทย
- 4) เพื่ออบรมศีลธรรมและหน้าที่พลเมืองดีแก่ชาวเขา

3. การบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก

การดำเนินโครงการพระธรรมจาริกมีเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรเป็นประธาน มีเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอและพระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นกรรมการและเลขานุการ ศูนย์กลางการดำเนินงานได้จัดตั้งอยู่ที่วัดศรีโสดา * เชียงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2514 เนื่องจากวัดศรีโสดาอยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่ ทั้งยังเป็นวัดแรกที่ครูบาศรีวิชัยสร้างขึ้นเมื่อครั้งทำถนนขึ้นดอยสุเทพซึ่งเป็นเส้นทางแรกที่สามารถเชื่อมต่อกับชาวเขาเผ่าต่างๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น

3.1 การบริหารงานยุคแรก ให้พระครูสิทธิธรรมจารี* ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่วัดป่าพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีความคุ้นเคยกับเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรและมีความสามารถในการทำงานบริหารจัดการสูง³ กรรมการโครงการได้นิมนต์ให้มาเป็นเจ้าอาวาสช่วยทำงานดูแลพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่วัดศรีโสดา มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการบริหารงานศูนย์ฝึกอบรมพุทธศาสนาแก่พระภิกษุ

¹ กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์. (2509). รายงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี 2509. หน้า 30.

² สำนักงานประธานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่. (2548). 40 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 35.

* วัดศรีโสดานี้เดิมชื่อ วัดโสดา ตอนหลังได้เปลี่ยนเป็นวัดศรีโสดา โดยเดิมคำว่า ศรี ไว้ข้างหน้า เพื่อเป็นที่ระลึกถึงครูบาศรีวิชัย

* นามเดิม ศรีวงศ์ จิตตาสโก

³ คณะพระธรรมจาริก. (2548). 40 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 50.

สามเณรชาวเขา มีกองสงเคราะห์ชาวเขาเป็นผู้รับผิดชอบอำนวยความสะดวกงานพระธรรมจาริก มีหน้าที่ให้การสนับสนุนพระธรรมจาริกและชาวเขาที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนาให้ได้รับอุปสมบท บรรพชา จัดการประชุม จัดสร้าง ซ่อมแซมอาคารพระธรรมจาริก และจัดเจ้าหน้าที่ออกตรวจเยี่ยม ชาวเขา

พระธรรมจาริกรุ่นแรกใน พ.ศ. 2508 ประกอบด้วยพระภิกษุฝ่ายต่างๆ ดังนี้

- 1) พระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร พระเถระที่มีอายุพรรษาพอสมควรเป็นหัวหน้าพระธรรมจาริก มีด้วยกัน 10 สาย สายละ 1 รูป
- 2) พระภิกษุฝ่ายวิปัสสนาธุระ 10 รูป
- 3) พระภิกษุฝ่ายคันถธุระ เปรียญเอก 10 รูป
- 4) พระเปรียญ พระนักธรรม คู่กันเคยไปมาหาสู่กับชาวเขา หรือพูดภาษาชาวเขาได้ อีก 20 รูป รวมทั้งหมด 50 รูป

3.2 การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สอง (พ.ศ. 2526 – 2527)

ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2510 – 2525 เกิดความไม่สงบขึ้นในพื้นที่ภาคเหนือ โดยเฉพาะพื้นที่สูง ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวเขา ขบวนการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้ก่อความไม่สงบขึ้นในกลุ่มชาวเขา เพื่อการแย่งชิงประชาชนและได้ขยายเขตยึดครองออกไปเป็นจำนวนมากทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อโครงการพระธรรมจาริกเป็นอย่างมาก คณะพระธรรมจาริกต้องเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่มาสู่ในที่ปลอดภัย และต้องลดจำนวนอาคาร* หลังจากสงครามแย่งชิงประชาชนและสงครามแย่งชิงพื้นที่สงบลงใน พ.ศ. 2525¹ จึงได้มีการดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริกต่อไป เพื่อให้การปฏิบัติงานมีความคล่องตัวยิ่งขึ้นใน พ.ศ. 2526 – 2527 คณะกรรมการโครงการพระธรรมจาริกจึงได้ปรับปรุงการบริหารงานอีกครั้งหนึ่ง โดยคณะพระธรรมจาริกได้แต่งตั้งกรรมการขึ้นในส่วนกลาง เพื่อทำหน้าที่บริหารงานโครงการฯ ร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์ และในส่วนภูมิภาคได้จัดตั้งกองอำนวยความสะดวกพระธรรมจาริกบริหารงานอยู่ที่วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ มีพระครูนิคมธรรมประศาสน์ เจ้าอาวาสวัดศรีโสดา เป็นผู้อำนวยการฯ และจัดโครงสร้างการบริหารงานภายในโดยการจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ให้ทำหน้าที่รับผิดชอบการบริหารงานภายในวัดศรีโสดา โดยมีการแบ่งการบริหารงาน ดังนี้²

* อาคาร หมายถึง ที่พักสงฆ์ในหมู่บ้านชาวเขา ใช้เป็นที่พำนักของพระธรรมจาริก เป็นที่ประกอบศาสนกิจและบำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชน

¹ แหล่งเดิม. หน้า 36.

² คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 184.

1) งานพระธรรมจาริก จัดแบ่งหน่วยปฏิบัติงานพระธรรมจาริกออกเป็นเขต 4 เขต รับผิดชอบอาศรมฯ จำนวน 101 อาศรม ดังนี้

เขต 1 ควบคุมพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนและแม่ฮ่องสอน จำนวน 60 อาศรม

เขต 2 ควบคุมพื้นที่จังหวัดเชียงราย พะเยาและลำปาง จำนวน 18 อาศรม

เขต 3 ควบคุมพื้นที่จังหวัดตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ อุทัยธานี เลยและกาฬจนบุรี จำนวน 12 อาศรม

เขต 4 ควบคุมพื้นที่จังหวัดแพร่ น่าน จำนวน 11 อาศรม

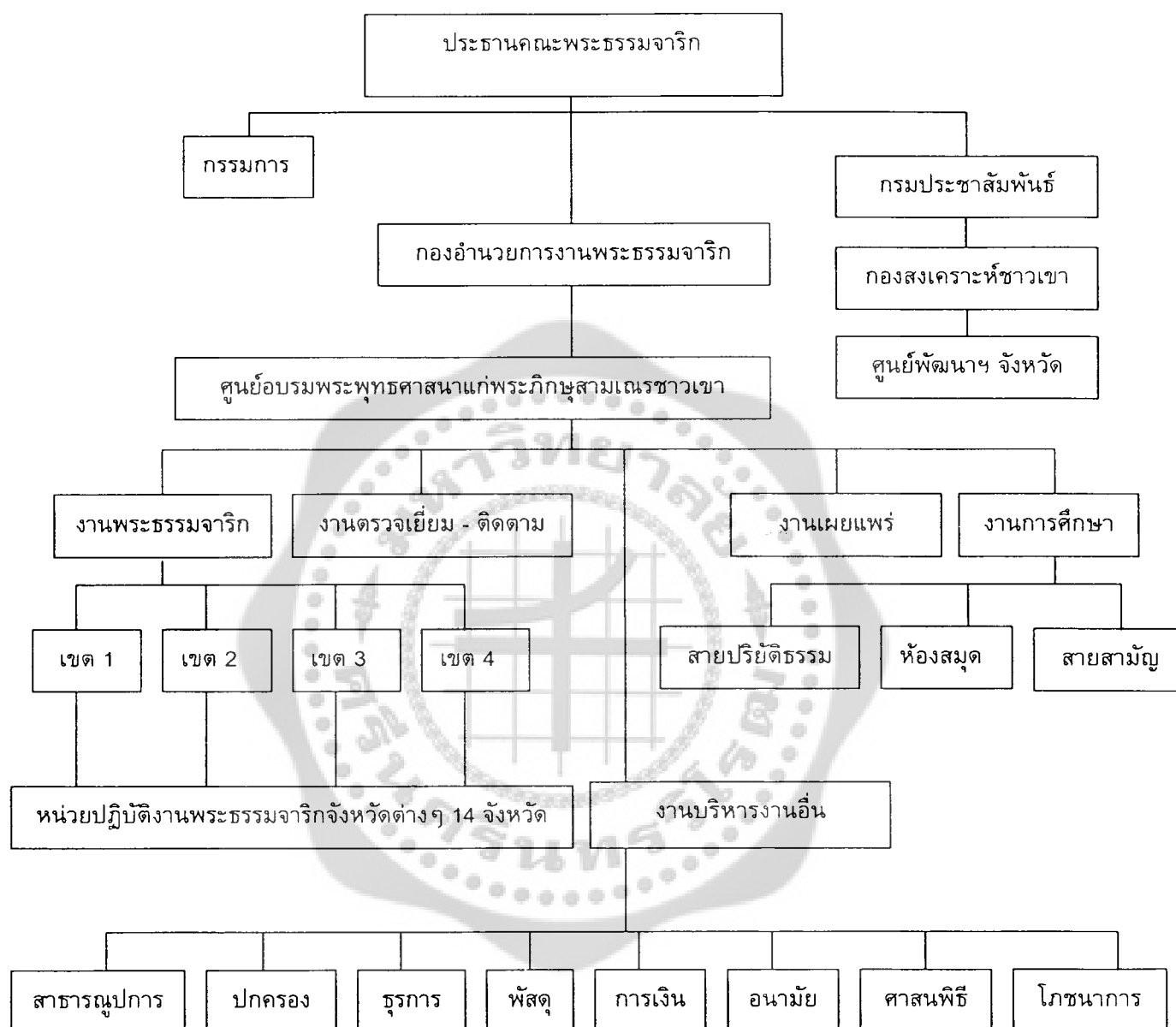
2) งานตรวจเยี่ยม - ติดตามผล

3) งานเผยแพร่

4) งานการศึกษา ทำหน้าที่เป็นครูสอนทั้งสายพระปริยัติธรรมและสายสามัญ นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งห้องสมุดขึ้นภายในศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาอีกด้วย

5) งานบริหารงานอื่น ได้แก่ สาธารณูปการ ปกครอง ธุรการ พัสดุ การเงิน อนามัย ศาสนาพิธี และโภชนาการ

การแบ่งการบริหารงานในครั้งนี้ทำให้คณะกรรมการฝ่ายสงฆ์มีการดำเนินงานอย่างเอกเทศ คณะกรรมการฝ่ายฆราวาสที่มีกรมประชาสัมพันธ์เป็นประธานทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษา และจัดหางบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานเท่านั้น

ภาพประกอบ 1 ผังงานพระธรรมจาริก พ.ศ. 2526¹

3.3 การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สาม (พ.ศ.2528)

ผลจากการปรับปรุงการบริหารงานใน พ.ศ. 2526 – 2527 ทำให้การดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดารของคณะพระธรรมจาริก ประสบผลสำเร็จด้วยดี มีชาวเขาขอรับการบวชเป็นพระภิกษุและสามเณรเพิ่มขึ้นทุกปี เช่น ใน พ.ศ.2526-2527 มีจำนวน

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 195.

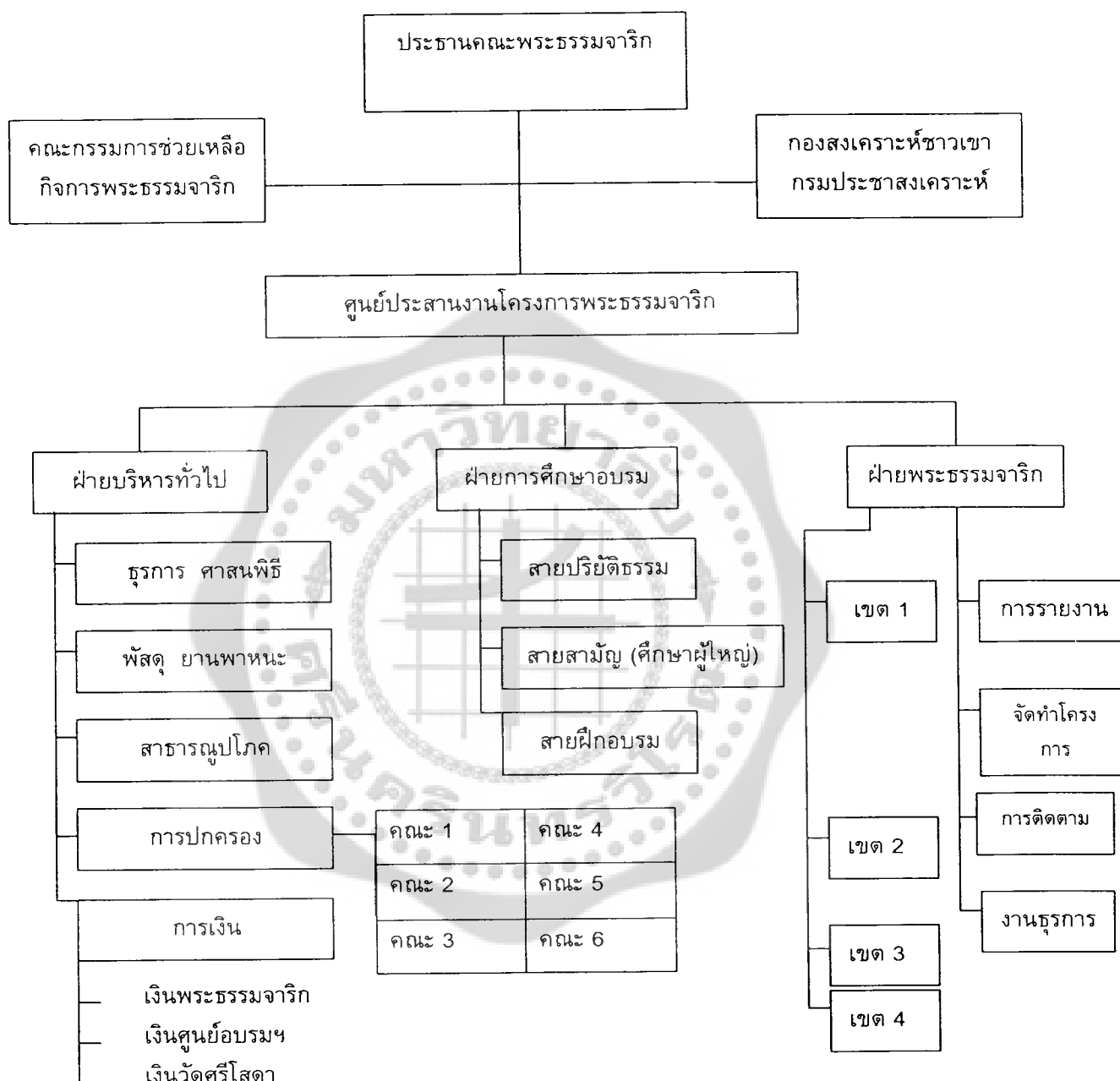
130 รูป ในพ.ศ.2528 มีจำนวน 150 รูป ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบมีภาระมากขึ้น จึงได้ปรับปรุงการบริหารงานพระธรรมจาริกอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. 2528 ¹ แต่งตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือกิจการพระธรรมจาริกขึ้น ทำหน้าที่ช่วยเหลือประสานคณะพระธรรมจาริกในการปฏิบัติงาน ในส่วนภูมิภาคนั้นได้รวมกองอำนวยการงานพระธรรมจาริก และศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาเข้าด้วยกัน เปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริก และแต่งตั้งพระครูนิคมธรรมประศาสน์ เจ้าอาวาสวัดศรีโสดาเป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงาน ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการบริหารงานภายในศูนย์ โดยแบ่งการบริหารงานออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่

1) ฝ่ายบริหารทั่วไป รับผิดชอบงานธุรการ ศาสนพิธี พัสดุ ยานพาหนะ งานสาธารณูปโภค การปกครองและการเงิน สำหรับงานการเงิน ศูนย์ฯ ได้จัดแบ่งเป็น 3 บัญชี ได้แก่ บัญชีเงินพระธรรมจาริก บัญชีเงินศูนย์ฝึกอบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา และบัญชีเงินวัดศรีโสดา

2) ฝ่ายการศึกษาอบรม รับผิดชอบการจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาที่จำพรรษาที่วัดศรีโสดา ในสายสามัญ สายพระปริยัติธรรม และสามเณรฝึกอบรม

3) ฝ่ายพระธรรมจาริก รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาจิตใจ เผยแพร่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ตลอดจนให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดทำงานการจัดทำโครงการ การติดตามผลงานและงานธุรการของฝ่ายพระธรรมจาริก เป็นสัดส่วนแยกจากงานฝ่ายที่มีอยู่อีก 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหารงานทั่วไป และฝ่ายการศึกษาอบรม

¹ คำสั่งโครงการพระธรรมจาริก ที่ 1/2528 เรื่องมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบในศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริก .

ภาพประกอบ 2 องค์การบริหารงานพระธรรมจาริก พ.ศ. 2528¹

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 196.

3.4 การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่สี่ (พ.ศ.2529)

การปฏิบัติงานตามโครงสร้างการบริหารงาน พ.ศ. 2528 ต้องประสบปัญหาจากการขาดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน เนื่องจากศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริกตั้งอยู่ที่วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ไม่สามารถประสานงานแก้ไขปัญหอย่างทันทั่วทั้งที่กับประธานคณะพระธรรมจาริก ที่มีสำนักงานอยู่ที่วัดเบญจมพิตร กรุงเทพฯ เนื่องจากประธานพระธรรมจาริกดูแลการปฏิบัติงานของโครงการพระธรรมจาริกอยู่เพียงองค์เดียว ขาดผู้ช่วยที่จะทำให้การปฏิบัติงานเกิดความรวดเร็วขึ้น

ดังนั้น ใน พ.ศ.2529¹ จึงได้มีการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานพระธรรมจาริกขึ้นมาใหม่ ประกอบด้วยประธานคณะพระธรรมจาริกและรองประธานคณะพระธรรมจาริก 2 รูป เพื่อช่วยเหลือประธานพระธรรมจาริกในการปฏิบัติงาน คือ รองประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ 1 และรองประธานคณะพระธรรมจาริกรูปที่ 2 ให้มีการจัดตั้งสำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริก โดยเลขานุการสำนักงานฯ ซึ่งประธานคณะพระธรรมจาริกเป็นผู้แต่งตั้งรับผิดชอบในการดำเนินงาน ทำหน้าที่บริหารงานพระธรรมจาริกในส่วนกลางโดยตั้งสำนักงานอยู่ที่ “ศาลาธรรมชินราชปัญจบท” วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนกลางขึ้น เพื่อทำหน้าที่กลั่นกรองงานให้เลขานุการสำนักงานฯ ซึ่งนอกจากจะมีหน้าที่ในการบริหารงานสำนักงานแล้ว ยังมีหน้าที่ให้คำปรึกษาควบคุม ดูแลการปฏิบัติงานของสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคอีกด้วย

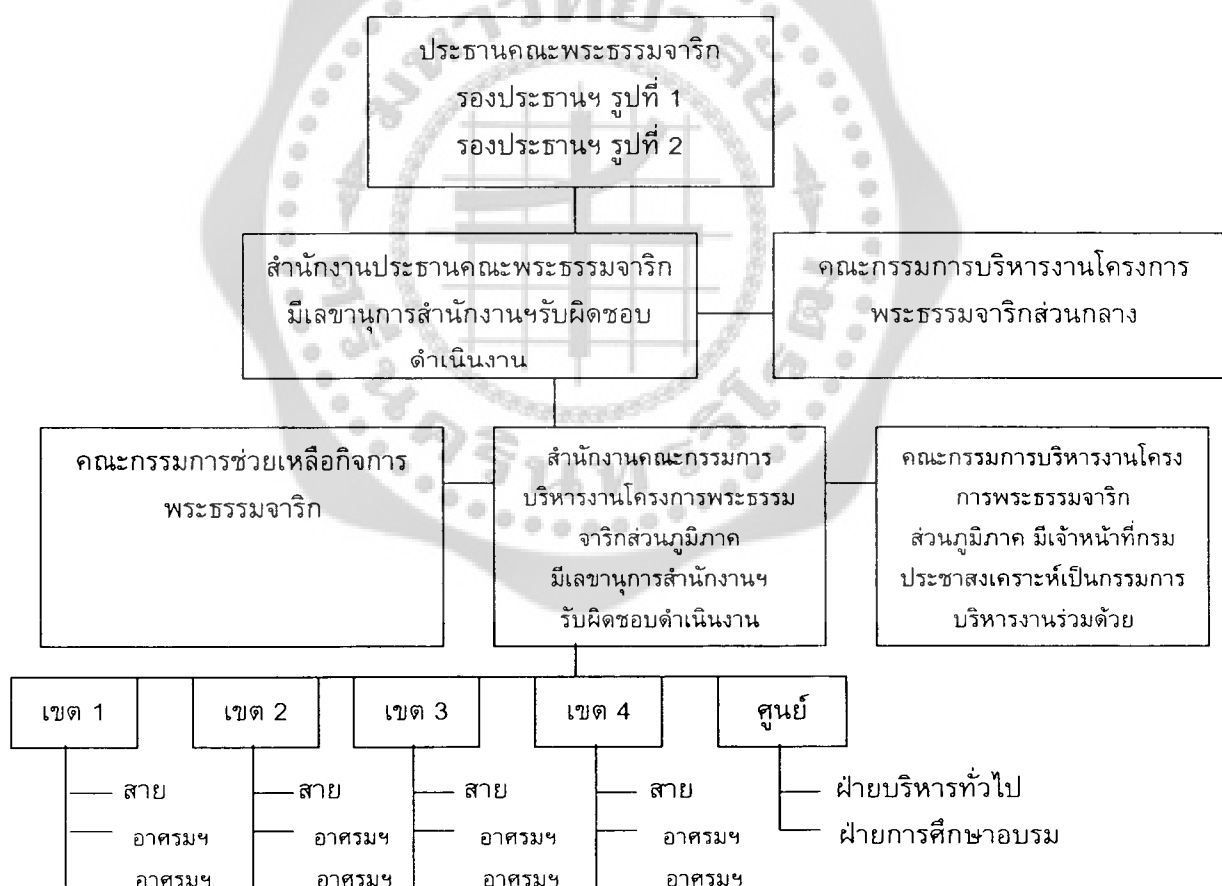
สำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริก เลขานุการสำนักงานฯเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ มีสำนักงานตั้งอยู่ที่ศาลา ส.ว.สมเด็จพระบรมราชชนนี วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ และเพื่อให้การปฏิบัติงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือกิจการพระธรรมจาริก และคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ร่วมเป็นกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคด้วย

สำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค แบ่งการบริหารงานออกเป็นเขต 4 เขต และ 1 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา สำหรับการปฏิบัติงานในแต่ละเขต จะมีหัวหน้าพระธรรมจาริกเขตรับผิดชอบพระธรรมจาริกในแต่ละสายของเขต และทำหน้าที่ตรวจเยี่ยม ติดตามผลการเผยแพร่งานพระธรรมจาริกในอาศรมต่างๆ สำหรับในส่วน of ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ได้แบ่งการ

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 186.

บริหารงานออกเป็นฝ่าย ประกอบด้วยฝ่ายบริหารทั่วไป ฝ่ายการศึกษาอบรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่นำมาใช้จนถึงปี พ.ศ. 2535

ในการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานใน พ.ศ. 2529 จะเห็นว่า มีเจ้าหน้าที่จากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ร่วมเป็นผู้ช่วยหัวหน้าเลขานุการ ประจำสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาคอยู่ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นต้นมา เกิดมีปัญหายุ่งยาก โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ทำให้การปฏิบัติงานพระธรรมจาริกไม่ราบรื่น จึงได้ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานขึ้นใหม่ โดยให้มีกรรมการฝ่ายฆราวาสมาร่วมดำเนินการบริหารงานอีกครั้งหนึ่ง

ภาพประกอบ 3 โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ. 2529¹

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 197.

3.5 การปรับปรุงการบริหารงานช่วงที่ห้า (พ.ศ.2536)

คณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ได้บริหารงานโครงการจนเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับมีจำนวนพระภิกษุสามเณรชาวเขาอยู่จำพรรษาที่วัดศรีโสดาเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี จึงได้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานขึ้นใหม่ เพื่อให้การบริหารงานมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น โดย พ.ศ.2536 ได้ปรับปรุงโครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาคขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ส่วนสำนักงาน ประธานคณะพระธรรมจาริก ซึ่งอยู่ในส่วนกลางยังคงรูปแบบเดิมไว้ สำนักงานคณะกรรมการฯ ฝ่ายภูมิภาคที่ปรับปรุงใหม่ ได้แบ่งการบริหารงานออกเป็น 3 ฝ่าย 1 ศูนย์ และ 1 งาน ดังนี้

1) ฝ่ายบริหารงานทั่วไป รับผิดชอบงานธุรการ การเงิน พัสดุ ยานพาหนะ งานประชุม และงานศาสนพิธี โดยส่วนรวมของสำนักงานประธานคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

2) ฝ่ายแผนงานและโครงการ รับผิดชอบงานวางแผนและโครงการ งานพัฒนาบุคลากร และงานองค์การสัมพันธ์ ของโครงการพระธรรมจาริก

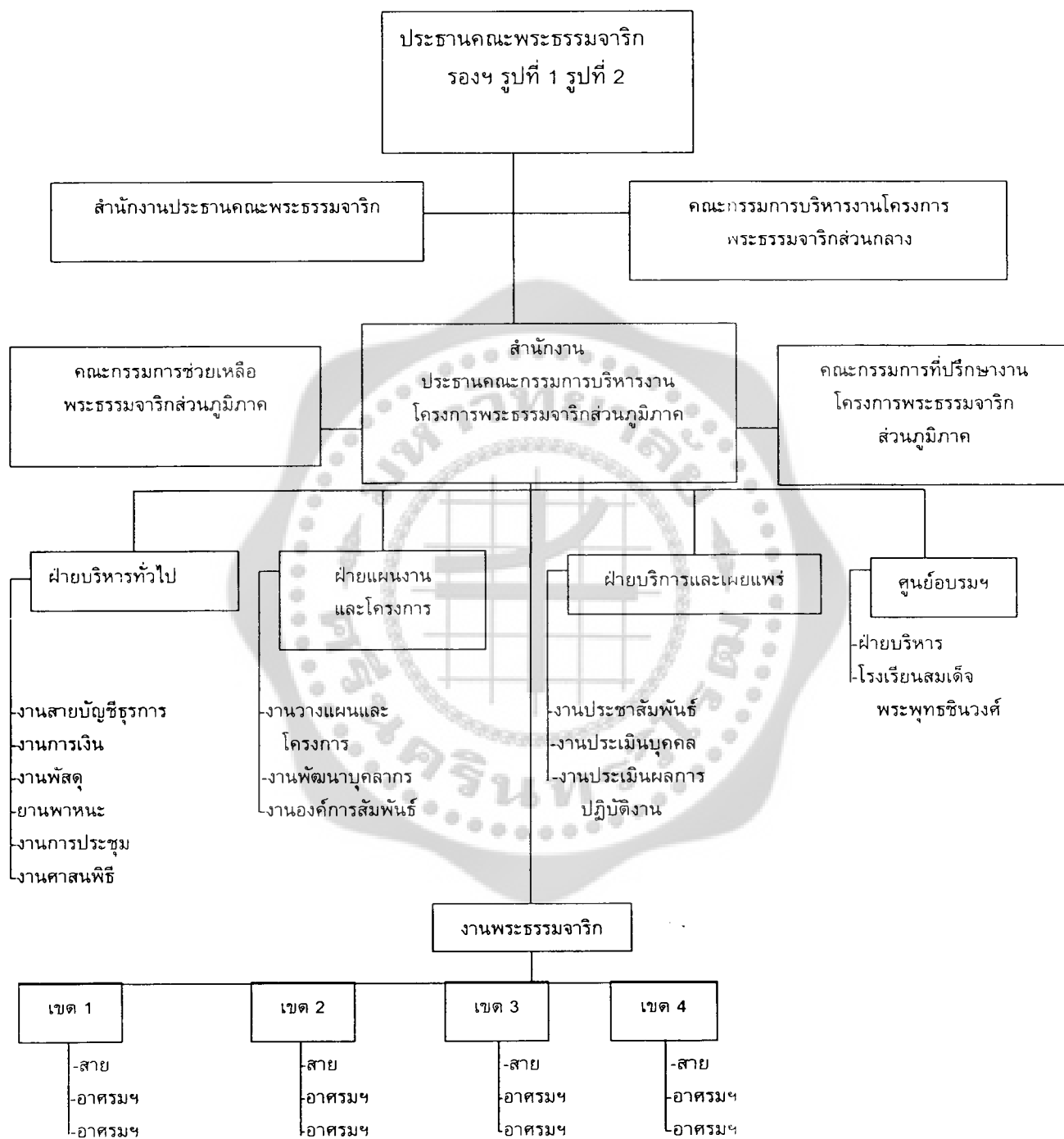
3) ฝ่ายบริการและเผยแพร่ รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ งานประเมินบุคคล และงานประเมินผลการปฏิบัติงานของโครงการธรรมจาริก

4) ศูนย์อบรมพระพุทธรศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา รับผิดชอบงานด้านการศึกษาอบรมทั้งหมดของพระภิกษุสามเณรชาวเขา โดยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่ายคือ

4.1 ฝ่ายบริหาร รับผิดชอบด้านการธุรการศูนย์ฝึกอบรมฯ งานจัดสอน และฝึกอบรมสัมมนา งานกิจกรรมและอาชีพ งานพิพิธภัณฑสถานห้องสมุด งานปกครองของวัดศรีโสดา งานโภชนาการของพระภิกษุสามเณรและเด็กวัดและงานสาธารณสุขที่รับผิดชอบงานด้านอนามัยภายในวัดศรีโสดา

4.2 โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ซึ่งประกอบด้วยงานธุรการของโรงเรียน งานวิชาการ งานพิจารณานักเรียน งานบริการด้านการศึกษาและงานบุคลากร

5) งานพระธรรมจาริก รับผิดชอบการดำเนินงานเผยแพร่พระพุทธรศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา โดยการจัดหน่วยปฏิบัติงานพระธรรมจาริกออกเป็น 4 เขต ตามที่กล่าวมาแล้ว

ภาพประกอบ 4 โครงสร้างการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ. 2536¹

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 198.

โครงสร้างการบริหารงานของโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ.2536 เป็นโครงการที่ใช้จนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าเป็นโครงสร้างที่ทำให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงานมาก อย่างไรก็ตาม บางอย่างยังคงมีปัญหาอุปสรรคอยู่ เช่น งานพระธรรมจาริกที่ขัดข้องด้านการเดินทางและการคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ คงมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่าการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก ตั้งแต่ พ.ศ.2508 เป็นต้นมา ประสบผลสำเร็จด้วยดี จำนวนชาวเขาที่เข้ามารับการบรรพชาอุปสมบทเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งนับเป็นผลสำเร็จที่น่ายินดียิ่งของโครงการพระธรรมจาริก โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเผยแผ่แก่ชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดาร ใน พ.ศ.2537 สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ประธานพระธรรมจาริกได้มรณภาพลงจึงได้อารธนาสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เป็นประธานโครงการพระธรรมจาริก¹ สำนักงานในปัจจุบันจึงตั้งอยู่ที่ ศาลาธรรมชิราธิราชปิฎกพิธ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เขตดุสิต กรุงเทพฯ และที่วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ โดยมีพระเมธีปริยัติยาภรณ์ (บุญชุม อคฺคธมฺโม) วัดเบญจมบพิตรเป็นเลขาธิการ ในปัจจุบัน

4. พระธรรมจาริก

เนื่องจากชาวเขาแต่ละเผ่าที่พระธรรมจาริกจะเข้าไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีภาษาพูดและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปด้วยดีมีปัญหาลักษณะอุปสรรคในการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบ่อยที่สุดหรือไม่มีเลย ก่อนการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกแต่ละปี โครงการพระธรรมจาริกจะกำหนดคุณสมบัติพระธรรมจาริกและจัดให้มีการอบรมให้แก่พระธรรมจาริก โดยมีวัดอุปสมบทเพื่อให้พระธรรมจาริกที่จะไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาแต่ละเผ่าได้มีความรู้ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวเขาสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชาวเขาแต่ละเผ่าได้

4.1 คุณสมบัติของพระธรรมจาริก

ใน พ.ศ.2511 พระธรรมกิตติโสภณ ได้อารธนาเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอที่เกี่ยวข้องมาประชุมร่วมกันที่วัดเบญจมบพิตร เพื่อพิจารณาแนวทางในการดำเนินงาน

¹ พระราชกิตติโมลี และคณะ. (2543). ประวัติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. หน้า 283.

และพิจารณาคัดเลือก เข้าร่วมเป็นคณะพระธรรมจาริก รวม 100 รูป ในขณะที่เดียวกันก็ได้กำหนด คุณสมบัติพระธรรมจาริกทั้งในส่วนกลาง และต่างจังหวัดไว้ ซึ่งต้องมีคุณสมบัติต่างกัน ดังนี้ คือ ¹

คุณสมบัติของพระภิกษุในส่วนกลาง

- 1) มีอายุไม่เกิน 40 ปี และมีพรรษาไม่น้อยกว่า 5 พรรษา
- 2) เปรียญธรรมไม่ต่ำ 4 ประโยค หรือเป็นผู้ที่ประธานเห็นสมควร
- 3) สามารถไปปฏิบัติงานได้ไม่น้อยกว่า 2 เดือน
- 4) พระภิกษุรูปใดมีภูมิสำเนา อยู่ในเขตปฏิบัติการจะได้รับการพิจารณาก่อน
- 5) พระภิกษุรูปใดที่เคยปฏิบัติงานพระธรรมจาริกมาแล้วหากประสงค์จะไปจะได้รับ

การพิจารณาก่อน

- 6) จะต้องมียารักษาสมบูรณ์แข็งแรง โดยเฉพาะไม่เป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินลมหายใจ ปอด และโรคกระเพาะอาหาร

คุณสมบัติของพระภิกษุในส่วนภูมิภาค สำหรับคุณสมบัติของพระภิกษุที่อยู่ในส่วนภูมิภาค ในการประชุมครั้งนี้ได้กำหนดคุณสมบัติไว้ ดังนี้

- 1) มีอายุไม่เกิน 45 ปี หรือผู้ที่เจ้าคณะจังหวัดเห็นสมควร
- 2) สามารถไปปฏิบัติงานได้ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 4 เดือน คือตั้งแต่เดือนมีนาคม -

มิถุนายน

- 3) พระภิกษุที่เคยปฏิบัติงานพระธรรมจาริกมาแล้วหากประสงค์จะไปอีก จะได้รับการพิจารณาก่อน

- 4) ต้องมียารักษาสมบูรณ์แข็งแรง โดยเฉพาะไม่เป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินลมหายใจ โรคปอดและโรคกระเพาะอาหาร

การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในทุก ๆ ปี เริ่มจากเจ้าหน้าที่ในกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ทำการติดต่อกับหัวหน้าศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อวางแผนกำหนดหมู่บ้านที่จะส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติงาน จากนั้นในระหว่างเดือน พฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม ประธานคณะพระธรรมจาริกจะได้อาราธนาพระเถระผู้ใหญ่ ได้แก่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอที่เกี่ยวข้องไปประชุมที่วัดศรีโสดา จังหวัด เชียงใหม่ เพื่อพิจารณาวางแผนการดำเนินงานและคัดเลือกพระภิกษุจากส่วนกลางซึ่งส่วนมากเป็น พระนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อออกไปปฏิบัติศาสนกิจในระยะสั้น ๆ ระหว่างปิดการศึกษาภาคฤดูร้อนร่วมกับ

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 81.

พระภิกษุในท้องถิ่นทางภาคเหนือที่ได้คัดเลือกไว้แล้ว ต่อมาเมื่อปรากฏว่ามีพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่บรรพชาอุปสมบท และได้รับการศึกษาเล่าเรียนมีความรู้ความสามารถพอที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นเดิมได้แล้ว จึงได้ลดจำนวนพระธรรมจาริกจากส่วนกลางลงทุก ๆ ปีจนหมดในราวปี พ.ศ.2515¹ คงเหลือแต่พระธรรมจาริกที่คัดเลือกจากพระในท้องถิ่นและพระภิกษุสามเณรชาวเขา

สำหรับคุณสมบัติพระธรรมจาริกได้มีการปรับปรุงจากคุณสมบัติที่ได้กำหนดไว้ก่อนหน้านี้ เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นในวันที่ 21 มกราคม 2526 จากการประชุมระดับหัวหน้างานพระธรรมจาริก ได้กำหนดคุณสมบัติพระภิกษุผู้ประสงค์จะเข้ามาเป็นพระธรรมจาริก คือ²

- 1) มีพรรษาไม่น้อยกว่า 2 พรรษา
- 2) มีความรู้ชั้นธรรมชั้นโท หรือผู้ที่หัวหน้าเขตเห็นเหมาะสม
- 3) มีความประพฤติเรียบร้อย ตั้งอยู่ในสมณสาธูป
- 4) มีความรู้ความสามารถ
- 5) มีการทดสอบการพูดและศาสนพิธีเบื้องต้น
- 6) ให้ความร่วมมือเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอให้คัดเลือกพระภิกษุที่เข้าหลักเกณฑ์ตามข้อ 1 – 5 เข้าเป็นพระธรรมจาริก
- 7) พระภิกษุที่ได้รับการคัดเลือกแล้วให้เดินทางไปพบหัวหน้าเขตแต่ละเขต

4.2 การฝึกอบรมผู้ที่จะเป็นพระธรรมจาริก

ก่อนการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกในแต่ละปี โครงการพระธรรมจาริกจะจัดให้มีการอบรมปฐมนิเทศให้แก่คณะธรรมจาริกที่จะไปปฏิบัติงาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระธรรมจาริกที่จะไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาแต่ละเผ่า ได้มีความรู้ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวเขาเป็นอย่างดี จนสามารถนำเอาไปประยุกต์ใช้ได้ นอกจากการให้ความรู้ดังกล่าวแล้ว ในการปฐมนิเทศยังได้อบรมความรู้ด้านวิชาการที่จำเป็นต่างๆ อีกมากมาย ทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติจากวิทยากรผู้เชี่ยวชาญทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ ปกติการประชุมอบรมปฐมนิเทศแก่พระธรรมจาริกจะเริ่มดำเนินการในเดือนกุมภาพันธ์ หรือมีนาคม และจะใช้เวลาประมาณ 3 – 7 วัน

¹ ชาย โพธิ์สิตา. (2522). มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หน้า 92 – 93.

² อังสนา ช่างแก้ว. (2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีต่อพฤติกรรมและแนวคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่). หน้า 25.

การปฐมนิเทศนี้ เพื่อเป็นการซักถามความเข้าใจในเรื่องของนโยบาย แผนการดำเนินงาน เผยแพร่พุทธศาสนาแก่ชาวเขา ให้สอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ ตลอดจนการปฏิบัติงานในหน้าที่ของพระธรรมจาริก ซึ่งทางโครงการพระธรรมจาริกมิได้จัดหลักสูตรการอบรมหรือการปฐมนิเทศที่ถาวรเอาไว้ แต่เนื้อหาทางการอบรมในทุกๆ ครั้งจะสัมพันธ์กับหน้าที่ของพระธรรมจาริกที่จะต้องออกไปปฏิบัติในหมู่บ้านชาวเขา อาทิเช่น การพัฒนาด้านจิตใจ

พระธรรมจาริกจะได้รับการอบรมจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สามารถนำไปใช้หรืออธิบายให้ชาวเขาเข้าใจได้ ส่วนอนามัยจะมีวิทยากรด้านการอนามัย สาธารณสุขมาให้ความรู้แก่พระธรรมจาริก ในเรื่องการไชยา สุขอนามัย การฉีดวัคซีน นอกจากนี้ยังมีเรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับชาวเขา เช่น ความเชื่อต่างๆ ซึ่งพระธรรมจาริกจะต้องรับทราบก่อนออกไปประจำอยู่ตามหมู่บ้านชาวเขา ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่กระทำการขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมทางชาวเขา อย่างไรก็ตามเนื้อหาการอบรมจะต้องครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ทางการอบรมหรือการปฐมนิเทศพระธรรมจาริก ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1) เพื่อซักซ้อมความเข้าใจในเรื่องของนโยบายแผนการดำเนินงานเผยแพร่พระพุทธศาสนาสู่ชาวเขาให้สอดคล้องกับนโยบายของทางราชการ ตลอดจนการปฏิบัติงานในหน้าที่ของพระธรรมจาริก

2) เพื่อให้พระธรรมจาริกจากหน่วยต่างๆ ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือ ตลอดจนช่วยกันแก้ไขปัญหาและเสนอแนะความคิดเห็นต่างๆ

3) เพื่ออบรมหรือให้ความรู้ต่างๆ ในแต่ละสาขาแก่พระธรรมจาริก เพื่อเพิ่มสมรรถภาพในการปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขา ซึ่งได้แก่ความรู้ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้น การเกษตร การอนุรักษ์ธรรมชาติ การปกครองท้องถิ่น ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของชาวเขา และหลักมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งแต่ละสาขานั้นทางฝ่ายบริหารงานพระธรรมจาริกได้เชิญคณาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิจากที่ต่างๆ ทั้งของฝ่ายภาคเอกชนและรัฐบาลมาให้ความรู้แก่พระธรรมจาริกเหล่านี้

เมื่อการประชุมปฐมนิเทศสิ้นสุดลงจะมีการแบ่งกลุ่มพระธรรมจาริก กลุ่มละ 3 - 5 รูป ซึ่งมีพระภิกษุจากส่วนกลาง พระภิกษุส่วนภูมิภาคและพระภิกษุสามเณรชาวเขาแยกย้ายกันไปตามหมู่บ้านชาวเขาเพื่อปฏิบัติศาสนกิจเป็นเวลาประมาณ 4 เดือน

หลังจากส่งพระธรรมจาริกรุ่นใหม่ที่ได้ปฐมนิเทศเข้าปฏิบัติงานแล้ว โครงการพระธรรมจาริกจึงจัดอบรมปัจฉิมนิเทศพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่แต่เดิมให้เข้ารับความรู้เพิ่มเติมและมีการสรุปปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำมาปรับปรุงการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป ใช้เวลาในการอบรมประมาณ 3-7 วัน นอกจากนี้โครงการพระธรรมจาริกยังได้จัดการฝึกอบรมกัมมัฏฐานแก่พระธรรมจาริกด้วย โดยเดินทางเข้ารับการอบรมกัมมัฏฐานที่วัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรี เป็นเวลา 7 วัน

หลังจากสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้ว พระธรรมจาริกจึงเดินทางกลับไปปฏิบัติศาสนกิจตามอาศรมต่างๆ ตามที่ทางโครงการฯ ได้จัดไว้ หรืออาศรมที่ได้ปฏิบัติงานมาแต่เดิม จากนั้นทางโครงการฯ จึงอนุมัติเงินนิตยภัตรรายเดือนให้แก่พระธรรมจาริกเดือนละ 1,000 บาท ต่อรูป นอกจากนั้นยังได้สนับสนุนด้านอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกอื่นที่ใช้ในการเผยแพร่ เช่น เครื่องขยายเสียง เครื่องกำเนิดไฟฟ้าด้วยพลังแสงอาทิตย์เป็นต้น ในช่วงระยะเวลา 4 เดือนที่ปฏิบัติงานทางโครงการฯ อาจมีการนิมนต์พระธรรมจาริกทั้งเก่าและใหม่เข้าฝึกอบรม เพื่อเสริมความรู้และทักษะเพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป

จำนวนพระธรรมจาริกจากระยะเริ่มต้นจึงเป็นพระภิกษุจากกรุงเทพมหานครและภิกษุจากภาคเหนือ รวม 50 รูป จากการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้มีชาวเขาเข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้โอนถ่ายรับพระภิกษุสามเณรชาวเขาเข้าร่วมโครงการพระธรรมจาริก โดยให้ภิกษุสามเณรชาวเขาที่ได้รับการอบรมศึกษาแล้วเข้าปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามเผ่าที่ตนถนัด ถึง พ.ศ.2545 พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานมีทั้งสิ้น จำนวน 291 รูป

งานพระธรรมจาริกเป็นงานที่ยากลำบากต้องใช้ความอดสาหัสพยายามอย่างสูงตั้งนั้นทางผู้บริหารโครงการยังเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้การสนับสนุนทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ เช่นมีการคัดเลือกพระธรรมจาริกดีเด่นเพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติและกำลังใจให้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานเป็นประจำทุกปี

บทที่ 4

บทบาทพระธรรมจาริก ระหว่าง พ.ศ.2508 – 2545

ในการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกนั้นเมื่อพระธรรมจาริกเดินทางไปถึงหมู่บ้านชาวเขาที่กำหนดก็จะเข้าพบปะประชุมปรึกษาหารือกับบุคคลสำคัญในหมู่บ้านเพื่อขอความร่วมมือในการสร้างอาคารพระธรรมจาริกหรือที่พักอาศัยของพระธรรมจาริกประจำหมู่บ้านแล้ว จากนั้นก็จะออกปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การแนะนำทำวัตรสวดมนต์ ฝึกสมาธิ เทศนาธรรม บรรยายธรรม สนทนาธรรม แนะนำการทำศาสนพิธี การไหว้พระ บำเพ็ญกุศลต่างๆ ช่วยประกอบศาสนพิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีงานศพ และแนะนำให้เลิกการนับถือผี ในด้านสังคมสงเคราะห์ ก็จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการต่างๆ อันเป็นประโยชน์สุขในบ้าน อนุเคราะห์ด้านการสอนหนังสือภาษาไทย ช่วยเหลือด้านการปฐมพยาบาล แจกยารักษาโรค และทำพิธีรักษาการอดฝิ่น นอกจากนี้ยังดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา ทางด้านต่างๆ เช่น การอนามัยและสาธารณสุข การปลูกต้นไม้ การสร้างโรงเรียน การสร้างศาลาที่พัก การต่อท่อประปาเข้าสู่หมู่บ้าน ทำฝายน้ำล้น ทำถนน สะพาน ส่งเสริมการทำไร่ ปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ในส่วนความร่วมมือกับหน่วยราชการได้แนะนำชาวเขาให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อความสะดวกในการพัฒนาอาชีพและการอนามัย อันจะเป็นประโยชน์แก่ชาวเขาเอง

นับตั้งแต่ พ.ศ.2508 ที่พระธรรมจาริกได้ไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขา พระธรรมจาริกเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชาวเขา เป็นการพัฒนาคณะธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาคณะภาพชีวิต การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกสามารถแยกประเภทของภารกิจได้ดังนี้คือ

1. ภารกิจหลัก คือการพัฒนาจิตใจโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกส่งผลให้ชาวเขาเป็นจำนวนมากได้เข้าพิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ บุตรหลานของชาวเขาเป็นจำนวนมากได้ผ่านพิธีบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และยังคงสมณเพศอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ภิกษุชาวเขาเหล่านี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวเขาเผ่าเดียวกันหรือชนเผ่าอื่น นับว่าเป็นกำลังสำคัญหรือกำลังหลักของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของโครงการพระธรรมจาริก

2. ภารกิจรอง นอกจากภารกิจหลักในการพัฒนาจิตใจโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว พระธรรมจาริกยังมีการกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติอีกมาก ในลักษณะของนักพัฒนา เช่น การส่งเสริมให้ชาวเขารู้จักการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้าน การตั้งโรงเรียนชั่วคราวสอนภาษาไทยในหมู่บ้านที่ไม่มีโรงเรียนของรัฐ ซึ่งเมื่อทางโรงเรียนมีความพร้อมก็จะโอนให้ทางหน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นผู้นำในการซ่อมแซมถนนภายในหมู่บ้าน และจากหมู่บ้านสู่ถนนใหญ่ เป็นต้น

งานที่พระธรรมจาริกดำเนินการนี้ มีลักษณะเป็นงานพัฒนาแบบบุกเบิกโดยมุ่งจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในถิ่นทุรกันดาร โดยเฉพาะในหมู่บ้านของชาวเขาในเขตภาคเหนือของประเทศซึ่งผู้คนยังไม่รู้จักพระพุทธศาสนา คณะกรรมการโครงการพระธรรมจาริกจึงได้สรุปว่า การนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่แก่ชาวเขาค่อนข้างประสบผลสำเร็จ โดยวัดจากจำนวนชาวเขาที่เข้ารับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี และมองความสำเร็จในการที่ชาวเขาบางกลุ่มยอมรับวิถีชีวิตของคนไทย¹ เป็นสำคัญ

ตลอดระยะเวลาที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ มีผลงานปรากฏเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเห็นได้จากบทบาทของพระธรรมจาริกที่ได้ปฏิบัติงานทางด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขาส่วนใหญ่คือการนับถือผี ที่เรียกว่า ลัทธิบูชาผี ซึ่งเป็นความเชื่อที่ถือว่าสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือเกิดขึ้นจากการกระทำของวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ สิ่งเหล่านี้ชาวเขาจะเรียกว่า “ผี” และเชื่อว่าผีมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ²

กลุ่มแรกผีดี คือผีที่ให้คุณหรือความคุ้มครองแก่ชาวเขาเอง แต่จะลงโทษถ้ามีผู้ใดปฏิบัติไม่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตัวอย่างของผีดี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า หรือผีประจำภูเขายักษ์ ฯลฯ

กลุ่มที่สองผีร้าย คือผีที่คอยทำลายหรือมุ่งทำร้ายต่อพวกเขา ทำให้เกิดโรคระบาดต่าง ๆ ซึ่งจะต้องทำการขับไล่ให้ออกจากตัวหรือหมู่บ้าน ตัวอย่างของผีร้าย เช่น ผีป่า ผีตามทางเดิน ผีลำห้วย ฯลฯ

ดังนั้น ชาวเขาจึงมีการบูชาบวงสรวงผีต่าง ๆ ที่ตนนับถือตามวาระโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น ยามเจ็บป่วย ในช่วงการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว รวมทั้งเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ

เมื่อพระธรรมจาริกได้นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่แก่ชาวเขา ได้มีชาวเขาเป็นจำนวนมากส่งบุตรหลานของตนมาบวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และศึกษาหาความรู้ทางโลก ชาวเขาเหล่านี้ได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ แต่ก็ยังนับถือผีควบคู่กันไป อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธในเรื่องผีหรือการมีอยู่ของวิญญาณ ดังนั้น โครงการพระธรรมจาริกจึงมิได้บังคับให้ชาวเขาเลิกนับถือผีเหมือนอย่างเช่นที่คริสตศาสนาได้กระทำต่อชาวเขาที่หันมา

¹ อริยา ลิ้มสุวัฒน์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (2500-2520). หน้า 129.

² วนิตา อำนวยชัย. (2530). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแผ่ความรู้ประชากรศึกษา. หน้า 17.

นับถือศาสนาคริสต์ แต่พระธรรมจาริกจะทำ "พิธีตัดผี" คือการทำพิธีเลิกนับถือผีหรือวิญญาณต่าง ๆ¹ ให้กับชาวเขาที่มีความประสงค์จะเลิกนับถือผี

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นงานหลักของพระธรรมจาริก ซึ่งในทางปฏิบัติก็ได้้นำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาสั่งสอน ให้ชาวเขาได้ประพฤติชอบทั้งทางโลกและทางธรรม โดยการจัดกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้หลายประการ ที่สำคัญได้แก่

1.1 การแนะนำชาวเขาให้รู้จักการไหว้พระสวตมนต์

การแนะนำชาวเขาให้รู้จักการกราบไหว้พระรัตนตรัย รู้จักการสวตมนต์ ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักที่พระธรรมจาริกได้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายและครอบคลุมทุกพื้นที่และเป็นนโยบายหลักของโครงการพระธรรมจาริกเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2508 เป็นต้นมา เป็นกิจกรรมที่ง่ายแต่มีคุณภาพสามารถสร้างความเข้าใจในกลุ่มชาวเขาได้ดี² ขั้นตอนแรกพระธรรมจาริกจะประกาศเชิญชวนชาวบ้านเข้าร่วมพิธีในการทำวัตรสวตมนต์เย็นในแต่ละวัน จากนั้นจะแนะนำการปฏิบัติตนในการไหว้พระสวตมนต์และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมในแต่ละวัน ทำให้ชาวบ้านรู้จักข้อปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธโดยทั่วไป ในบางพื้นที่หากจะประกอบกิจกรรม เช่น การสอนหนังสือ การจัดประชุม ก็จะมีการไหว้พระสวตมนต์ก่อน

1.2. การจัดอบรมธรรมในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา

กิจกรรมการอบรม การแสดงธรรมในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีการปฏิบัติทุกอาศรมเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2508 เป็นกิจกรรมที่ง่ายในการปฏิบัติ ที่มีผลทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ กล่าวคือ ในวันพระซึ่งถือกันว่าเป็นวันที่สำคัญของชาวพุทธ พระธรรมจาริกได้เชิญชวนญาติโยมมาทำบุญตักบาตรที่วัดชาวบ้านได้มาพร้อมกันที่ศาลาบำเพ็ญบุญ จากนั้นก็จะมีการประกอบพิธีตักบาตรตามรูปแบบของศาสนพิธี มีการไหว้กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล ฟังพระสวด ถวายพรพระและก่อนที่จะมีการให้พร พระธรรมจาริกจะใช้เวลาช่วงนี้ทำการอบรมหรือเทศนาให้กับชาวบ้านฟัง จากนั้นจึงมีการรับพร³

¹ อังสนา ช่างแก้ว. (2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและแนวคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ. หน้า 86.

² พระบุญเลิศ ดันทอง. (2543). การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ. หน้า 84.

³ แหล่งเดิม. หน้า 85.

1.3 การบรรยายธรรมผ่านเสียงตามสาย หรือหอกระจายข่าว

ในอาศรมที่มีหอกระจายข่าว พระธรรมจาริกได้ใช้เป็นสื่อในการเผยแผ่ธรรมเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2508 ภายหลังจากที่มีการเปิดข่าวให้กับชาวบ้านได้รับฟังแล้วจึงนำไปพูดบรรยายธรรมผ่านหอกระจายข่าว บางอาศรมนำม้วนเทปธรรมะมาเปิดแทนการบรรยาย กิจกรรมการเผยแผ่ธรรมผ่านหอกระจายข่าวนี้ เป็นนโยบายของทางโครงการพระธรรมจาริกที่ต้องการให้พระธรรมจาริกได้มีบทบาทในการเผยแพร่ว่าสารข้อมูล¹ ตลอดจนเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็ใช้เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ จากพระธรรมจาริกสู่ชุมชน

1.4 การบรรพชาอุปสมบทชาวเขา

การดำเนินงานทางพระธรรมจาริกได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นทุกปี ชาวเขาที่ศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะเพิ่มขึ้นพร้อมกับส่งบุตรหลานเข้าอุปสมบทและบรรพชาเป็นพระภิกษุและสามเณรเป็นจำนวนมาก ดังสถิติจำนวนชาวเขาที่เข้าพิธีบรรพชาอุปสมบทในโครงการพระธรรมจาริก ตั้งแต่ พ.ศ.2508 – 2545 ดังต่อไปนี้

ตาราง 2 จำนวนชาวเขาที่เข้าพิธีบรรพชาอุปสมบทในโครงการพระธรรมจาริก
ตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 – 2545²

พ.ศ.	จำนวนชาวเขาที่เข้าบรรพชาอุปสมบท		
	พระภิกษุ	สามเณร	รวม
2508	-	12	12
2509	4	14	18
2510	4	14	18
2511	6	37	43
2512	-	-	

¹ พระบุญเลิศ ดันทอง. (2543). การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ. หน้า 86.

² สำนักงานบริหารโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2546). วารสารพระธรรมจาริก. หน้า 10.

ตาราง 2 (ต่อ)

พ.ศ.	จำนวนชาวเขาที่เข้าบรรพชาอุปสมบท		
	พระภิกษุ	สามเณร	รวม
2513	1	24	25
2514	9	108	117
2515	13	119	132
2516	15	108	123
2517	14	142	156
2518	19	90	109
2519	15	108	123
2520	12	145	157
2521	20	121	141
2522	23	141	164
2523	21	178	199
2524	18	117	135
2525	43	154	197
2525	43	154	197
2526	31	199	230
2527	10	120	130
2528	28	122	150
2529	65	96	161
2530	55	110	165
2531	18	132	150
2532	23	130	153
2533	25	138	163
2534	29	163	192

ตาราง 2 (ต่อ)

พ.ศ.	จำนวนชาวเขาที่เข้าบรรพชาอุปสมบท		
	พระภิกษุ	สามเณร	รวม
2535	29	145	174
2536	14	186	200
2537	36	286	322
2538	30	296	326
2539	81	284	365
2540	72	300	372
2541	92	310	402
2542	74	222	296
2543	60	144	204
2544	42	168	210
2545	69	281	350
รวม	1,163	5,618	6,781

ที่มา : วารสารพระธรรมจาริก ฉบับที่ 48 ประจำเดือน มิถุนายน - สิงหาคม 2546 หน้า 10

การดำเนินงานของพระธรรมจาริกได้ขยายพื้นที่ขึ้นทุกปี ชาวเขามีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้แสดงตนเป็นพุทธมามกะเพิ่มขึ้น พร้อมกับส่งบุตรหลานเข้าอุปสมบทบรรพชาเป็นพระภิกษุและสามเณรเป็นจำนวนมาก กรมประชาสงเคราะห์ร่วมกับคณะพระธรรมจาริก จึงได้เปิดศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาขึ้นที่วัดศรีโสดา เมื่อ พ.ศ.2513 โดยนำชาวเขาที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากวัดเบญจมบพิตรไปอยู่จำพรรษาและศึกษาเล่าเรียนทั้งฝ่ายปริยัติธรรมและสามัญศึกษา รวมทั้งศาสนพิธีขนบธรรมเนียมประเพณี การอาชีพ อนามัย และการพัฒนาชุมชน เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรชาวเขาให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถแล้วกลับไปทำประโยชน์ให้แก่ภูมิลำเนาเดิมของตน หรือเข้ารับการคัดเลือกเป็นพระธรรมจาริกต่อไป

การนำบุตรหลานชาวเขามาวชในพระพุทธศาสนา ทางโครงการมีนโยบายให้พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่ตามอาศรมต่างๆ ดำเนินการสำรวจ และชักชวนเด็กหรือเยาวชนในชุมชนนั้นให้มีโอกาสได้เข้าบวชในพระศาสนา โดยเฉพาะการบวชเรียนที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ การทำหน้าที่ในส่วนนี้เป็นการปฏิบัติตามนโยบายของทางโครงการ ที่จะส่งเสริมให้

ลูกหลานชาวเขาบวชและได้เรียนต่อ ในแต่ละปีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่ตามอาศรม จะนำเด็กหรือเยาวชนมาสมัครบวชที่วัดศรีโสดาเป็นจำนวนมาก

1.5 การจัดทำโครงการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การจัดให้ชาวเขาปฏิบัติงานตนเป็นชาวพุทธหรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะนั้นเริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ.2508 เป็นต้นมา ถือว่าเป็นโครงการใหญ่ที่พระธรรมจาริกมีความต้องการที่จะจัดขึ้นในแต่ละอาศรมเพราะเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความสำเร็จของพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ว่า สามารถชักชวนให้ชาวบ้านมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาได้มากน้อยเพียงใด และยังมีการมอบพระพุทธรูปบูชาแก่ชาวเขาทุกครอบครัวที่เข้าร่วมโครงการด้วย¹ กิจกรรมนี้กรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกจะอนุมัติให้ดำเนินการได้เฉพาะอาศรมที่มีความพร้อมสูงเท่านั้น คือเป็นอาศรมที่พระธรรมจาริก ได้อบรมศีลธรรม ศาสนปฏิบัติต่าง ๆ แก่ชาวเขาแล้ว ชาวเขามีความสามารถไหวพระ สวดมนต์ ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ดี เพราะในพิธีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะนั้นชาวบ้านจะได้แสดงความสามารถพื้นฐานทางด้านศาสนพิธีต่าง ๆ ให้แก่คณะสงฆ์และผู้ที่มาร่วมงานได้เห็นด้วย

1.6 การจัดอบรมเข้าค่ายคุณธรรม *

กิจกรรมนี้เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2530 เป็นโครงการเฉพาะกิจของแต่ละอาศรมที่ได้รับการอนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการจัดอบรมเด็กและเยาวชน ในแต่ละปีจะมีอาศรมที่ได้รับงบประมาณในส่วนนี้ไม่มาก อาศรมใดที่ได้รับอนุมัติงบประมาณ พระธรรมจาริกประจำอาศรมนั้น ๆ ก็จะเตรียมการจัดสถานที่ เตรียมบุคคลที่จะเข้ารับการอบรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบของอาศรมพระธรรมจาริกนั้น ๆ ในส่วนของคณะวิทยากรจะเป็นหน้าที่ของทางเจ้าหน้าที่โครงการบริหารงานส่วนภูมิภาคมาช่วยดำเนินการ บทบาทของพระธรรมจาริกดูเหมือนจะเป็นเพียงผู้เตรียมการเท่านั้น คือเตรียมหาบุคคลที่จะเข้ารับการอบรม เตรียมสถานที่ เตรียมหางบประมาณเสริม การจัดอบรมค่ายคุณธรรม เป็นรูปแบบที่ทางโครงการพระธรรมจาริกได้วางไว้ อาศรมใดที่มีความต้องการจะจัด ก็จัดทำโครงการเสนอต่อโครงการพระธรรมจาริก เมื่อได้รับอนุมัติให้จัดได้พระธรรมจาริกจึงเตรียมการเพื่อรับรองการจัดกิจกรรมการอบรมการ อบรมค่ายคุณธรรมนี้อาศรมหนึ่งสามารถจัดได้ 1 ครั้ง ตามงบประมาณที่ได้รับ

¹ พระบุญเลิศ ดันทอง. (2543). การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาในพื้นที่ภาคเหนือ. หน้า 86.

* ค่ายคุณธรรม คือ การนำเยาวชนมาพักแรมที่อาศรมฯ 2-3 วัน แล้วอบรมคุณธรรม จริยธรรม

1.7 การอบรมจริยธรรมในโรงเรียน และการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

พระธรรมจาริกได้จัดกิจกรรมด้านการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ.2541 โดยการเข้าไปช่วยครูสอนหนังสือในโรงเรียน เนื่องจากเห็นว่าในกระบวนการเรียนการสอนนั้นสามารถสอดแทรกธรรมะคำสอนให้กับนักเรียน และต่อมาได้ขยายกิจกรรมเป็นการเปิดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เนื่องจากพระธรรมจาริกมุ่งหวังจะสงเคราะห์แก่สังคมด้วยการจัดการศึกษา เพื่อสอนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแก่บุคคลทั่วไปที่มีเวลาว่างไม่มากนัก¹ ซึ่งกิจกรรมนี้ได้มีการปฏิบัติในอาศรมที่มีความพร้อมในด้านบุคลากร งบประมาณและสถานที่

1.8 กิจกรรมพระธรรมจาริกสัญจร

กลุ่มพระธรรมจาริกจะรวมตัวกันจาริกไปยังหมู่บ้านเป้าหมายที่ไม่มีอาศรมพระธรรมจาริก และยังไม่มีพระสงฆ์อาศัยอยู่ เพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่เชิงรุก สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระกับชาวบ้าน เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2530 ในการจัดกิจกรรมพระธรรมจาริกจะต้องจัดทำโครงการเพื่อขออนุมัติงบประมาณค่าใช้จ่ายในการออกปฏิบัติการณ์เสนอต่อคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก หลังจากได้รับความเห็นชอบจากประธานคณะกรรมการบริหารงานแล้ว พระธรรมจาริกจะออกปฏิบัติงานไปยังหมู่บ้านเป็นหมู่คณะ ในด้านกิจกรรมระหว่างที่ออกปฏิบัติการณ์ก็จะมีกิจกรรมที่หลากหลาย การอบรมธรรมในรูปแบบวิธีการต่าง ๆ นับว่าเป็นการเผยแผ่พระศาสนาเชิงรุก² และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระธรรมจาริกได้ใช้เวลาว่างออกเยี่ยมชาวบ้านสนทนาสอบถามปัญหาต่าง ๆ สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในเวลาที่บ้านประสบปัญหาไม่ว่าเจ็บป่วยเล็กน้อยหรือมีเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น เป็นการออกพบปะเยี่ยมเยียน สอบถามปัญหา หรือความต้องการต่าง ๆ

2. การส่งเสริมการศึกษา

การส่งเสริมการศึกษาของคณะพระธรรมจาริก เป็นนโยบายเน้นหนักของโครงการฯ ในระยะเริ่มแรกพร้อมกับช่วงตั้งโครงการพระธรรมจาริก ภายหลังจากที่เยาวชนชาวเขาจำนวน 12 คน ขอบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ.2508 ที่วัดเบญจมบพิตร พระธรรมกิตติโสภณเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร ประธานคณะพระธรรมจาริก ได้พิจารณาเห็นว่าสามเณรเหล่านี้สมควรที่จะได้รับการศึกษาเล่าเรียนทางศาสนา ถึงแม้ว่าสามเณรส่วนใหญ่จะได้ผ่านการศึกษา

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2544). *สรุปการปฏิบัติงานของคณะพระธรรมจาริก* ครั้งที่ 36 ประจำปี 2543. หน้า 58.

² สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2546). *สรุปการปฏิบัติงานของคณะพระธรรมจาริก* ครั้งที่ 38 ประจำปี 2545. หน้า 68.

เล่าเรียนภาษาไทยมาบ้างแล้วก็ตาม แต่ในขณะนั้น การใช้ภาษาไทยในชุมชนชาวเขายังไม่แพร่หลายเหมือนปัจจุบัน ทำให้ความรู้ภาษาไทยที่สามเณรเคยได้รับมาหลงลืมไปมาก เนื่องจากไม่มีโอกาสได้ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบกับสถานศึกษาในระดับที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มักจะมีอยู่ในตัวเมืองที่ห่างไกลจากหมู่บ้านของชาวเขา พระธรรมกิตติโสภณจึงได้จัดชั้นเรียนภาษาไทยสำหรับสามเณรเหล่านี้ขึ้นภายในวัดเบญจมบพิตร เป็นการฟื้นฟูภาษาไทยก่อนเข้ารับการศึกษาล่าเรียนทางด้านศาสนาต่อไป เมื่อโครงการพระธรรมจาริกได้จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ที่วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใน พ.ศ.2514 การเรียนการสอนของพระภิกษุสามเณรดังกล่าว จึงได้โอนให้ทางศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขารับหน้าที่แทน¹

ในระยะแรกโรงเรียนสอนภาษาไทยสำหรับสามเณรชาวเขาได้เปิดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ มีกองการศึกษาผู้ใหญ่ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้รับผิดชอบ ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา ได้ให้ชื่อโรงเรียนนี้ว่า “โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา” นอกจากจะมีพระภิกษุสามเณรชาวเขาเรียนแล้ว ยังมีลูกศิษย์วัดชาวเขาที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ที่วัดศรีโสดาเข้าเรียนด้วย ในขณะที่ศูนย์อบรมฯ จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดาขึ้นมา ก็ได้ตั้ง “สำนักเรียนปริยัติธรรมวัดศรีโสดา” ขึ้นมาควบคู่กัน เนื่องจากพระภิกษุสามเณรชาวเขบางส่วนมีความรู้ทางด้านภาษาไทยดีแล้ว สามารถเข้าศึกษาเล่าเรียนทางด้านปริยัติธรรมได้เลย โดยไม่ต้องมีการรื้อฟื้นความรู้ด้านภาษาไทยอีก

โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา ซึ่งแต่เดิมเป็นการเรียนการสอนเพื่อให้พระภิกษุสามเณรชาวเขามีความรู้ภาษาไทยเป็นพื้นฐานในการเรียนปริยัติธรรม ต่อมากรมการศึกษานอกโรงเรียน สังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้เข้ามาช่วยจัดระบบการเรียนการสอนใหม่ ทำให้มีเยาวชนชาวเขานิยมเข้ามารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมากเพื่อเข้ารับการศึกษาระบบนี้ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาล่าเรียนในระดับสูงต่อไป จนทำให้โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดาต้องขยายชั้นเรียนออกไปถึงระดับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

แต่การขยายโอกาสทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณรชาวเขา โดยใช้หลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ทำได้เพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากมหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายให้พระภิกษุสามเณรทั่วไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้ความสำคัญกับการศึกษาทางโลกแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีการเรียนการสอนทางด้านพระธรรมวินัย อย่างไรก็ตามก็ตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาเล็งเห็นว่า การศึกษาคือการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองขึ้นประชากรจะต้องเป็นคนที่มีคุณภาพ ประกอบกับพระภิกษุสามเณรชาวเขาต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้น ใน พ.ศ.2532

¹ คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. หน้า 14.

ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา โครงการพระธรรมจาริก จึงได้จัดทำโครงการการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ เสนอต่อกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เข้ารับการศึกษาตามโครงการนี้ มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติให้ดำเนินการตามโครงการที่เสนอไป วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2533 วัดศรีโสดาได้จัดตั้งโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ.2514 โดยให้เปิดสอนในระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 – ปีที่ 3 มีภาคเรียนปีละ 2 ภาคเรียน ปรากฏว่ามีเยาวชนชาวเขาให้ความสนใจและขอเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมากในแต่ละปี เพราะเป็นโอกาสสำหรับการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงต่อไป โครงการพระธรรมจาริกได้ขอขยายการศึกษาของโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ จากระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2535 สำหรับพระภิกษุสามเณรที่ผ่านการศึกษาจากโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อมีความประสงค์ที่จะศึกษาต่อไประดับที่สูงขึ้นไปอีกก็สามารถทำได้ ทั้งในมหาวิทยาลัยทั่วๆ ไป และมหาวิทยาลัยสงฆ์

ใน พ.ศ. 2545 ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินการจัดตั้งสถานที่จัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรชาวเขา ลูกศิษย์วัด และเยาวชนสตรีชาวเขา ในระดับต่างๆ คือ

2.1. โรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา

ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมของโครงการพระธรรมจาริก ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรพระภิกษุสามเณรชาวเขามาตั้งแต่ต้นคือโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขา ยังคงดำเนินการสอนเป็นปกติที่วัดศรีโสดา ซึ่งได้เปิดทำการสอน 3 ระดับ คือ

ระดับ 1 เทียบชั้น ป. 1 - ป. 2

ระดับ 2 เทียบชั้น ป. 3 - ป. 4

ระดับ 3 เทียบชั้น ป. 5 - ป. 6

การศึกษาทั้ง 3 ระดับ ใช้หลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และมีการสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน พ.ศ.2544 จำนวนสามเณรและเยาวชนที่เข้า

ศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่วัดศรีโสดา มีจำนวน 84 รูป/คน* ใน พ.ศ.2545 จำนวน 84 รูป/คน เท่ากัน¹

2.2 สำนักเรียนปริยัติธรรมวัดศรีโสดา

โครงการพระธรรมจาริกได้เปิดสำนักเรียนที่สอนด้านปริยัติธรรมที่วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มาตั้งแต่ พ.ศ.2514 หลังจากการจัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรชาวเขาอยู่จำพรรษาและศึกษาร่วมกัน เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรชาวเขาเข้ารับการศึกษาด้านศาสนาเพื่อเตรียมตัวเป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางด้านพระธรรมวินัยต่อไป เปิดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรของมหาเถรสมาคม แบ่งออกเป็น 2 แผนก คือ

1. พระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอนระดับ ป.ธ. 1-2 (เปรียญธรรม 1-2) หรือระดับ ไวยากรณ์และการแปลเบื้องต้น ใช้เวลาในการเรียน 2 ปี และ ป.ธ.3 หรือสูงขึ้นได้ แต่เดิมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะส่งพระภิกษุสามเณรชาวเขาเข้าเรียนที่วัดช้างเคียน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครูผู้สอนมาจากวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ต่อมาพระภิกษุสามเณรที่ต้องการจะศึกษาต่อระดับสูงขึ้นไปจะได้รับการส่งเสริมให้ไปศึกษาต่อที่วัดเบญจมบพิตร และวัดปากน้ำ กรุงเทพฯ เพื่อความสะดวกและต่อเนื่อง

* หมายถึง ผู้ที่มาศึกษามีทั้งพระภิกษุสามเณร และฆราวาส

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2546). สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริกรุ่นที่ 38 ประจำปี 2545. หน้า 11.

ตาราง 3 จำนวนพระภิกษุสามเณรที่สอบผ่านการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี¹

ระดับการศึกษา	จำนวนผู้สอบผ่าน		
	2543	2544	2545
ป.ธ. 1 – 2	7	28	15
ป.ธ. 3	3	4	2
ป.ธ. 4	2	1	1
ป.ธ. 5	2	2	2
ป.ธ. 6	2	-	1
ป.ธ. 7	-	-	2
ป.ธ. 8	-	-	1

2. พระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม เปิดสอนถึงระดับนักธรรมเอก สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเรียนต่อในระดับปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ถ้าผ่านการศึกษาระดับนักธรรมเอกแล้วจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องศึกษาหลักสูตรวิชาปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สถิติผู้สอบผ่านนักธรรม ตรี โท เอก ระหว่าง พ.ศ.2544 – 2545 มีดังนี้

ตาราง 4 จำนวนพระภิกษุสามเณรที่สอบผ่านการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม²

ระดับการศึกษา	จำนวนผู้สอบผ่าน	
	2544	2545
นักธรรมตรี	51	48
นักธรรมโท	56	28
นักธรรมเอก	33	52

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (2546). สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริกครั้งที่ 38 ประจำปี 2545. หน้า 138 – 164.

² สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2544). สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริกครั้งที่ 36 ประจำปี 2543. หน้า 138 – 165.

2.3 โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์

โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ตั้งขึ้นมารองรับช่วงต่อการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา เปิดสอนถึงระดับ 3 (ป.5 -ป.6) และมีมัธยมศึกษาตอนต้น สำหรับพระภิกษุสามเณรชาวเขาของโครงการพระธรรมจาริกที่สำเร็จการศึกษา หากมีความประสงค์ที่จะศึกษาต่อคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้คือสามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ได้เลย โดยไม่ต้องสอบแข่งขัน

โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ ใช้หลักสูตรการเรียนการสอนของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ระยะต้นเปิดการสอนทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จนถึงพ.ศ.2543 จึงได้จัดการเรียนการสอนเฉพาะในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เท่านั้น¹ การสอนในโรงเรียนนี้มีวันหยุดในวันพระและวันอาทิตย์ โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์มีข้อกำหนดให้นักเรียนที่จะเข้ารับการศึกษานี้จะต้องเป็นพระภิกษุสามเณรเท่านั้น สำหรับตารางการเรียนกำหนดในช่วงเช้าพรรษา นักเรียนต้องเรียนพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมในตอนเช้า ในตอนบ่ายเรียนแผนกสามัญ ที่กรมการศาสนาได้กำหนดไว้ เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา สุขศึกษาและพลานามัย และในช่วงออกพรรษาเรียนเฉพาะวิชาของแผนกสามัญเท่านั้น กำหนดภาคเรียนเป็น 2 ภาคโดยภาคแรก ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม และภาคหลังตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน - มีนาคม มีผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายใน พ.ศ.2543 จำนวน 88 รูป พ.ศ.2544 จำนวน 120 รูป พ.ศ.2545 จำนวน 72 รูป²

2.4. โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดวิเวกวาราม ต.หนองหาร

อ.สันทราย จ.เชียงใหม่

โรงเรียนจัดตั้งขึ้นมาสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนิกชนชาวเขาได้ส่งบุตรหลานเข้ามาบวชเรียนที่วัดศรีโสดาเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปีมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามลำดับจึงทำให้สถานที่พักอาศัยเรียนไม่เพียงพอ ใน พ.ศ.2536 จึงได้ย้ายนักเรียนส่วนหนึ่งไปประจำอยู่ที่วัดวิเวกวาราม ต.หนองหาร อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ จัดการเรียนการสอนแบบชั้นเรียน ขึ้นอยู่กับโรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ แต่เนื่องจากจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นตามลำดับ จึงได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดวิเวกวาราม และได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2540 ใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สังกัดกรมการศาสนา

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2544). *สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริก* 36 ประจำปี 2543. หน้า 114.

² แหล่งเดิม. หน้า 136.

กระทรวงศึกษาธิการ¹ ดำเนินการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถรับนักเรียนเข้าศึกษาเล่าเรียนได้ปีละประมาณ 350 รูป และเพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาให้มีโอกาสได้ศึกษาระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา จึงได้เปิดสอนตามอาศรมพระธรรมจาริกที่มีความพร้อม ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

ตาราง 5 สถิตินักเรียนโรงเรียนวัดวิเวกวนาราม²

ปีการศึกษา	ม.1	ม.2	ม.3	รวม
2543	120	209	152	481
2544	111	84	132	327
2545	167	102	77	346

ส่วนสถิตินักธรรมและธรรมศึกษา โรงเรียนวัดวิเวกวนาราม มีจำนวนดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 สถิติจำนวนผู้สอบผ่านการศึกษาระดับปริยัติธรรมแผนกนักธรรม³

ระดับการศึกษา	จำนวนผู้สำเร็จการศึกษา		
	2543	2544	2545
นักธรรมตรี	95	-	27
นักธรรมโท	65	-	37
นักธรรมเอก	37	-	24
ธรรมศึกษาตรี	63	-	106
ธรรมศึกษาโท	45	-	31
ธรรมศึกษาเอก	-	-	-

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2546). *สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริกรุ่นที่ 38 ประจำปี 2545*. หน้า 170.

² แหล่งเดิม. หน้า 171.

³ แหล่งเดิม. หน้า 75.

2.5. โรงเรียนสตรีวัดวิเวกวนารามและศูนย์ฝึกอาชีพสตรีวัดวิเวกวนาราม

ตั้งอยู่บนพื้นที่จำนวน 25 ไร่ ด้านหน้ามุมทิศตะวันตกของวัดวิเวกวนาราม ต.หนองหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ได้จัดตั้งเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2539 ใช้สำหรับเป็นที่ศึกษาของเยาวชนสตรีชาวเขา คือ

1. โรงเรียนผู้ใหญ่สตรีวัดวิเวกวนาราม ศึกษาวิชาสายสามัญ ใช้หลักสูตรการเรียนการสอน หลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาต้น เน้นเสริมวิชาศีลธรรม ผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยพื้นถิ่นที่ราบและคุณธรรม จริยธรรม เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบต่องาน และสังคม

2. ศูนย์ฝึกอาชีพสตรีวัดวิเวกวนาราม มีการฝึกการตัดเย็บเสื้อผ้า การเย็บปักประดิษฐ์ การเรียนเสริมสวยสำหรับสตรี การทำอาหาร จัดบ้านเรือน ทำเกษตรเบื้องต้น เรียนดนตรี ส่วนหลักสูตรและวิทยากรได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ภาคเหนือ จังหวัด ลำปาง และสวัสดิการการคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

ทั้ง 2 สถาบันนี้ มีอาคารที่พักอาศัย อาคารเรียน อาคารฝึกวิชาชีพฝีมือ ตลอดจนโรงอาหาร และบริเวณพื้นที่ใช้สำหรับประกอบกิจกรรมอื่นได้ ที่จัดต้องปฏิบัติตามกระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรทั้งสามัญ และสายวิชาชีพฝีมือควบคู่ไปตามระดับชั้น ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างชัดเจน

สาเหตุที่ตั้งโรงเรียนและศูนย์นี้ขึ้นมา สืบเนื่องมาจากการที่พระธรรมจาริกได้ออกไปประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนชาวเขา ผู้ปกครองได้ฝากบุตรหลานเข้ามาศึกษาเล่าเรียนและฝึกอบรมวิชาชีพฝีมือตามความเหมาะสมกับเพศและวัย ดังนั้น พ.ศ.2537 ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จึงเปิดทำการเรียนการสอนวิชาสายสามัญ หลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมีนโยบายในการฝึกอบรมวิชาชีพควบคู่ไปด้วย มีวัตถุประสงค์ คือ¹

- 1) เพื่อให้โอกาสกับเยาวชนสตรีบนพื้นที่สูงที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา
- 2) เพื่อป้องกันการถูกล่อลวงให้ขายบริการทางเพศ
- 3) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนสตรีมีอาชีพตามตลาดแรงงานต้องการ
- 4) เพื่อพัฒนาคุณภาพ ศักยภาพเยาวชนสตรีเพื่อพึ่งตนเองได้ในวันข้างหน้า
- 5) เพื่อให้เกิดความสำนึกในคุณค่าสตรีด้วย

ในการเข้าศึกษาเล่าเรียนและฝึกอาชีพ ตลอดจนที่พักอาศัยและเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ นักศึกษาเยาวชนสตรีทุกคน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น รุ่นที่ 1 สำเร็จการศึกษา

¹ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2544). *สรุปการปฏิบัติงาน ของคณะพระธรรมจาริกรุ่นที่ 36 ประจำปี 2543*. หน้า 120.

จำนวน 47 คน รุ่นที่ 2 จำนวน 120 คน รุ่นที่ 3 จำนวน 46 คน รุ่นที่ 4 จำนวน 64 คน รุ่นที่ 5 จำนวน 96 คน

2.6 โครงการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาสำหรับพระธรรมจาริก และภิกษุสามเณร

ศูนย์ฝึกอบรมพระพุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณรชาวเขา ยังได้จัดการเรียนการสอนสำหรับพระภิกษุสามเณรของโครงการพระธรรมจาริกและสำหรับพระภิกษุสามเณรและบุคคลทั่วไปในระดับอุดมศึกษา เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาของโครงการพระธรรมจาริกที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การจัดสร้างบุคลากรทางด้านการศึกษา เพื่อรับหน้าที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณรชาวเขา ทั้งทางด้านพระธรรมวินัยและทางโลกอันได้แก่หลักสูตรพระปริยัติธรรมและหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนสามัญ คือ

1. หลักสูตรสาขาวิชาการศึกษา โปรแกรมวิชาการศึกษาเอกระบบ วิชาโทภาษาไทย ระดับปริญญาตรี 4 ปี หรือ กศ.บป.

หลักสูตรนี้เป็นการจัดการศึกษาตามโครงการจัดการศึกษา สำหรับบุคลากรประจำการภายนอกวิทยาลัยเพื่อพัฒนาสมรรถภาพพระภิกษุในโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งวัดศรีโสดาร่วมกับสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ได้ดำเนินการจัดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระธรรมจาริก ซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในถิ่นทุรกันดารตามชายแดน ได้มีความรู้และทักษะในการสอนและการถ่ายทอดอย่างมีประสิทธิภาพ โครงการนี้นับเป็นครั้งแรกที่พระสงฆ์มีโอกาสได้รับการศึกษาอบรมถึงระดับอุดมศึกษา ตามโครงการ กศ.บป. ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการและมหาเถรสมาคม โดยรับสมัครผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและต้องการจะเป็นพระธรรมจาริก แล้วคัดเลือกมาบวชหรือคัดเลือกเข้าโครงการ นักศึกษาหลักสูตร กศ.บป. นี้ เมื่อได้รับการคัดเลือกเข้าศึกษาตามโครงการแล้วจะต้องไปจาริกตามหมู่บ้านชาวเขา โดยในเวลา 1 เดือนจะมาพบอาจารย์ที่ปรึกษาที่วัดศรีโสดาเป็นระยะเวลา 5 วันเท่านั้น นอกจากนั้นจะต้องศึกษาด้วยตนเอง และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะต้องเป็นพระธรรมจาริกในหมู่บ้านชาวเขาต่ออีก 1 ปี

พระนักศึกษา กศ.บป. ที่เข้ามาเรียนในโครงการพระธรรมจาริกตั้งแต่รุ่นที่ 1 - 7 มีดังนี้

รุ่นที่ 1	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2539	จำนวน 19 รูป
รุ่นที่ 2	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2540	จำนวน 22 รูป
รุ่นที่ 3	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2541	จำนวน 38 รูป
รุ่นที่ 4	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2542	จำนวน 33 รูป

¹ สำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2545). วัดศรีโสดา : รายงานการศึกษา. หน้า 31.

รุ่นที่ 5	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2543	จำนวน 16 รูป
รุ่นที่ 6	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2544	จำนวน 30 รูป
รุ่นที่ 7	สำเร็จการศึกษา พ.ศ.2545	จำนวน 26 รูป

2. โครงการจัดการศึกษาภาคพิเศษแก่พระธรรมจาริก

สาเหตุการจัดตั้งโครงการนี้ สืบเนื่องมาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาบริการแก่พระภิกษุสามเณร ตั้งแต่ พ.ศ. 2527 ได้ผลิตพระบัณฑิตออกไปปฏิบัติศาสนกิจแก่พระศาสนาและสังคมเป็นจำนวนหลายรุ่นแล้ว แต่การบริหารวิชาของวิทยาเขตยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัยศึกษาเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ขยายไปสู่พระธรรมจาริกหรือพระสังฆาธิการระดับอื่นๆ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในชนบทที่ห่างไกลไม่สามารถเรียนตามปกติได้

ดังนั้น ใน พ.ศ. 2542 ซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 8 วิทยาเขตซึ่งมีศักยภาพมากขึ้นที่จะเปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกผู้มีคุณสมบัติครบได้ศึกษาเพิ่มวิทยฐานะให้สูงขึ้น เพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษา และเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานพระธรรมจาริกในจังหวัดภาคเหนือ จึงเปิดหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตภาคพิเศษแบบการศึกษาต่อเนื่องผู้ที่ศึกษาสามารถสะสมหน่วยกิตไว้ เมื่อศึกษาครบทุกวิชาตามหลักสูตรแล้วสามารถรับปริญญาได้

การศึกษาในหลักสูตรจะเน้นหนักทางด้านวิชาสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นแขนงวิชาหนึ่งที่พระธรรมจาริกสามารถนำความรู้เฉพาะด้านไปใช้ในการพัฒนาคน ครอบครัว กลุ่มคน และชุมชนให้มีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป วิธีการศึกษาสาขาวิชาดังกล่าวพระธรรมจาริกจะเดินทางลงมาศึกษาและพบอาจารย์ผู้สอนในชั้นเรียนที่วัดศรีโสดาทุกๆ เดือน เดือนละ 7 -10 วัน หลังจากนั้นจะต้องกลับไปปฏิบัติงานในหน้าที่พระธรรมจาริก ตามหมู่บ้านชาวเขาที่ตนรับผิดชอบอยู่ ขณะเดียวกันจะฝึกปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย การสงเคราะห์กลุ่มชน การสงเคราะห์ชุมชน และการพัฒนาชุมชนด้วย ทั้งนี้ให้เป็นไปตามหลักสูตรการเรียนภาคทฤษฎีในชั้นเรียน และฝึกปฏิบัติงานในหมู่บ้าน¹ เริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2543

รุ่นที่ 1 พ.ศ.2543	จำนวน 28 รูป	กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4
รุ่นที่ 2 พ.ศ.2544	จำนวน 32 รูป	กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 3
รุ่นที่ 3 พ.ศ.2545	จำนวน 31 รูป	กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2

โครงการพระธรรมจาริกหวังผลจะได้รับ คือ ได้ขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ผู้ไม่สามารถศึกษาในเวลาปกติได้ เปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกได้ศึกษาหลักสูตรพุทธ

¹ สำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2546). *สรุปการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก ประจำปี 2545*. หน้า 131.

ศาสตรบัณฑิต ได้บริการวิชาการแก่คณะสงฆ์จังหวัดต่าง ๆ ในภาค 6 - 7 และพระธรรมจาริก ได้พัฒนาศักยภาพตามหลักพุทธธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ชนถิ่นทุรกันดารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเรียนการสอนภาษาไทยแก่สามเณรชาวเขา ที่บรรพชาเป็นรุ่นแรกของโครงการ พระธรรมจาริก ที่วัดเบญจมบพิตร เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระธรรมวินัยนับตั้งแต่ พ.ศ.2508 จนต่อมาได้ขยายเป็นโครงการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ที่เปิดการเรียนการสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในปัจจุบัน นับว่าโครงการพระธรรมจาริกได้เข้าไป มีบทบาทในด้านการพัฒนาบุคลากรโดยเฉพาะกลุ่มชนชาวเขา นอกเหนือจากระบบการศึกษา ปกติของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มีบริการด้านการศึกษาเข้าสู่ชุมชนชาวเขาอย่างมากมายใน ปัจจุบัน แตกต่างกันเพียงแต่การสร้างบุคลากร ของโครงการพระธรรมจาริกเป็นการศึกษา ทางโลกควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งถือว่าการขยายโอกาสทางการ ศึกษา ให้แก่กลุ่มบุคคลที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาอีกด้วย

3. การพัฒนาทางด้านสังคมและคุณภาพชีวิต

บทบาทพระธรรมจาริกนอกจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมการศึกษาแล้ว พระธรรมจาริกยังได้ให้ความช่วยเหลือแก่ชาวเขาอีกหลายประการ ทั้งทางด้านอาชีพ การรักษา พยาบาลเบื้องต้น และการเป็นผู้นำการพัฒนาในหมู่บ้าน การดำเนินการในทุกรูปแบบเหมือน นักสังคมสงเคราะห์และพัฒนารูปแบบหมู่บ้าน พระธรรมจาริกจึงกลายเป็นที่พึ่งทางใจและเป็น ผู้นำชุมชนของชาวเขาเผ่าต่างๆ ทำให้สามารถพัฒนาแนวความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน ตลอดจนสร้างความเข้าใจในศีลธรรมอันดีเป็นผลให้ชาวเขาเกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาด้าน ต่างๆ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติมากมาย¹ กิจกรรมต่างๆ ที่พระธรรมจาริกทำอยู่ ได้แก่

3.1 การส่งเสริมงานอนามัย

การอนามัยที่พระธรรมจาริกมีส่วนร่วมในการส่งเสริมจนประสบความสำเร็จอีก ประการหนึ่งคือ งานด้านอนามัย พระธรรมจาริกได้แนะนำ ให้ชาวเขาสร้างส้วมที่ถูกสุขลักษณะ ทำความสะอาดบ้านเรือน ร่างกาย รวมถึงการบริโภคด้วย และยังได้ชี้ให้เห็นถึงความสกปรก ต่างๆ อันเป็นสาเหตุของโรคต่างๆ ได้แนะนำให้ชาวเขารู้จักการใช้พื้นสมุนไพรพื้นบ้าน ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีอาการมากก็แนะนำหรือนำส่งสถานอนามัยหรือโรงพยาบาล ใกล้เคียง ยาที่ใช้ในการบำบัดรักษาส่วนใหญ่เป็นยาสามัญประจำบ้านขององค์การเภสัชกรรม

¹ วนิดา อำนวยชัย. (2530). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแพร่ความรู้ประชากรศึกษา. หน้า 6.

นอกจากนี้ยังจัดตั้งธนาคารยาในหมู่บ้านชาวเขา เพื่อให้ชาวเขามียารักษาโรคที่มีราคาถูก เป็นการฝึกหัดให้ชาวเขารู้จักกับการใช้ยาสมัยใหม่ โดยเน้นยาขององค์การเภสัชกรรม

บทบาทสำคัญๆ ในด้านนี้ของพระธรรมจาริกอีกด้านหนึ่ง คือการช่วยบำบัดผู้ติดยา ซึ่งเริ่มขึ้นหลังจากที่รัฐบาลได้ดำเนินมาตรการเกี่ยวกับการเลิกเสพยาและจำหน่ายฝิ่น ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2501¹ อาศรมฯ ต่างๆ มีชาวเขาติดยาเสพติดจำนวนมาก พระธรรมจาริกได้จัดให้มีการบำบัดรักษาผู้เสพยาโดยใช้สมุนไพร เช่น พระประยูร จารุณโณ อาศรมฯ บ้านพุดอน อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี พระธรรมจาริกดีเด่น ปี 2535 ได้ดำเนินการตั้งศูนย์ต่อต้านยาเสพติดทุกชนิด แจกจ่ายเวชภัณฑ์แก่ชาวเขา² ตลอดจนสร้างสถานเอนามัยในหมู่บ้านชาวเขา หลังจากนั้นได้มอบให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินงานต่อไป

3.2 การพัฒนาสาธารณประโยชน์

พระธรรมจาริกนับว่ามีบทบาทสูงในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ของชุมชนทั้งบทบาทในการเป็นผู้ประสานงาน และบทบาทในการเป็นผู้นำการพัฒนาสาธารณประโยชน์ต่างๆ ที่ได้มีการปรับปรุงและการพัฒนา ได้แก่ นำชาวบ้านตัดถนนลัดลงระหว่างหมู่บ้านกับถนนใหญ่และระหว่างหมู่บ้านไปยังหมู่บ้านอื่น ดังเช่น พระปลัดดำริ อธิธัมมโธ วัดแม่สลิดหลวง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดตาก อายุ 43 ปี ได้รับรางวัลพระธรรมจาริกดีเด่น พ.ศ.2534 และ พ.ศ.2542 ได้ริเริ่มชักชวนชาวบ้านในท้องถิ่นช่วยกันสร้างถนน เป็นระยะทาง 57 กิโลเมตร เชื่อมต่อบ้านต่อปลาตี ตำบลแม่สอง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดตาก ไปถึงบ้านสวนสน ตำบลแม่ตื่น อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดเชียงใหม่³ นำชาวบ้านขุดบ่อน้ำใช้สอยในหมู่บ้านที่ขาดแคลนน้ำสะอาดและน้ำใช้สอยในฤดูแล้ง จัดสร้างประปาหมู่บ้านสำหรับน้ำบริโภคและใช้สอยในหมู่บ้านที่มีศักยภาพ สร้างสะพานและซ่อมแซมสะพานที่ชำรุด ซ่อมแซมฝายน้ำล้นคลองส่งน้ำ สร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น โรงเรียน สถานเอนามัย ศาลาบำเพ็ญบุญ โบสถ์ ในหมู่บ้านที่ชาวเขามีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

¹ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 “ราชกิจจานุเบกษา” เล่มที่ 75 (ฉบับพิเศษ) ตอนที่ 116 วันที่ 9 ธันวาคม 2501.

² สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่. (2536). *สรุปการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก 2535*. หน้า 116.

³ ถาวร เฟื่องฟู. (2543). *ถนนพุทธวิถี 57 กม. เชื่อมสองจังหวัด*. หน้า 2.

3.3 การเกษตรเพื่อการบริโภค

พระธรรมจาริกได้ช่วยส่งเสริมการเกษตร โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาวเขามีผลผลิตสำหรับการบริโภคภายในชุมชน เช่น การส่งเสริมให้มีการปลูกพืชสวนครัวในฤดูแล้ง การจัดหาพันธุ์พืช พันธุ์ไม้ผล ปลูกเพื่อบริโภค ในกรณีที่หมู่บ้านมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ พระธรรมจาริกจะเป็นผู้ประสานในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชาวเขาในเรื่องพื้นนั้น ๆ และการศึกษาดูงานนอกหมู่บ้าน ตลอดจนการจัดหาเอกสารคู่มือจากหน่วยงานเกี่ยวข้อง นำมาใช้เป็นคู่มือในการเพาะปลูก

3.4 การสอนหน้าที่พลเมือง

เนื้อหาที่สอนได้แก่ หน้าที่พลเมืองตามขอบเขตของกฎหมายตามระบอบประชาธิปไตย ให้ทุกคนรู้จักการเสียสละ และเป็นพลเมืองดี

จากการวิจัยศึกษาหมู่บ้านชาวเขาที่มีพระธรรมจาริกเข้าดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในเขต 1 ถึง 4 ซึ่งมี จังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เชียงราย ลำปาง พะเยา ดาก กำแพงเพชร อุทัยธานี กาญจนบุรี น่าน แพร่ เพชรบูรณ์ สุโขทัย พิษณุโลก เลย สุพรรณบุรี รวม 17 จังหวัด พบว่า การปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทำให้ชาวเขาได้รับประโยชน์โดยเฉลี่ยแล้วได้รับการเผยแผ่ความรู้ด้านหน้าที่พลเมืองจากพระธรรมจาริกประมาณร้อยละ 12 ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 287 คน¹

3.5 การจัดตั้งองค์กรชุมชน

บทบาทของพระธรรมจาริกด้านการจัดตั้งองค์กรชุมชน ถือเป็นบทบาทสำคัญตามนโยบายของราชการ มีความประสงค์เพื่อให้ชุมชนรู้จักการช่วยชุมชนตนเอง อันเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลและองค์กรต่างๆ องค์กรชุมชนที่ถูกจัดตั้งในชุมชน ได้แก่ ธนาคารข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าวบริโภค ปัญหาการเสียดอกเบี้ยแพงในการยืมเงินเพื่อซื้อข้าวบริโภค ธนาคารยาเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักการใช้ยาที่ถูกต้องไม่หลงเชื่อคำโฆษณาเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย จัดตั้งกรรมการอาศรมฯ และกลุ่มหนุ่มสาวรับผิดชอบในการดำเนินกิจการของอาศรมฯ ด้านศาสนพิธีและการพัฒนาอาศรมฯ และจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้าน เพื่อแก้ไขปัญหาในด้านการเกษตร ปัญหาของครอบครัวและชุมชน

¹ วนิตา อำนวยชัย. (2530). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแผ่ความรู้ประชากรศึกษา. หน้า 57.

3.6 การประชาสัมพันธ์

บทบาทพระธรรมจาริกคือการช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานภาครัฐบาล ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาและงานของพระธรรมจาริกเอง และประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวเขาให้ความร่วมมือแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินโครงการในหมู่บ้าน และประชาสัมพันธ์ถึงบทบาทและหน้าที่ของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน

พระธรรมจาริกได้สร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับชาวเขาทุกระดับชั้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหานั้น โดยการออกเยี่ยมเยียนได้ถามทุกข์สุขเป็นประจำเมื่อมีโอกาส พระธรรมจาริกยังได้นำชาวเขาไปร่วมในงานพิธีที่สำคัญของไทยพื้นราบ และเชิญชวนคนไทยพื้นราบเข้าไปร่วมในงานพิธีสำคัญของชาวเขาที่อนุญาตผู้อื่นนอกชุมชนเผ่า เข้าร่วมได้ เป็นการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

3.7 บทบาทที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน

พระธรรมจาริกในฐานะที่เป็นบุคคลที่มาจากภายนอกชุมชน มีประสบการณ์มากกว่า รู้จักกับคนและองค์กรมากกว่า ดังนั้นพระธรรมจาริกจึงเป็นบุคคลที่ชาวเขานับถือยกย่อง ให้เป็นที่ปรึกษาในเรื่องของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกนำเข้าไปดำเนินการในชุมชน ที่เรียกว่าการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์สูงกว่าชาวบ้าน ดังนั้น บทบาทของผู้ประสานงานระหว่างชุมชน บางหมู่บ้าน กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่พระธรรมจาริกจะต้องทำ เพื่อเป็นผู้ชี้แจงทำความเข้าใจและเป็นผู้มีหน้าที่กระตุ้นในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ พระธรรมจาริกยังมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ปัญหาครอบครัว ฯลฯ

สิ่งที่ชาวเขาได้รับจากพระธรรมจาริก เห็นได้จากหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนี้¹

- 1) เป็นแหล่งกลางช่วยติดต่อประสานงานที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาในเขตที่รับผิดชอบ
- 2) เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจ เพื่อชี้แนวทางที่ถูกต้องในเรื่องศาสนา ศีลธรรม ความเชื่อถือ ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีไทย
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนชาวเขาให้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านของตนเอง
- 4) แนะนำและส่งเสริมอีกทั้งสนับสนุนให้ชาวเขาได้มีการพัฒนาความรู้ทางด้านวิชาการ และการพัฒนาอาชีพต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์และโครงการของทางราชการ

¹ สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. (2528). การประเมินผลการให้การศึกษาชาวเขาของพระธรรมจาริก. หน้า 16-17 .

5) หากชาวบ้านมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ก็ต้องเข้าช่วยแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยเฉพาะปัญหาความเดือนร้อนเฉพาะหน้าของชาวเขาอีกทั้งให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่ผู้เจ็บป่วย

6) การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชาวเขา หน่วยราชการ ตลอดจนพระสงฆ์ในเขตที่รับผิดชอบ และการสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวต่าง ๆ อันจะเป็นอันตรายต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

7) การสำรวจและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในเขตรับผิดชอบ ทั้งนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์และช่วยในการวางแผนพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาต่อไป นอกจากนี้ยังมีการรายงานการปฏิบัติงานต่อประธานคณะพระธรรมจาริก ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของจังหวัดนั้น ๆ

บทบาทและผลการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกนี้ ได้ส่งผลประโยชน์ต่อชาวเขาเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้ชาวเขาเกิดความศรัทธาเชื่อถือ และเคารพพระธรรมจาริกเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเผ่ากระเหรี่ยงได้แสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาโดยขอร้องให้พระธรรมจาริกประกอบพิธีกรรมตัดผีให้ คือการเลิกนับถือผี

นอกจากนั้นยังมีชาวเขาเป็นจำนวนมากได้แสดงความประสงค์ที่จะขอบวชในบวรพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละปีจะมีชาวเขาหลายเผ่ามาทำการบวชเป็นจำนวนมาก ความศรัทธานอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วยังได้รวมไปถึงความสนใจในพระพุทธศาสนา กล่าวคือการร้องขอจากชาวเขาหลาย ๆ หมู่บ้าน ให้พระธรรมจาริกได้เข้าไปอยู่ประจำหมู่บ้านอีกด้วย

4. กรณีตัวอย่างบทบาทที่โดดเด่นของพระธรรมจาริกบางรูป

รูปแบบการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก ได้รับการแก้ไขปรับปรุงอย่างต่อเนื่องตลอดมา นับได้ว่าโครงการพระธรรมจาริกได้ก้าวเข้าสู่มิติใหม่ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงภารกิจของพระธรรมจาริกนอกจากจะพัฒนาทางด้านจิตใจโดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีภารกิจรองที่ทำหน้าที่เช่นนักพัฒนาทั่วไป ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อาจกล่าวได้ว่าการปฏิบัติงานภารกิจของพระธรรมจาริกเป็นการเผยแผ่พุทธศาสนาในเชิงรุก ดังกรณีตัวอย่างพระธรรมจาริกที่โดดเด่น คือ

4.1 พระมณเฑียร ธิรจิตโต

จากการศึกษาการปฏิบัติงาน พ.ศ. 2534 ของพระมณเฑียร ธิรจิตโต ซึ่งเป็นพระธรรมจาริกปฏิบัติงานที่บ้านหนองเต่า หมู่ที่ 4 ต.แม่วิน กิ่ง อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีประชากรเป็นชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงสะกอ จำนวน 78 หลังคาเรือน ประชากร 413 คน ท่านได้สร้างศรัทธาให้ชุมชนยอมรับ ได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาด้วยการเป็น “ผู้ให้” ไม่เรียกร้องชักชวนชาวบ้านให้บริจาคเงิน สิ่งของ หรือชักชวนให้นับถือพระพุทธศาสนาเพื่อเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อ

ดั้งเดิม แต่พระมณเฑียร ธิรจิตโต ได้นำศาสนพิธีไปผสมผสานกับพิธีกรรมดั้งเดิมตามจารีตประเพณีของชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น พิธีมัดมือ (กัจ) ซึ่งเป็นพิธีกรรมส่วนรวมของชุมชน เพื่อสร้างขวัญกำลังใจก่อนการปลูกข้าวและหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว เป็นการขอบคุณต่อเจ้าของข้าวที่ให้ผลผลิต พระมณเฑียร ธิรจิตโต ได้มัดมือให้ศีลให้พรแก่ชุมชน และให้คนเฒ่าคนแก่มัดมือพระแลงเปลี่ยนกันด้วย¹

กิจกรรมทางศาสนาที่ท่านได้จัดอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่การเทศน์ทุกวันพระ การนำชาวเขาให้ไหว้พระสวดมนต์ การเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา มาฆบูชา กิจกรรมวันแม่ทุกวันที่ 12 สิงหาคม กิจกรรมวันพ่อทุกวันที่ 5 ธันวาคม สอนหลักธรรมทางศาสนา และเป็นครูสอนภาษาไทยในโรงเรียนหนองเต่า สัปดาห์ละ 5 วัน และจัดสอนภาษาอังกฤษ เข้าวันเสาร์-อาทิตย์ โดยมีเทปเป็นอุปกรณ์การเรียนด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จัดให้มีขึ้นที่อาศรมโดยพระมณเฑียรเป็นผู้ดำเนินการและคณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการเตรียมงานทุกครั้งร่วมด้วย กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กิจกรรมที่สำคัญนอกเหนือไปจากการจัดงานดังกล่าว ยังมีการพัฒนาบริเวณอาศรมทุกวันพระ กิจกรรมที่ต้องระวังเป็นพิเศษคือการตัดผี แม้จะเป็นความต้องการของผู้ร้องขอ แต่ชุมชนให้ความสนใจและติดตามอย่างใกล้ชิด ผู้ที่ร้องขอเป็นรายแรกคือนายสมชาย โนลอย ซึ่งเป็นผู้เคยบวชเรียนอยู่ที่วัดศรีโสดา และประสบความสำเร็จในการศึกษาต่อที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ได้สอบเข้ารับราชการเป็นครูสังกัดการประถมศึกษาที่โรงเรียนหนองเต่า นายสมชายต้องการทำพิธีตัดผีเพื่อให้ชุมชนลดเลิกความเชื่อและความกลัวผี ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา จึงเป็นตัวอย่างให้ชุมชนดู อย่างไรก็ตามพระมณเฑียร ธิรจิตโต ได้ขอร้องให้ครูสมชาย โนลอย หยุดดื่มเหล้า 7 วัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเจ็บป่วย หลังจาก 7 วันแล้ว² เมื่อไม่เกิดเหตุการณ์ผิดปกติใด ๆ ขึ้น ชุมชนจึงเกิดความศรัทธาต่อพระมณเฑียร ธิรจิตโต ทำให้ต่อมามีผู้ขอให้ทำพิธีตัดผีอีกหลายราย การตัดผีของครัวเรือนต่าง ๆ นั้นมีจุดประสงค์แฝงเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมตัดผี ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากเมื่อเกิดสิ่งผิดปกติ แม้แต่เครื่องจักรกลบางอย่างชำรุด ก็ต้องมีการฆ่าไก่เลี้ยงผี พระมณเฑียรได้ให้ข้อคิดว่าการทำงานกับชุมชนถ้าขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนแล้ว แม้ผู้ปฏิบัติจะมีความสามารถเพียงใดก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ จากการปฏิบัติงานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ทำให้พระมณเฑียรได้รับการคัดเลือกเป็นพระธรรมจาริกดีเด่น พ.ศ.2535³

¹ นิภา ลาขโรจน์. (2536). พระธรรมจาริก : การยอมรับและแนวทางในการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา และจารีตประเพณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงและมั่ว. หน้า 30.

² แหล่งเดิม. หน้า 31.

³ แหล่งเดิม. หน้า 33.

4.2 พระสกลพร ขนฺติโก

จากการศึกษาหมู่บ้านปากกล้วย หมู่ที่ 5 ต.แม่สอย อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ มีชื่อทางการว่า บ้านวังน้ำหยาด ประชากรเป็นชาวเขาเผ่าม้งหรือแม้วมีทั้งนับถือ พุทธ ผี คริสต์ จำนวน 67 หลังคาเรือน ประชากร 498 คน เป็นชาย 270 คน หญิง 228 คน ชาวแม้วได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านปากกล้วย เมื่อ พ.ศ.2517 สาเหตุที่อพยพมาเนื่องจากต้องการอยู่ใกล้ชุมชนเมือง และบ้านปากกล้วยเป็นจุดกลางระหว่างที่ทำกินและชุมชนเมือง ประชากรบ้านปากกล้วยทำการเกษตรด้วยการปลูกมันฝรั่ง กระหล่ำปลี ไม้ผลและไม้ดอกเมืองหนาว เป็นพืชเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการตีเหล็ก เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์การเกษตร

โครงการพระธรรมจาริกได้ส่งพระสกลพร ขนฺติโก ไปปฏิบัติงานที่บ้านปากกล้วย พระสกลพรได้ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่ศาสนาซึ่งเป็นการกิจหลัก มีการจัดกิจกรรมที่สำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ได้จัดให้มีการเวียนเทียน กิจกรรมในวันธรรมสวนะ ได้จัดให้มีการเทศน์ อบรม ศีลธรรม

ด้านสาธารณสุขการ ได้แนะนำเรื่องสุขภาพอนามัย ข้อมูลป้องกันรักษาโรค โดยใช้เสียงตามสาย และแจกยาสามัญรักษาโรคต่าง ๆ เช่น ไข้หวัด ปวดหัว ตัวร้อน และการทำความสะอาดบ้านเรือน โดยแนะนำเด็กและเยาวชนให้มีความรู้เรื่องโรคภัยไข้เจ็บว่ามีสาเหตุจากความสะดวกอีกด้านหนึ่งด้วย นอกจากนั้นยังได้ให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายของยาเสพติด และความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ พระสกลพรยังได้มีส่วนร่วมกับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้ และพื้นที่ต้นน้ำเพื่อสนองนโยบายรัฐบาล และริเริ่มโครงการบวชป่า ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่า ป้องกันผลกระทบต่องระบบนิเวศ ลดอัตราการใช้จ่ายฆ่าแมลงเพื่อมิให้เกิดอันตรายต่อคนพื้นราบ

พระสกลพร ขนฺติโก จึงได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชนบ้านปากกล้วยเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันพระสกลพร ยังได้ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน และประยุกต์กิจกรรมทางศาสนาให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมชุมชน ความสำเร็จเริ่มจากกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน และขยายผลไปสู่ครัวเรือน จากการสัมภาษณ์ชุมชนบ้านปากกล้วยให้ทัศนะว่าพระสกลพร เป็นพระที่ประพฤติปฏิบัติดี มีจิตใจเมตตา สละแม่เงินค่านิยภัตร* เพื่อช่วยการศึกษาของเด็กที่ด้อยโอกาส และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยเหลือแนะนำการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี นับว่าเป็นพระของประชาชน เพื่อประชาชนบ้านปากกล้วยอย่างแท้จริง นี่คือการกล่าวของนายตือ แซ่ยะ ประธานกรรมการ ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน¹

* นิยภัตร เป็นเงินค่าอาหารสำหรับพระภิกษุสงฆ์

¹ นิภา ลาซโรจน์. (2536). พระธรรมจาริก : การยอมรับและแนวทางในการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา และจารีตประเพณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงและแม้ว. หน้า 36-39.

4.3. พระทรงศักดิ์ อานนโท พระดำเกิง และสามเณรทิมพร ศรีคำศิริ

จากการศึกษาหมู่บ้านม่อนเงาะ หมู่ที่ 5 ต.เมืองกาย อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ประชากรเป็นชาวม้ง จำนวน 46 หลังคาเรือน 48 ครอบครัว ในอดีตปลูกฝิ่นเพื่อขาย หลังจากได้ทราบข่าวทางวิทยุ ใบบลิวของกองทัพภาคที่ 3 ว่ารัฐบาลมีนโยบายให้ลดและเลิกการปลูกฝิ่นเพื่อการค้าใน พ.ศ.2530 เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมายุ 60 พรรษา ชาวม้งจึงแสดงความจำนง ขอเลิกการปลูกฝิ่นต่อนายอำเภอแม่แตง และได้ประกอบพิธีตัดฝิ่น เผาและทำลายเมล็ดพันธุ์ฝิ่น และชาวม้งได้ขอให้ทางราชการช่วยเหลือพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ส่งเสริมพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น
- 2) ปรับปรุงและสร้างถนนให้ถึงหมู่บ้าน เพื่อส่งผลผลิตสู่ตลาด
- 3) ปรับปรุงโรงเรียนและจัดหาพระ เพื่ออบรมศีลธรรมให้ชุมชน

โครงการพระธรรมจาริกได้ส่งพระทรงศักดิ์ อานนโท พระดำเกิง และสามเณรทิมพร ศรีคำศิริ มาปฏิบัติงานในหมู่บ้านม่อนเงาะ ได้ปฏิบัติงานเผยแผ่พระศาสนาามาตั้งแต่ พ.ศ.2528 ซึ่งได้ปฏิบัติภารกิจ ดังนี้

ด้านการสร้างศรัทธา ได้ออกเยี่ยมบ้านชาวม้งโดยเริ่มทางผู้สูงอายุ ซึ่งวิถีชีวิตของชาวม้งที่เสี่ยงชีพด้วยการทำไร่อย่างขยันขันแข็งในวัยแรงงาน ตอนกลางวันกลุ่มนี้จะออกไปทำไร่ คงทิ้งผู้สูงอายุที่เดินไม่ไหวต้องอยู่บ้านดูแลเด็กๆ แทนพ่อแม่ พระทรงศักดิ์ อานนโท พระดำเกิง และสามเณรทิมพร ศรีคำศิริ ได้สร้างความคุ้นเคยแก่ผู้สูงอายุ ด้วยการรับฟังปัญหาต่างๆ เป็นการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จากนั้นกลุ่มผู้สูงอายุได้พาลูกหลานไปเยี่ยมที่อาศรมเป็นประจำ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของพระธรรมจาริกเสมอ

ด้านการพัฒนาชุมชน ได้มีส่วนร่วมกับชุมชนในการเข้าร่วมประชุม วางแผนอนุรักษ์ป่าไม้ และฟื้นฟูบริเวณที่ชุมชนเคยใช้ทำการเกษตรและทิ้งไว้เป็นป่าเสื่อมโทรม ตลอดจนประสานงานขอพันธุ์ไม้ และให้ความรู้ความเข้าใจต่อการปรับตัวอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบายกรมป่าไม้ นอกจากนี้ยังได้ช่วยเหลือผู้ติดยาเสพติดให้ออกจากยาด้วยการใช้สมุนไพร

ด้านทางศาสนา ได้จัดให้มีการเทศน์ทุกวันพระ และจัดงานวันสำคัญทางศาสนา เช่น เวียนเทียนในวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา จัดงานวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม และ 5 ธันวาคม โดยจัดที่อาศรมพระธรรมจาริก

จากการสัมภาษณ์ชุมชนในหมู่บ้านม่อนเงาะ ส่วนมากให้ความเห็นว่า พระทรงศักดิ์ อานนโท พระดำเกิง และสามเณรทิมพร ศรีคำศิริ เป็นผู้มีความเมตตาต่อชุมชนช่วยเหลือความเป็น

อยู่ให้ดีขึ้น เป็นผู้แนะนำแก้ไขปัญหาให้ชุมชน ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา¹

5. การประเมินโครงการพระธรรมจาริก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นทุรกันดารตั้งแต่ พ.ศ.2508 – 2545 ซึ่งนอกจากจะทำการเผยแผ่ด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นภารกิจหลักแล้ว พระธรรมจาริกยังได้ปฏิบัติหน้าที่คล้ายกับนักพัฒนาทั่วไป ในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การที่พระธรรมจาริกได้เข้าไปมีบทบาทหลายๆ ด้านในการพัฒนา กล่าวได้ว่าเป็นการเผยแผ่ศาสนาเชิงรุก เพราะแทนที่พระสงฆ์จะประจำอยู่ที่อาศรมฯ รอให้ชาวเขามาหา แต่พระธรรมจาริกได้เข้าไปหาชาวเขาและร่วมแก้ปัญหากับชาวเขา จึงทำให้พระธรรมจาริกมีบทบาทโดดเด่นในกิจกรรมการพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย เช่น การศึกษา การอนามัย และการพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากภารกิจทางด้านพัฒนาจิตใจโดยใช้คำสอนของพระพุทธเจ้า

กิจกรรมที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของพระธรรมจาริก ได้แก่ การผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากที่พิธีกรรมหลายพิธีกรรมของชาวเขาได้เริ่มมีพระภิกษุเข้าไปมีส่วนร่วม โดยพระภิกษุจะเป็นผู้สวดมนต์ในพิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน เป็นการซึ่งแสดงว่าชาวเขาเองได้ยอมรับเอาพุทธศาสนาเข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมตามคติความเชื่อดั้งเดิม และเป็นปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า ชาวเขาเริ่มมีความสนใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

จากผลการวิจัยของสถาบันวิจัยชาวเขาได้แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของชาวเขาที่มีต่อพระธรรมจาริกเป็นอย่างมากถึงกับมีความต้องการให้บุตรหลานของตนได้เข้าบวชในพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดจากผลสำรวจ ดังนี้²

ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง	ต้องการให้บุตรหลานบวช	คิดเป็นร้อยละ 63
ชาวเขาเผ่ามูเซอ	ต้องการให้บุตรหลานบวช	คิดเป็นร้อยละ 60
เผ่า แม้ว เย้า อีกอ	ต้องการให้บุตรหลานบวช	คิดเป็นร้อยละ 83
ชาวเขาเผ่าลีซอ	ต้องการให้บุตรหลานบวช	คิดเป็นร้อยละ 38

จากตัวเลขเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า บทบาทและการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกส่งผลประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อชาวเขา จนทำให้ชาวเขามีความเชื่อถือศรัทธาในพระธรรมจาริกเป็นอย่างมาก

¹ นิภา ลาชโรจน์. (2536). พระธรรมจาริก : การยอมรับและแนวทางในการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา และจารีตประเพณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงและแม้ว. หน้า 43-44.

² สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์. (2528). การประเมินผลการให้การศึกษาชาวเขาของพระธรรมจาริก. หน้า 69 .

จากการออกแบบสอบถามพระภิกษุและสามเณรชาวเขาวัดศรีโสดา ของอังสนา ช่างแก้ว พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ 92.31 เห็นว่าโครงการพระธรรมจาริกเป็นประโยชน์ต่อชาวเขามาก โดยให้เหตุผลว่าพระธรรมจาริกช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันช่วยพัฒนาจิตใจและยังช่วยในด้านพัฒนาชุมชนอีกด้วย และเพราะการมีโครงการพระธรรมจาริกนี้เองทำให้ตนได้มีโอกาสบรรพชาอุปสมบทและได้เข้ารับการศึกษาคณะที่วัดศรีโสดา เป็นการสร้างสมประสบการณ์ความรู้ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคม นอกจากประโยชน์ต่อตนเองแล้วกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90.77 เห็นว่าโครงการพระธรรมจาริกยังมีประโยชน์ต่อหมู่บ้านด้วย โดยให้เหตุผลว่า ทำให้คนเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาพุทธมากขึ้น ชาวบ้านได้รับการสั่งสอนศีลธรรมและลูกหลานชาวบ้านนั้น ๆ มีโอกาสได้เรียนหนังสือ นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำให้หมู่บ้านเจริญขึ้นและความเป็นอยู่ดีขึ้น อันทำให้ชาวเขามีความสำนึกในสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เหมือนดังคนไทยทั่วไป¹

¹ อังสนา ช่างแก้ว. (2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมและแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ (ศึกษาเฉพาะกรณีที่วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่). หน้า 80-81.

บทที่ 5

ปัญหาและข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก

ถึงแม้ว่าโครงการพระธรรมจาริกจะประสบผลสำเร็จในการพัฒนาชุมชนชาวเขาทั้งทางด้านจิตใจและวัฒนธรรม แต่โครงการนี้ก็ประสบปัญหาต่างๆ จากการศึกษาค้นคว้าผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ทราบปัญหาและอุปสรรคของโครงการฯ หลายประเด็น

1. ปัญหาและอุปสรรค¹

การประเมินและวิเคราะห์จากภายในองค์กรพระธรรมจาริกและมุมมองจากภายนอกคือบุคคลหรือหน่วยงานทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระธรรมจาริกพบว่าการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกประสบปัญหาและอุปสรรคที่ก่อให้เกิดความเสียหายใน 3 ประเด็นหลัก² คือ

1.1. โครงสร้างการบังคับบัญชา

ปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างการบังคับบัญชา ตลอดจนความไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการตรวจเยี่ยมของพระธรรมจาริกที่เป็นหัวหน้าเขต หัวหน้าสาย เนื่องจากในอดีตโครงการพระธรรมจาริก ได้จัดรูปแบบสายงานควบคุมการปฏิบัติงานของพระภิกษุสามเณรที่ปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขาออกเป็น 4 เขต คือ เขต 1 มีจังหวัด เชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน เขต 2 มีจังหวัด เชียงราย พะเยา ลำปาง เขต 3 มีจังหวัด ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี เพชรบูรณ์ สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี เขต 4 มีจังหวัด น่าน แพร่ ในเขตหนึ่ง ๆ จะมีพระภิกษุหัวหน้าเขต จำนวน 1 รูป เป็นผู้ควบคุมดูแล มีหน้าที่ออกตรวจเยี่ยมการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก ในท้องที่ที่รับผิดชอบ หากพิจารณาตามข้อเท็จจริงและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติแล้วจะเห็นได้ว่า หัวหน้าเขตต้องรับผิดชอบท้องที่หลายหมู่บ้านในหลายจังหวัด การมอบหมายให้หัวหน้าเขตออกตรวจเยี่ยมแนะนำ เสนอแนะให้คำปรึกษาและสั่งการใดๆ แก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาให้ทั่วทุกๆ แห่งทุกหน่วยนั้นอาจจะเป็นสิ่งที่กระทำได้ยากและ

¹ สรุปรจากการสัมภาษณ์พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงาน ณ วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ จำนวน 10 รูป* เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2546 โดยนายสมพร คงถาวร เป็นผู้สัมภาษณ์.

* ดูรายชื่อพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงาน ณ วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ใน ภาคผนวก จ.

² พระสาราญ อนุตฺตโร. (2546). *หลักการและการปฏิบัติงานพระธรรมจาริกบนพื้นที่สูงที่สมสมัย*.

ไม่ทั่วถึง เพราะท้องที่แต่ละแห่งอยู่ห่างไกลกันมาก การเดินทางแต่ละครั้งย่อมต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และเสียเวลามาก ในขณะที่พระภิกษุได้รับงบประมาณเป็นปัจจัยค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนเป็นจำนวน 1,000 บาท การเดินทางจึงทำได้ไม่บ่อยครั้ง การได้รับมอบให้ควบคุมดูแลงานลักษณะเช่นนี้จึงอาจจะเกินกำลังความสามารถของพระธรรมจาริกหัวหน้าเขต

1.2 บุคลากร

ปัญหาเกี่ยวกับด้านบุคลากร คือ ปัญหาเกี่ยวกับพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขานั้น เป็นปัญหามาโดยตลอดซึ่งยังไม่สามารถแก้ไขได้และเป็นปัญหาหลักของโครงการพระธรรมจาริกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับบุคลากร มีดังนี้

1.2.1 การขาดแคลนบุคลากร ในช่วงแรกของการก่อตั้งโครงการพระธรรมจาริก ได้ใช้พระภิกษุจากกรุงเทพมหานครและทางภาคเหนือเข้าเป็นพระธรรมจาริกไปเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวเขา ต่อมาเมื่อมีจำนวนชาวเขาบรรพชาอุปสมบทมากขึ้น จึงรับพระภิกษุสามเณรชาวเขาเป็นพระธรรมจาริกแทนนั้น พระธรรมจาริกที่เป็นชาวเขาที่เข้ามาบวชในแต่ละปีมีการเข้าใหม่และลาออกเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเมื่อจบการศึกษาแล้วมักจะลาสิกขากลับไปเป็นฆราวาสเหมือนเดิม ทำให้จำนวนพระธรรมจาริกมีจำนวนไม่เพียงพอต่อการขยายตัวของโครงการพระธรรมจาริก

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง พระภิกษุสามเณรชาวเขาที่วัดศรีโสดาจัดส่งไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขา ส่วนใหญ่เข้ามาบวชเรียนยังไม่นาน ยังไม่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมดีพอที่จะไปเทศนาสั่งสอนหรือชักจูงแนะนำชาวเขาให้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ การดำเนินงานที่ผ่านมาโครงการพระธรรมจาริกได้พยายามที่จะแก้ปัญหาโดยการร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ในขณะนั้น) เปิดหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรี รับพระภิกษุสามเณรทั่วประเทศเข้ามาศึกษาต่อและเป็นพระธรรมจาริก ซึ่งจะทำให้โครงการมีบุคลากรเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาอีกเนื่องจากเมื่อพระนักศึกษาเหล่านั้นจบการศึกษาแล้วก็จะลาออกกลับภูมิลำเนาเดิมบ้าง ลาสิกขาบวชบ้าง ทำให้โครงการพระธรรมจาริกยังคงประสบปัญหาด้านบุคลากรเช่นเดิม

1.2.2. บุคลากรประพฤติตนไม่เหมาะสม ปัญหานี้ได้มีมาทุกยุคทุกสมัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระธรรมจาริกบางรูป ที่ประพฤติไม่อยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย ซึ่งนำความเสื่อมเสียมาสู่หมู่คณะและพระศาสนา อาทิเช่น การขับรถจักรยานยนต์ การยืมปัจจัยชาวเขา การพุดคุยกับสตรีเพศในเชิงชู้สาว ฯลฯ

1.2.3 บุคลากรมีปัญหาด้านการสื่อสารและขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนา
ปัญหานี้ขึ้นกับตัวพระภิกษุสามเณรที่สมควรจะได้รับการแก้ไข คือ

1) ปัญหาด้านการสื่อสาร (ภาษาพูด)

ในหมู่บ้านชาวเขาหลายแห่งที่ผู้ศึกษาประเมินผลเดินทางไปปฏิบัติงาน มีการใช้ภาษาในการสื่อความหมายระหว่างพระภิกษุสามเณรกับชาวเขาที่ยังไม่เข้าใจกัน ทำให้การเทศนาสั่งสอน ชักจูงแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ และการอบรมจิตใจให้หันมาปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก และไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ

2) การขาดแคลนด้านวัสดุอุปกรณ์

วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับพระธรรมจาริกในการปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวเขา คือยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็นในการให้การรักษายาบาลเบื้องต้นแก่ชาวเขา ซึ่งทางโครงการพระธรรมจาริกได้รับการสนับสนุนด้านนี้จากมูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดารในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทุกๆ ปี แต่เนื่องจากหน่วยพระธรรมจาริกมีจำนวนมาก แต่ละหน่วยจึงได้รับการจัดสรรยาและเวชภัณฑ์ เพื่อบริการแก่ชาวเขาเพียงชั่วระยะเวลาประมาณ 3 – 4 เดือนเท่านั้น ส่วนวัสดุอุปกรณ์ประเภทอื่น เช่น วัสดุที่ใช้ในการสร้างหรือซ่อมอาคาร ทางโครงการพระธรรมจาริกได้สนับสนุนเงินงบประมาณจำนวนหนึ่ง ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการสร้างหรือซ่อมแซมอาคารฯ เช่นเดียวกัน

1.2.4 บุคลากรประสบปัญหาด้านอาหาร พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในหมู่บ้านชาวเขาที่เป็นเผ่าเดียวกันไม่มีปัญหาเรื่องอาหาร แต่พระภิกษุสามเณรคนไทยหรือคนพื้นราบ หรือพระภิกษุสามเณรชาวเขาที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาต่างเผ่ากัน จะมีปัญหาเรื่องอาหารอย่างมาก เพราะไม่เคยชิน จึงฉันไม่ค่อยได้ จำเป็นต้องมีลูกศิษย์สำหรับหุงอาหารให้ การบิณฑบาตโดยมากในช่วงระยะเวลาเข้าพรรษาพระภิกษุสามเณรได้ออกบิณฑบาตทุกวัน อาหารที่ได้รับมานั้นบางอย่างก็ไม่สามารถฉันได้ เช่น เผ็ดจัด หรือเค็มจัดเกินไป บางหมู่บ้านชาวบ้านที่เป็นชาวเขายากจนมาก ข้าวไม่พอกินตลอดปี ทำให้ที่พระภิกษุสามเณรที่ไปปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาที่ยากจนอยู่แล้ว ไม่มีอาหารเพียงพอในการดำรงชีวิตประจำวันด้วย แม้ชาวบ้านจะมีศรัทธาต่อพระภิกษุสามเณรอยู่มากเพียงใดก็ตามก็ย่อมเกิดปัญหาเรื่องอาหารมีไม่เพียงพอเพราะชาวบ้านมีฐานะยากจนเป็นจำนวนมาก

1.2.5 บุคลากรไม่รู้ข้อมูลความเคลื่อนไหวของศาสนาอื่น ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระภิกษุจะต้องเผชิญกับลัทธิต่างๆ มากมาย หากว่าพระภิกษุในครั้ง

พุทธกาลไม่รู้ข้อมูลของศาสนาอื่น หรือลัทธิต่างๆ เหล่านั้น ก็ยากที่จะเผยแพร่ให้คนที่มีความเชื่อต่าง ๆ ได้ศรัทธา เช่นเดียวกันการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก จำเป็นต้องรู้หลักธรรมและข้อปฏิบัติของศาสนาอื่น การศึกษาศาสนาเปรียบเทียบและการศึกษาการดำเนินงานของศาสนาอื่นนั้น มิใช่ศึกษาเพื่อการเอาชนะ หรือต้องการข่มศาสนาอื่นแต่อย่างใด แต่จำเป็นต้องศึกษาเพื่อที่จะได้ปรับความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน และไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกหรือขัดแย้งกันทั้งผู้เผยแพร่ศาสนาด้วยตนเองและคนในชุมชน

1.3 ด้านงบประมาณไม่เพียงพอ

ส่วนใหญ่โครงการพระธรรมจาริกได้รับงบประมาณของรัฐบาลซึ่งทางกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้ทำแผนงานและโครงการขอตั้งเบิก – จ่าย จากทางสำนักงบประมาณและสำนักงบประมาณได้อนุมัติผ่านทางกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ทุกๆ ปี งบประมาณดังกล่าวนี้ ทางโครงการพระธรรมจาริกได้จัดถวายให้พระธรรมจาริกทุกรูปที่ปฏิบัติงานอยู่ในบ้านชาวเขา สำหรับเป็นค่าอาหารค่าพาหนะและค่ากิจกรรมในภาคสนามตามแผนงานงบประมาณ อีกส่วนหนึ่งได้ใช้จ่ายสำหรับการบริหารงานภายในวัดศรีโสดา อาทิ เช่น จัดซื้อหรือจ้างงานก่อสร้าง และถาวรวัตถุ จัดซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของพระภิกษุสามเณรชาวเขารวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่ใช้ในการให้การศึกษอบรมพระภิกษุสามเณร แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ งบประมาณมีไม่เพียงพอสำหรับงานโครงการพระธรรมจาริกที่ได้ขยายตัวออกไปตามศรัทธาและความต้องการของชาวเขา มีบุตรหลานชาวเขามาบวชเพิ่มขึ้นและหมู่บ้านชาวเขาที่ยังไม่มีพระธรรมจาริกก็ต้องการให้พระธรรมจาริกได้ไปปฏิบัติงานตั้งเป็นหน่วยมีอาศรมอยู่ในหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องมีงบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี เพื่อให้งานโครงการที่มีอยู่แล้วดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถขยายงานออกไปตามความเหมาะสมและความจำเป็นของแต่ละท้องที่ แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากงบประมาณที่ได้รับแต่ละปีนั้น จะเห็นได้ว่าได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ซึ่งทางวัดหรือโครงการดังกล่าวไม่สามารถจะบริหารงานให้เกิดผลตามเป้าหมายที่วางไว้ แม้ทางโครงการจะได้รับบริจาคปัจจัยสิ่งของจากองค์กรหน่วยงานเอกชนและประชาชนผู้มีจิตศรัทธาโดยทั่วไปอยู่ทุกๆ ปี แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะขยายอาศรม ฯ พระธรรมจาริกในอัตราส่วนที่เหมาะสม เมื่อเทียบกับจำนวนหมู่บ้าน และประชากรชาวเขาทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศ

2. ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข

จากการสัมภาษณ์พระธรรมจาริกที่ได้ปฏิบัติงานอยู่ในโครงการพระธรรมจาริก สามารถสรุปข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการพระธรรมจาริกได้ผลสมความมุ่งหมาย คณะกรรมการโครงการพระธรรมจาริกควรเร่งรัดและให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ลำดับการบังคับบัญชา

การบังคับบัญชาในระดับสูงจะไม่มีปัญหา แต่ปัญหาที่ผ่านมาจะเกิดจากระดับผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ โครงการพระธรรมจาริกควรปรับเปลี่ยนการบริหารจากระบบเขตที่มีหัวหน้าเขตต้องรับผิดชอบดูแลขอบเขตที่กว้างเกินไป ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึงมาเป็นระบบศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง และให้แต่ละศูนย์อบรมฯ รับผิดชอบดูแลเพียง 3 – 8 อาศรมฯ เท่านั้น เพื่อให้สามารถดูแลได้ทั่วถึง

2.2 พระธรรมจาริก

ผู้บริหารโครงการพระธรรมจาริกควรพยายามแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวกับพระธรรมจาริกในประเด็นสำคัญๆ ได้แก่

2.2.1 การแก้ปัญหาพระธรรมจาริกมีจำนวนไม่เพียงพอ

สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกควรมีการติดต่อประสานงานวิทยาลัยสงฆ์ และหรือเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะภาค ในท้องที่จังหวัดที่มีอาศรมฯพระธรรมจาริกเข้าไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา โดยกำหนดให้การปฏิบัติงานของพระภิกษุสามเณรเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรภาคปฏิบัติสำหรับการศึกษาในชั้นวิทยาลัยหรือหลักสูตรอื่น ซึ่งหากทำได้เช่นนี้ก็จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องบุคลากรได้ และโครงการพระธรรมจาริกควรหันมาทบทวนกระบวนการสร้างฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรที่เตรียมตัวเป็นพระธรรมจาริกว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้พระภิกษุสามเณรเหล่านี้ให้มีใจรักในการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะในปัจจุบันนี้ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในระบบการบริหารของโครงการพระธรรมจาริกมาเพื่อศึกษาเล่าเรียนตามนโยบายของโครงการพระธรรมจาริก แต่จุดประสงค์หลักของโครงการพระธรรมจาริก คือการสร้างศาสนทายาทเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงต้องศึกษาวิธีการฝึกอบรมบุคลากรจากองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ หรือแม้กระทั่งศาสนาอื่นที่สามารถสร้างคนให้มีความรักและภักดีในองค์กรศาสนาของตนได้ หลักสำคัญที่จะสามารถสร้างบุคลากรให้ปฏิบัติงานอย่างมีอุดมการณ์ได้คือ การกำหนดรูปแบบการประพฤติปฏิบัติและเอกลักษณ์การเผยแผ่ของพระธรรมจาริกให้ชัดเจน เป็นรูปแบบและเอกลักษณ์

เดียวกัน ปฏิบัติศาสนกิจบนพื้นที่สูง โดยประกาศเป็นนโยบายที่ชัดเจน เช่น แนวทางการปฏิบัติบนพื้นที่สูง แนวทางการประสานงานกับหน่วยงานอื่น แนวทางการอบรมเด็กและเยาวชน เป็นต้น เมื่อธรรมจาริกรูปเก่าจากไป ธรรมจาริกรุ่นใหม่ที่ได้รับหน้าที่แทนสามารถดำเนินการต่อได้ทันทีเนื่องจากมีนโยบายที่ชัดเจนอยู่แล้ว

2.2.2 แนวทางแก้ไขปัญหาด้านประเพณีที่ไม่เหมาะสม

ฝ่ายบริหารและเผยแพร่ซึ่งรับภาระฐานะในการดูแลบุคลากร ควรมีแนวทางในการตรวจสอบและการติดตามพฤติกรรมของพระธรรมจาริกอย่างต่อเนื่อง โดยประสานงานกับทางหัวหน้าศูนย์ ให้ใส่ใจในเรื่องการดูแลความประพฤติของพระธรรมจาริก

2.2.3 แนวทางแก้ไขเรื่องภาษาพูด โครงการพระธรรมจาริกควรจัดทำสื่อการเรียนรู้อาษาชาวเขา เช่น พจนานุกรมชาวเขา หรือเทปการฝึกพูดภาษาของแต่ละเผ่า และพระธรรมจาริกที่เข้าไปปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาเผ่าใดควรจัดให้มีตำราคู่มือการเรียนภาษาชาวเขา

อย่างง่าย ๆ ของชาวเขาเผ่าที่ติดตัวไปใช้ในหมู่บ้านด้วย การเรียนรู้อาษาชาวเขาของผู้ปฏิบัติงานย่อมจะเกิดความเข้าใจกันดีกับชาวเขา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะสร้างสัมพันธ์อันดีกับเขาด้วย และเมื่อพระธรรมจาริกรูปใดเคยปฏิบัติงานกับชาวเขาเผ่าใดมาก่อน ได้เรียนรู้ชนบทประเพณี ตลอดจนสามารถพูดภาษาของเผ่าที่นั้นได้บ้างแล้ว เมื่อมีการสับเปลี่ยนหมู่บ้านปฏิบัติงาน ก็ควรที่จะพิจารณาให้ไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านที่เป็นชาวเขาเผ่าเดิมเป็นอันดับแรก จะได้ไม่ต้องเสียเวลาไปเรียนรู้ชนบทประเพณีและภาษาของชาวเขาต่างเผ่าอีก

2.2.4 แนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็น เป็นปัญหาเรื้อรังที่มี

ติดต่อกันทุกปี ข้อเท็จจริงที่มีอยู่คือ ยาของหน่วยงานพระธรรมจาริกทุกหน่วยให้บริการชาวเขาได้เพียง 3-4 เดือนก็หมดแล้ว ข้อเสนอแนะที่อาจเป็นไปได้คือ ทางโครงการพระธรรมจาริก ก็อาจจะขอความอนุเคราะห์จากพระภิกษุที่มีชื่อเสียง เทศนาบอญญผ่านสื่อมวลชนเพื่อขอให้ญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาบริจาคปัจจัยสำหรับซื้อยาหรือบริจาคยาดำรากลวงที่ใช้ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้น นำมามอบให้พระธรรมจาริกได้บริการช่วยเหลือพยาบาลเบื้องต้นแก่ชาวเขาผู้เจ็บป่วยก็อาจจะบรรเทาปัญหาดังกล่าวลงได้

2.2.5 แนวทางแก้ไขปัญหาด้านอาหาร พระภิกษุเป็นผู้ยังชีพด้วยผู้อื่น ดังนั้นโครงการพระธรรมจาริกจะต้องจัดหลักสูตรเข้ามาฝึกการอยู่กับชาวเขาอย่างง่ายและสามารถอยู่ได้ทุกสภาวะการณ์

2.2.6 แนวทางแก้ไขด้านการไม่รู้ข้อมูลความเคลื่อนไหวของศาสนาอื่น ทางโครงการฯ ควรมีการอบรมทฤษฎีก่อนส่งพระธรรมจาริกขึ้นปฏิบัติงาน จะต้องให้ผู้ที่จะเป็นพระธรรมจาริกได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระของศาสนาอื่น และวิธีการในการเผยแผ่ศาสนา นั้นด้วย

2.3 การสนับสนุนจากรัฐ

แนวทางแก้ไขเรื่องแผนงานและงบประมาณ ผู้บริหารโครงการควรจะได้จัดทำแผนงานและงบประมาณแจ้งรายละเอียดในโครงการการขยายงานของหน่วยงานพระธรรมจาริก เพื่อที่จะของบประมาณจากรัฐบาลเพิ่มมากขึ้น ประการสำคัญควรมีการชี้แจงเหตุผลเรื่องการเพิ่มค่านิตยภัตของพระธรรมจาริก เพื่อเป็นแรงจูงใจให้พระธรรมจาริกสามารถที่จะยังชีพได้เพียงพอ สามารถดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีงาม และปฏิบัติงานพื้นที่กันดารห่างไกลได้ โดยเฉพาะพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาที่ยากจน ซึ่งส่วนใหญ่มีข้าวไม่พอกินตลอดปี ขาดแคลนทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคพระธรรมจาริกก็จำเป็นต้องสละปัจจัยของตนเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลชาวเขาเหล่านั้นอยู่เป็นประจำ

บทที่ 6

สรุป

พระพุทธศาสนามีอยู่ในดินแดนประเทศไทยเป็นเวลานานหลายพันปีมาแล้ว วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบทอดอายุของพระพุทธศาสนานั้น สังคมมองว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในทางศีลธรรมและจริยธรรม เป็นผู้ให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้กับชาวบ้าน วัดจึงเป็นสถานที่เสมือนศูนย์กลางของชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน งานที่สำคัญของพระสงฆ์ที่เห็นได้ชัดและประพุดตลอดดามี 3 ด้าน คือ

งานเผยแผ่พระศาสนา ชาวบ้านให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยอาหารและสิ่งของ ส่วนพระสงฆ์ก็ตอบแทนชาวบ้านด้วยการเผยแผ่หลักธรรมที่เล่าเรียนปฏิบัติมา

งานพัฒนาการศึกษา วัดซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เป็นสถานที่สำคัญที่ให้การศึกษามาตั้งแต่อดีต ดังมีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่สุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน

งานพัฒนาชุมชน วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์มีบทบาทสูงในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทย เช่น เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน เป็นโรงเรียน เป็นสถานที่ให้คำแนะนำคำปรึกษา และปลอบใจ เป็นต้น

เมื่อรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – 2509) รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของสถาบันสงฆ์ สมควรที่จะให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศชาติ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 เพื่อให้รัฐบาลสามารถควบคุมฝ่ายศาสนจักรได้ใกล้ชิด อันจะเป็นโอกาสให้รัฐบาลอาศัยคณะสงฆ์เป็นผู้ช่วยสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลได้มากขึ้น

ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ ก็ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชาวเขาบริเวณทางภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยมีการอพยพเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาสืบเนื่องมาจาก ปัญหาที่มีความรู้น้อยในด้านวิชาการและเทคนิคในการเกษตร ไม่รู้จักรักษาดิน เมื่อดินจืด (ให้ผลผลิตไม่คุ้มกันที่ลงทุน) ก็จะอพยพหาที่ใหม่ ปัญหาการถูกรบกวนจากภายนอกคือถูกกดโกงจากพ่อค้าหรือถูกเจ้าหน้าที่กดขี่และปัญหาโรคระบาด นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนย้ายอพยพหลบภัยจากพวกคอมมิวนิสต์

รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงปัญหาเหล่านี้ แต่การจะผลักดันให้ชาวเขาเหล่านี้ออกนอกประเทศไทยหรือห้ามเข้ามาก็ไม่ได้ ดังนั้นจึงอยู่ในภาวะจำยอมที่จะยอมรับชนชาวเขาเหล่านี้ให้เข้ามาเป็นคนไทยและให้ประพุดติดเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ รัฐบาลจึงดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาในด้านชีวิตความเป็นอยู่ การอาชีพ และอนามัย โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการชาวเขาขึ้น เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2502 เพื่อดำเนินการสงเคราะห์และแก้ไขปัญหาดังกล่าว อัน

เนื่องมาจากชาวเขา คือ ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาการปลูกฝิ่นและปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศ

รัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ที่จะช่วยเหลือพัฒนาชาวเขาได้ ซึ่งบทบาทแต่เดิมพระสงฆ์นั้นได้มีส่วนช่วยเหลือพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว จึงมอบให้กรมประชาสัมพันธ์กระทรวงมหาดไทยพระภิกษุออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังชาวเขาให้ศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ให้รักผืนแผ่นดินไทยและเกิดทัศนคติอันดีงามต่อประเทศชาติสร้างความสำนึกให้กับชาวเขาว่าเป็นคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนคนส่วนใหญ่ของประเทศและขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันทำลายป่า การเลิกปลูกฝิ่น การรักษาพยาบาล แนะนำวิธีให้ชาวเขาได้ประกอบอาชีพที่ไม่เรื้อรังต่อไป เพื่อให้สอดคล้องกับงานจึงแต่งตั้งพระภิกษุที่ออกปฏิบัติงานว่า พระธรรมจาริก

การดำเนินงานจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกนั้น เริ่มเมื่อ พ.ศ.2508 มีเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร เป็นประธาน มีศูนย์กลางที่วัดเบญจมบพิตร และมีศูนย์กลางส่วนภูมิภาคที่วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ทางโครงการได้มีการจัดส่งพระธรรมจาริกไปเผยแผ่ใน พ.ศ.2508 รวมทั้งหมด 50 รูป การดำเนินงานของพระธรรมจาริกได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้นทุกปี ชาวเขามีความศรัทธาเลื่อมใสได้ส่งบุตรหลานเข้ารับการอุปสมบทและบรรพชา เป็นจำนวนมาก ต่อมาโครงการนี้ได้มีการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานเป็นลำดับเรื่อยมา ตั้งแต่พ.ศ.2511, พ.ศ.2516, พ.ศ.2529 และ พ.ศ.2536 เพื่อให้มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานยิ่งขึ้น

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก ระหว่างพ.ศ.2508 – 2545 มีผลงานที่เด่นชัด คือ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้นำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาใช้โดยพยายามให้ชาวเขาประพฤติดุชชอบทั้งทางโลกและทางธรรม ได้จัดกิจกรรมที่สำคัญคือ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ อบรมธรรมในวันพระหรือวันสำคัญของศาสนา บรรยายธรรมผ่านเสียงตามสาย อบรมเข้าค่ายคุณธรรม ให้การบรรพชาอุปสมบท อบรมจริยธรรมในโรงเรียนและเปิดสอนพุทธศาสนาวินัยปฏิบัติ จัดอบรมตามโครงการพระธรรมจาริกสัญจร ในทุกๆ ปีโครงการพระธรรมจาริกจะมีการคัดเลือกพระที่ปฏิบัติงานดีเด่นด้วย เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้พระที่ได้รับคัดเลือกจะต้องไม่มีข้อบกพร่องส่วนตัวเป็นที่เสื่อมเสีย เป็นที่เคารพของประชาชนและมีความเพียรพยายามบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ชาวเขาอย่างแท้จริง

ด้านส่งเสริมการศึกษา ได้จัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ชาวเขาวัดศรีโสดา สำนักเรียนปริยัติธรรม โรงเรียนสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดวิเวกวาราม โรงเรียนสตรีวัดวิเวกวารามและศูนย์ฝึกอาชีพสตรีวัดวิเวกวาราม นอกจากนี้ยังได้เปิดโอกาสให้พระธรรมจาริกได้ศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งวัดศรีโสดา ได้ร่วมกับสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ได้ดำเนินการสอนขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2535 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระธรรมจาริกได้มีความรู้และทักษะในการสอนและถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ และยังได้จัดทำโครงการ

จัดการศึกษาภาคพิเศษแก่พระธรรมจาริก โดยให้เรียนที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตเชียงใหม่ ซึ่งเปิดสอนระดับปริญญาตรี ตั้งแต่ พ.ศ.2527 เป็นต้นมา

ด้านการพัฒนาการด้านสาธารณูปการ พระธรรมจาริกได้ให้ความรู้และการช่วยเหลือชาวเขาทางด้านสาธารณูปการ เช่น การอนามัย การจัดตั้งองค์กรชุมชน การพัฒนาสาธารณประโยชน์ การเกษตรเพื่อบริโภค การประชาสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ การให้การสงเคราะห์ เป็นที่ปรึกษาและประสานงาน

ถึงแม้โครงการพระธรรมจาริกจะประสบผลสำเร็จในการพัฒนาจิตใจและวัตรธรรม แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น ลำดับการบังคับบัญชา ที่เกิดจากพระธรรมจาริกที่เป็นหัวหน้าเขต รับผิดชอบหลายเขตมากเกินไปไม่สามารถที่จะดูแลอาศรมฯ ให้ทั่วถึง จำนวนพระธรรมจาริกไม่เพียงพอต่อการขยายตัวของโครงการพระธรรมจาริก เนื่องจากชาวเขาที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเมื่อจบการศึกษาแล้วก็มักจะลาสิกขาออกไปเป็นจำนวนมาก พระธรรมจาริกบางรูปประพฤติตัวไม่เหมาะสม ปัญหาด้านการสื่อสารและอุปกรณ์ในการเผยแผ่ ซึ่งพระธรรมจาริกส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจภาษาของชาวเขา และไม่มีวัสดุอุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมในการเผยแผ่ เช่น เวชภัณฑ์ หนังสือ เสื้อผ้าสำหรับแจกชาวเขา ปัญหาด้านอาหารที่พระธรรมจาริกไม่เคยชินกับอาหารที่ชาวเขารับประทานกัน ทำให้ฉันไม่ค่อยได้ และปัญหาด้านงบประมาณที่ได้รับเพื่อใช้จ่ายในโครงการพระธรรมจาริกจากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการนั้น ไม่เพียงพอ

จากการสัมภาษณ์พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานอยู่ที่วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ซึ่งได้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขไว้ว่า ควรให้หัวหน้าเขตได้ดูแลรับผิดชอบดูแล 3 – 8 อาศรมฯ จะทำให้ดูแลได้อย่างทั่วถึง ควรติดต่อประสานงานกับสำนักงานโครงการพระธรรมจาริกวิทยาลัยสงฆ์ ให้การออกปฏิบัติงานเผยแผ่พระศาสนากับชาวเขา เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรภาคปฏิบัติสำหรับนักศึกษา ให้มีการตรวจตราดูแลด้านความประพฤติของพระธรรมจาริก อยู่เนืองๆ จัดให้พระธรรมจาริกได้เรียนรู้ภาษาชาวเขา ที่ตนจะเข้าไปปฏิบัติงาน ให้พระธรรมจาริกได้เรียนภาษาชาวเขาเผ่าที่จะไปเผยแผ่ก่อนไปปฏิบัติงาน ประกาศขอรับบริจาควัสดุอุปกรณ์ จัดให้พระธรรมจาริกได้ฝึกการอยู่กับชาวเขาจนสามารถอยู่ได้ทุกสภาวะการณ์ จัดให้พระธรรมจาริกได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระของศาสนาอื่นและวิธีการในการเผยแผ่ศาสนานั้นด้วย และควรของงบประมาณกับทางรัฐบาลเพิ่มขึ้นเพื่อใช้จ่ายในโครงการพระธรรมจาริกที่ขยายตัวมากขึ้น ถ้าหากได้มีการแก้ไขตามแนวทางต่างๆ ที่ได้นำเสนอมาแล้ว คาดว่าการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก ก็จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นอันจะนำมาซึ่งความเจริญและความมั่นคงของประเทศชาติต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

เอกสารชั้นต้นที่ได้รับการตีพิมพ์

กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์, กองนโยบายการพาณิชย์. (2519). นโยบายของรัฐบาลตั้งแต่คณะรัฐมนตรีคณะที่ 1 ถึงคณะที่ 38 พ.ศ. 2514 – 2519. กรุงเทพฯ : ขาวพาณิชย์.

กรมประชาสัมพันธ์. (2510). รายงานการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาทางภาคเหนือ ปี 2509. นนทบุรี : เกร็ดตระกูล.

กรมประชาสัมพันธ์, สถาบันวิจัยชาวเขา. (2528). การประเมินผลการให้การศึกษาชาวเขาของพระธรรมจาริก 2528. อัดสำเนา.

คำสั่งของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่ 653/2499 ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2499. อัดสำเนา. ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 “ราชกิจจานุเบกษา” เล่มที่ 75 (ฉบับพิเศษ) ตอนที่ 116 วันที่ 9 ธันวาคม 2510. อัดสำเนา.

พระไตรปิฎกบาลี. (2470). พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค. (2543). ทำเนียบพระธรรมจาริก รุ่นที่ 36 ประจำปี 2543. กรุงเทพฯ : มปท.

-----.(2536). สรุปผลการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก รุ่นที่ 29 ประจำปี 2536. กรุงเทพฯ : มปท.

-----.(2538). สรุปผลการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก รุ่นที่ 31 ประจำปี 2538. กรุงเทพฯ : มปท.

-----.(2544). สรุปผลการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก รุ่นที่ 36 ประจำปี 2543. กรุงเทพฯ : ไทยนิวส์.

-----.(2546). สรุปผลการปฏิบัติงานพระธรรมจาริก รุ่นที่ 38 ประจำปี 2545. กรุงเทพฯ : ไทยนิวส์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2525). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 – 2529. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์ แห่งประเทศไทย.

หนังสือสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 2848/2502 ลงวันที่ 9 มิถุนายน 2502 ถึงอธิบดีกระทรวงมหาดไทย เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา. (2509). อัดสำเนา.

หนังสือของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ สร.0403/12922 ลงวันที่ 4 ตุลาคม 2511 ถึงประธานกรรมการสงเคราะห์ชาวเขา เรื่องเปลี่ยนชื่อคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาเป็นคณะกรรมการชาวเขา. (2511). อัดสำเนา.

หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ สร.0203/11507 ลงวันที่ 17 สิงหาคม 2516. (2516).
 อัดสำเนา.

เอกสารชั้นรอง

- กรมพัฒนาสังคมสังคมและสวัสดิการ. (2546). ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ.2545. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์ จำกัด.
- กระทรวงมหาดไทย, กรมประชาสงเคราะห์ (2514). การสงเคราะห์ชาวเขาในประเทศไทย.
 นนทบุรี : สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด.
- กรมประชาสงเคราะห์, กองสงเคราะห์ชาวเขา. (2509). โครงการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา
 ระยะ 5 ปี พ.ศ.2510 – 2514. นนทบุรี : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี
- กองพุทธศาสนสถาน, กรมการศาสนา. (2524). วัดพัฒนา'24 .กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (2515). ปัญหาชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : แพรววิทยา.
- คณะพระธรรมจาริก. (2530). 30 ปี พระธรรมจาริก. มปท.
- คุณ โทจันทร์. (2545). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- จอห์น เบาว์ริง, เซอร์. (2547). ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม 1. ชาญวิทย์ เกษตรศรี และ
 กัณฎิกา ศรีอุดร (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : มูลนิธิไดโยต้า ประเทศไทย , มูลนิธิโครงการ
 ดำรงราชสันตติวงศ์ มนุษยศาสตร์.
- เจริญเกียรติ ธนะสุขถาวร. (2519). พุทธศาสนากับชนชั้นปกครองของไทย ใน การพัฒนาการ
 เมืองไทย. กรุงเทพฯ : แพรววิทยา.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2522). มหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2519). ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2352 – 2453 ด้านสังคม. กรุงเทพฯ : สำนัก
 พิมพ์เรื่องศิลป์ .
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2505). ไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ :
 คลังวิทยา.
- ทวน วิริยาภรณ์. (2506). พุทธศาสนาก้าวหน้า. พระนคร : ป.พิศนาคะการพิมพ์.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หจก.สหยาบล้อกและการ
 พิมพ์.
- ถาวร เฟื่องฟู. (2545). ถนนพุทธวิถี 57 กม. เข้ม 2 จังหวัด. มปท. เอกสารอัดสำเนา.

- นิภา ลาซโรจน์. (2536). พระธรรมจาริก การยอมรับและแนวทางในการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนา และจารีตประเพณีของชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงและมั่ว. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- บัญชา แก้วเกตุทอง, พลตรี. (2522). การปฏิรูปการปกครองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ประภาส จารุเสถียร. (2509). ชาวเขาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง
- พ่วง สุวรรณรัฐ. (2513). ทศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ใน รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ.2510 – 2513. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- . (2530). สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- . (2522). บทนำ ใน มหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาบทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์.
- พระราชกิตติโมลี (ทองสุรีย์ สุริยโชโต), และคณะ. (2543). ประวัติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ไพโรจน์ บุญผูก รังสรรค์ วิศุทธิ์รัตน และคณะ. (2521). ชาวเขาในประเทศไทย ในชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ แพรววิทยานินเตอร์เนชั่นแนล หจก.
- ภัทร สิริกาญจน์. (2535). หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ : แนวคิดและบทบาทของ พระคำเขียน สุวณโณในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : งานวิจัยจากทุนสนับสนุนของ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.(2543). รายงานผลการดำเนินงานโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา (พระธรรมจาริก) ประจำปีงบประมาณ2542. มปท.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2540). การปรับตัวของไทยและจีนในสมัยจักรวรรดินิยมใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัทตันอ้อ แกรมมี จำกัด.
- วัดศรีโสดา : รายงานการศึกษา. (2539?). เชียงใหม่ : วัดศรีโสดา.
- สมบุญ สุขสำราญ. (2534). พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง กรณีเปรียบเทียบประเทศไทย ลาว และกัมพูชา. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2527). พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมหมาย จันทรเรือง, ดร. (2544). พัฒนาการการศึกษาไทย อดีต ปัจจุบัน และในสหสวรรค
ใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2515). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, กองแผนงานการศึกษา
(ม.ป.พ.). สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2543). ระเบียบสำนักทะเบียน
กลางว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานบุคคลในทะเบียนราษฎร แก่บุคคลบนพื้นที่สูง
พ.ศ.2543. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ อสาร์กษัตริย์แดน กรมการปกครอง.

อุดม ประมวลวิทยา. (2505). ในราชสำนักพระนารายณ์. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ.

40 ปี พระธรรมจาริก. (2548). กรุงเทพฯ : โครงการพระธรรมจาริก.

วิทยานิพนธ์และปริญญานิพนธ์

ชิดพงษ์ สยามเนตร. (2528). การบริหารงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชา
สงเคราะห์. วิทยานิพนธ์ ปร.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

ประจวบ ประเสริฐสังข์. (2540). ปัจจัยที่มีต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก : ศึกษาเฉพาะ
กรณีพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานใน จ.เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ (พช.ม.สังคมสงเคราะห์
ศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

พระบุญเลิศ ต้นทอง. (2543). การศึกษาบทบาทพระธรรมจาริกในการพัฒนาสังคมชาวเขาใน
พื้นที่ภาคเหนือ. ปริญญานิพนธ์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มนัส ชันธทัตต์บำรุง. (2508). การสงเคราะห์ชาวเขาในภาคเหนือของตำรวจตระเวนชายแดน.
วิทยานิพนธ์ ปร.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

วนิดา อำนวยชัย. (2530). แนวทางส่งเสริมพระธรรมจาริกให้เผยแพร่ความรู้ประชากรศึกษาแก่
ชาวเขา. วิทยานิพนธ์ (ประชากรศาสตร์)กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อรษา เจริญศิลป์. (2515). การดำเนินการกับชาวเขาโดยหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา
เคลื่อนที่. วิทยานิพนธ์ (สส.ม. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

อริยา ลิมสุวัฒน์. (2526). บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนบทไทย. (2500 – 2520).
วิทยานิพนธ์ (อ.ม. ประวัติศาสตร์).กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

อังสนา ช่างแก้ว.(2528). การศึกษาอิทธิพลของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่มีต่อพฤติกรรม
และแนวความคิดของชาวเขาในจังหวัดภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์ (อ.ม. ศาสนาเปรียบเทียบ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหิดล. ถ่ายเอกสาร.

สัมภาษณ์

พระครูใบฎีกาสมศักดิ์ สิริจินโท. สัมภาษณ์โดยนายสมพร คงถาวร 16 กันยายน 2546.
พระครูสมุห์เพชร อามสุสโร."
พระศุภชัย ปสนนจิตโต."
พระปรีชา วชิรปัญญา."
พระอนุสรณ์ อามสุสโร."
พระदेิง เกตุธมฺโม."
พระเม่ง มหาธิโร."
พระเคล้นญะ ขนฺติสมฺปนฺโน."
พระเซ่ง ชาตเมโธ."
พระสุวรรณ เดชวโร."

ภาคผนวก ก

ภาคผนวก ก

ประกาศ

แต่งตั้งกรรมการและอำนาจหน้าที่

เพื่อช่วยเหลือกิจกรรมพระธรรมจาริก

ณ ศูนย์อบรมภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่

อาศัยอำนาจและหน้าที่มหาเถรสมาคมได้อนุมัติให้เป็นประธานพระธรรมจาริก ตามความต้องการของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เพื่อให้กิจการพระธรรมจาริกได้ดำเนินไปเพื่อประโยชน์แห่งประเทศชาติและพระศาสนายิ่งขึ้น จึงแต่งตั้งพระเถระ และภิกษุให้เป็นกรรมช่วยงานพระธรรมจาริกและกำหนดอำนาจหน้าที่ให้ปฏิบัติ ณ ศูนย์อบรมพระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และตามอาศรมพระธรรมจาริกนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

กรรมการ

1. พระราชพรหมจารย์	วัดสำเภา	เป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา
2. พระราชสิทธิอาจารย์	วัดพระสิงห์	เป็นประธานกรรมการ
3. พระครูศรีปริยัตยานุรักษ์	วัดพันอ้น	เป็นรองประธานกรรมการ
4. พระครูสิทธิธรรมจารี	วัดศรีโสดา	เป็นกรรมการและผู้อำนวยการ
5. พระครูนิคมธรรมประศาสน์	วัดศรีรัตนาวาสคีรี	เป็นกรรมการและรองผู้อำนวยการ
6. พระครูมงคลสีลวงค์	วัดบุพพาราม	เป็นกรรมการ
7. พระครูมานิตรัตนคุณ	วัดพระสิงห์	เป็นกรรมการ
8. พระครูโสภณปริยัติ	วัดพระสิงห์	เป็นกรรมการ
9. พระสมุห์สิงห์	วัดพระสิงห์	เป็นกรรมการ
10. พระสมจิตร์ ดิกขวีโร	วัดอุโมงค์	เป็นกรรมการ
11. พระอภิศักดิ์ นรเทโว	วัดศรีโสดา	เป็นกรรมการและเลขานุการ

หมายเหตุ

ปัจจุบัน พระครูนิคมธรรมประศาสน์ เป็นผู้อำนวยการ

อำนาจและหน้าที่

1. มีอำนาจและหน้าที่ที่จะปกครองดูแล และให้ความช่วยเหลือภิกษุสามเณรชาวเขา และพระภิกษุสามเณรธรรมจาริก ทั้งที่อยู่ในวัดศรีโสดา และตามอาศรมพระธรรมจาริกนั้นๆ
2. มีอำนาจและหน้าที่ที่จะจัดการควบคุม ดูแล การรับ – การจ่าย เกี่ยวกับการเงินของพระธรรมจาริก ทั้งที่ส่งไปจากส่วนกลางและรับที่วัดศรีโสดา ตลอดถึงติดตามการเงิน ที่จ่ายไปโดยไม่ถูกต้องด้วย
3. มีอำนาจและหน้าที่ที่จะควบคุมดูแลและการจัดการเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร และเสนาสนะต่าง ๆ ทั้งในวัดศรีโสดา และตามหน่วยพระธรรมจาริกนั้นๆ
4. มีอำนาจและหน้าที่ที่จะสั่งจ่ายหรืองดการใช้การเงินเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคารเสนาสนะนั้นๆ
5. มีอำนาจและหน้าที่ที่จะมอบหมายเป็นคราวๆ ไป

ทั้งนี้ ตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2546 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 27 ธันวาคม พุทธศักราช 2525

(ลงชื่อ) พระพุทธิวงศมุนี

(พระพุทธิวงศมุนี)

ประธานคณะพระธรรมจาริก

และกรรมการมหาเถรสมาคม

สำเนาถูกต้อง

ประชุม อ่อนพึ้ง

(นายประชุม อ่อนพึ้ง)

นักประชาสัมพันธ์ 3

ภาคผนวก ข

ภาคผนวก ข

คำสั่งโครงการพระธรรมจาริก

ที่ 1/2528

เรื่อง มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ในศูนย์ประสานงานโครงการพระธรรมจาริก

ตามบันทึก รายงานการประชุมระดับหัวหน้าเขตพระธรรมจาริก ประจำปี 2527 ณ ศูนย์
อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15
มกราคม 2528 ที่ประชุมได้มีมติเรื่องการปรับปรุงองค์การบริหารงานพระธรรมจาริก เพื่อให้มี
ความเหมาะสมทันต่อเหตุการณ์ และมีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึง
มอบหมายให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบปฏิบัติงานในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. มอบหมายให้พระครูนิคมธรรมประกาศน์ ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงาน
โครงการพระธรรมจาริก มีหน้าที่รับผิดชอบและควบคุมการบริหารงานของศูนย์ทุกๆ ด้าน
2. มอบหมายให้พระสมจิตร์ ดิกขวิโร เป็นผู้ช่วยหัวหน้าศูนย์ประสานงานโครงการพระ
ธรรมจาริก มีหน้าที่รับผิดชอบและควบคุมการปฏิบัติงานของศูนย์ทุกๆ ด้าน
3. มอบหมายให้พระเชียน จันทสังวร เป็นหัวหน้าฝ่ายพระธรรมจาริก มีหน้าที่รับผิดชอบ
ควบคุมกิจการเกี่ยวกับงานพระธรรมจาริกทั้งหมด โดยแบ่งเป็นสายงานดังนี้
 - 3.1 ให้พระสมจิตร์ ดิกขวิโร รักษาการเป็นหัวหน้าเขตที่ 1 มีหน้าที่รับผิดชอบติดตาม
ผลการปฏิบัติงานทุกอาศรมฯ ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และลำพูน
ให้แบ่งเป็นสายตรวจ 3 สาย
 - สายที่ 1 ให้พระครูสิริชัยคุณ เป็นหัวหน้าสาย
 - สายที่ 2 ให้พระสมจิตร์ ดิกขวิโร เป็นหัวหน้าสาย
 - สายที่ 3 ให้พระมหาภรต สิริมงคล เป็นหัวหน้าสาย
 - 3.2 ให้พระมหาเพี้ยน จิตปัญโญเป็นหัวหน้าเขตที่ 2 มีหน้าที่รับผิดชอบติดตามผล
การปฏิบัติงานทุกอาศรมฯ ในท้องที่จังหวัดเชียงราย พะเยา และลำปาง

- 3.3 ให้พระครูโสภณธรรมนิเทศก์ เป็นหัวหน้าเขตที่ 3 มีหน้าที่รับผิดชอบติดตามผล การปฏิบัติงานทุกอาศรมฯ ในเขตท้องที่จังหวัดตาก กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ อุทัยธานี กาญจนบุรี สุโขทัย และพิษณุโลก
- 3.4 ให้พระมหาเสถียร ชีรปญโญ เป็นหัวหน้าเขตที่ 4 มีหน้าที่รับผิดชอบติดตามผล การปฏิบัติงานทุกอาศรมฯ ในเขตท้องที่จังหวัดน่าน และแพร่
- 3.5 ให้พระวิเชียร วชิโร เป็นหัวหน้างานการรายงาน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการ การรายงานผลการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทุกเขต สรุปเสนอประธานคณะ พระธรรมจาริกเป็นประจำงวด (ตามแบบฟอร์มที่กำหนด)
- 3.6 ให้พระคำแสน ฐิตสาโร เป็นหัวหน้างานการวางแผน มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการ วางแผนงานของโครงการพระธรรมจาริก เสนอประธานคณะพระธรรมจาริก ในเดือนสิงหาคมทุกปี
- 3.7 ให้พระสุรศักดิ์ สุนติกโร เป็นหัวหน้างานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงาน ธุรการของโครงการพระธรรมจาริกทั้งหมด
4. มอบหมายให้พระโสภณ โสภโณ เป็นหัวหน้าฝ่ายการศึกษาอบรม มีหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับการศึกษาและการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรชาวเขา ของศูนย์อบรมพระพุทธศาสนา แก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาโดยไม่แบ่งสายงานดังนี้
- 4.1 ให้พระบุญชู ปญญาปชโชโต หัวหน้าสายปรียัติธรรม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ การศึกษาสายปรียัติธรรม
- 4.2 ให้พระทองทรัพย์ คุดตมโม เป็นหัวหน้าสายการศึกษาสามัญ มีหน้าที่รับผิดชอบ เกี่ยวกับการศึกษาสายสามัญ
- 4.3 ให้พระประพันธ์ ปกสุสโร เป็นหัวหน้าสายการฝึกอบรม มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยว กับการฝึกอบรมด้านต่างๆ
5. แต่งตั้งให้พระสมจิตร ดิกขวิโร เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยว กับการบริหารและควบคุมการปฏิบัติงานด้านต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวกับฝ่ายอื่นๆ ของศูนย์ประสาน งานโครงการพระธรรมจาริก โดยให้แบ่งสายงานดังนี้
- 5.1 ให้พระเชียน จันทวงโส เป็นหัวหน้างานธุรการและศาสนพิธี มีหน้าที่รับผิดชอบ งานธุรการของศูนย์ประสานงานฯ ตลอดจนศาสนพิธีต่างๆ
- 5.2 ให้พระอภิศักดิ์ นรเทโว เป็นหัวหน้างานพัสดุและยานพาหนะ มีหน้าที่รับผิดชอบ งานพัสดุและยานพาหนะ ทั้งการจัดซื้อ การจัดซ่อม และควบคุมการเก็บบำรุงรักษา
- 5.3 ให้พระโฆสินทร์ จิตตมโร เป็นหัวหน้างานการไฟฟ้า การปะปา และการอนามัย ตลอดทั้งการจัดซื้อและการควบคุมเก็บบำรุงรักษา

5.4 ให้พระเจริญ จิตปุณฺณ เป็นหัวหน้างานการปกครอง มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการปกครอง ดูแลความประพฤติของพระภิกษุสามเณรชาวเขา การกำหนดกฎและระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆ ตลอดจนการดูแล การรักษาความสะอาดที่พักอาศัย โดยแบ่งเป็นคณะดังนี้

- คณะที่ 1 ให้พระสมจิตร์ ดิกขวิโร เป็นผู้ปกครองดูแล
- คณะที่ 2 ให้พระอภิศักดิ์ นรเทโว เป็นผู้ปกครองดูแล
- คณะที่ 3 ให้พระอรุณ อรุโณ เป็นผู้ปกครองดูแล
- คณะที่ 4 ให้พระโมสินทร์ จิตตมโร เป็นผู้ปกครองดูแล
- คณะที่ 5 ให้พระประพันธ์ ปภสฺสโร เป็นผู้ปกครองดูแล
- คณะที่ 6 ให้พระเขียน จนทสงวโร เป็นผู้ปกครองดูแล

5.5 ให้พระสมจิตร์ ดิกขวิโร เป็นหัวหน้างานการเงิน มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการเงินต่อประชาชน เพื่อโปรดทราบทุกเดือน และให้แบ่งสายงานดังนี้

- ให้สามเณรมงคล แฉพอ มีหน้าที่ควบคุมบัญชีรายรับ – รายจ่าย และการรายงานฐานะการเงินเป็นประจำเดือน เฉพาะเงินอุดหนุนงานพระธรรมจาริก
- ให้พระทองทรัพย์ คุดตัมโม มีหน้าที่ควบคุมบัญชีรายรับ – จ่าย และการรายงานฐานะการเงินเป็นประจำเดือน เฉพาะเงินสนับสนุนศูนย์อบรมฯ
- ให้พระอภิศักดิ์ นรเทโว มีหน้าที่ควบคุมบัญชีรายรับ – จ่าย และการรายงานฐานะการเงินเป็นประจำเดือน เฉพาะเงินบริจาควัดศรีโสดา

อนึ่ง การจัดบัญชีรายรับ – จ่าย และการรายงานฐานะการเงินเป็นประจำเดือนนั้น หากมีข้อสงสัยขอให้ประสานงานกับการเงินของศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2528 เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2528

(ลงชื่อ) พระพุทธิวงศมุนี
(พระพุทธิวงศมุนี)

ประธานคณะพระธรรมจาริก

สำเนาถูกต้อง
ประชุม อ่อนพึ้ง
(นายประชุม อ่อนพึ้ง)
นักประชาสัมพันธ์ 4

ภาคผนวก ค

ภาคผนวก ค

สำเนา

คำสั่ง ประธานคณะพระธรรมจาริก

ฉบับที่ 3/2530

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

อาศัยความตามข้อ 6 แห่งระเบียบพระธรรมจาริกว่าด้วยการบริหารงานโครงการพระธรรมจาริก พ.ศ.2529 จึงแต่งตั้งให้ผู้มีรายนามต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการบริหารงานพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค คือ

1. พระราชพรหมจารย์	ที่ปรึกษา
2. พระราชสิทธิอาจารย์	ที่ปรึกษา
3. พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ	ประธานกรรมการ
4. พระครูสิทธิเทพเจติยานุรักษ์	รองประธานกรรมการ
5. พระครูสิริรัตนสุนทร	กรรมการ
6. พระครูประจักษ์พัฒนคุณ	"
7. พระครูธรรมธรรอรุณ อรุโร	"
8. พระมหาเพี้ยน จิตปัญโญ	"
9. พระมหาชวลิต เกสโร	"
10. พระครูใบฎีกาโสภณ โสภโณ	"
11. พระปลัดสมพงษ์ สมจิตโต	"
12. พระสมจิตร ดิกขวิโร	"
13. พระมหาบุญธรรม เตชปัญโญ	"

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2530

(ลงชื่อ) พระพุทธิวงศมุนี

(พระพุทธิวงศมุนี)

ประธานคณะพระธรรมจาริก

ภาคผนวก ง

ประกาศคณะพระธรรมจาริก

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือกิจการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค

อาศัยอำนาจหน้าที่และหน้าที่มหาเถรสมาคมได้อนุมัติให้เป็นประธานคณะพระธรรมจาริกตามความต้องการของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย และระเบียบคณะพระธรรมจาริก ข้อ 8 เพื่อให้กิจการพระธรรมจาริกได้ดำเนินไปเพื่อประโยชน์แห่งประเทศชาติ และพระศาสนา จึงแต่งตั้งพระเถระและพระภิกษุ เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ ให้เป็นคณะกรรมการช่วยเหลือกิจการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค ดังนี้

1. พระเทพสิงหนดาจารย์	จจ.เชียงใหม่	วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่
2. พระโพธิรังษี	รอง จจ.เชียงใหม่	วัดพันตอง จ.เชียงใหม่
3. พระอุดมกิตติมงคล	รอง จจ.เชียงใหม่	วัดบุพพาราม จ.เชียงใหม่
4. พระโสภณธีรคุณ	จจ.ลำพูน	วัดพระธาตุหริภุญชัยจ.ลำพูน
5. พระสมันต์ศาสนกิตติ์	จจ.แม่ฮ่องสอน	วัดกำก้อ จ.แม่ฮ่องสอน
6. พระสุนทรธรรมาภรณ์	จจ.ลำปาง	วัดน้ำล้อม จ.ลำปาง
7. พระราชรัตนการ	จจ.เชียงราย	วัดพระแก้ว จ.เชียงราย
8. พระราชันนทาจารย์	จจ.น่าน	วัดพญาภู จ.น่าน
9. พระครูบริหารประจันตเขต	รก.จจ.ตาก	วัดมณีไพสณฑ์ จ.ตาก
10. พระวิเชียรโมลี	จจ.กำแพงเพชร	วัดคูยาง จ.กำแพงเพชร
11. พระสุนทรมุณี	จจ.อุทัยธานี	วัดมณีสถิตย จ.อุทัยธานี
12. พระราชสุพรรณาภรณ์	จจ.สุพรรณบุรี	วัดป่าเลไลย์ จ.สุพรรณบุรี
13. พระธรรมคุณาภรณ์	จจ.กาญจนบุรี	วัดไชยชุมพลชนะสงคราม
จ.กาญจนบุรี
14. พระราชพัชรภรณ์	จจ.เพชรบูรณ์	วัดไพสณฑ์ศักรดาราม
จ.เพชรบูรณ์
15. พระสุขวโรทัย	จจ.สุโขทัย	วัดคูหาสวรรค์ จ.สุโขทัย
16. พระครูนพบุรารักษ์	จอ.เมือง	วัดพวกช้าง จ.เชียงใหม่
17. พระครูธรรมโกศล	จอ.สันกำแพง	วัดร่องวัวแดง จ.เชียงใหม่
18. พระครูอมรธรรมยุต	จอ.แมริม	วัดแมริม จ.เชียงใหม่
19. พระคุมหาศีลวงค์	จอ.แม่แตง	วัดม่วงชุม จ.เชียงใหม่

20. พระครูปริตารกานุรักษ์	จอ.เชียงดาว	วัดอินทาราม จ.เชียงใหม่
21. พระครูมัญญธรรมาภรณ์	จอ.พร้าว	วัดมหาวัน จ.เชียงใหม่
22. พระครูธรรมทิน	จอ.ฝาง	วัดศรีบุญเรือง จ.เชียงใหม่
23. พระครูวิมลกิตติสาร	จอ.แม่อาย	วัดท่าตอน จ.เชียงใหม่
24. พระครูขันตยาภรณ์	จอ.สันป่าตอง	วัดศรีเกิด จ.เชียงใหม่
25. พระครูสุนทรพรหมคุณ	รก.จอ.จอมทอง	วัดน้ำตกแม่กลาง จ.เชียงใหม่
26. พระครูอมรสารธรรม	จอ.อมก๋อย	วัดบ้านหลวง จ.เชียงใหม่
27. พระสุพรหมยานเถร	จอ.ฮอด	วันรำเปิง จ.เชียงใหม่
28. พระครูญาณกิตติคุณ	จอ.แม่แจ่ม	วัดกู่ จ.เชียงใหม่
29. พระครูวิลาศคณาทร	จอ.ลี้	วัดพวงคำ จ.ลำพูน
30. พระครูอาทรพรหมคุณ	จอ.แม่ทา	วัดท่ากาศ จ.ลำพูน
31. พระครูอนุศาสน์ธรรมกิจ	จอ.เมือง	วัดหัวเจียง จ.แม่ฮ่องสอน
32. พระครูอนุสรณ์ศาสนาการ	จอ.ขุนยมนาสดิก	วัดม่อต้อ จ.แม่ฮ่องสอน
33. พระครูอนุรักษ์ธรรมคุณ	จอ.ปาย	วัดโป่ง จ.แม่ฮ่องสอน
34. พระครูอนุศาสน์ถาวรคุณ	จอ.แม่สะเรียง	วัดสิทธิมงคล จ.แม่ฮ่องสอน
35. พระครูญาณสัมประหาร	จอ.แม่ลาน้อย	วัดแม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน
36. พระครูโสภณคณารักษ์	จอ.เสริมงาน	วัดนาเดา จ.ลำปาง
37. พระครูธีรธรรมวิวัฒน์	จอ.แม่จัน	วัดแม่คำ จ.เชียงราย
38. พระครูหิรัญเขตคณารักษ์	จอ.เชียงแสน	วัดศรีบุญเรือง จ.เชียงราย
39. พระครูอดุลสีหวันนิหาว	รก.จอ.แม่สรวลเส	วัดพระธาตุจอมแจ้ง จ.เชียงราย
40. พระครูประโชติธรรมคุณ	จอ.เวียงชัย	วัดเมืองชุม จ.เชียงราย
41. พระครูสุวรรณบุรีรักษ์	จอ.เชียงคำ	วัดแสนเมืองมา จ.พะเยา
42. พระครูเรียงพงศ์คณารักษ์	จอ.ปง	วัดนาปรัง จ.พะเยา
43. พระครูสุวรรณคณาภิรักษ์	จอ.ดอกคำใต้	วัดบุญเกิด จ.พะเยา
44. พระครูมานัสทีพิทักษ์	จอ.แม่ใจ	วัดโปธาราม จ.พะเยา
45. พระครูอดุลยรัตนญาณ	จอ.วังชิ้น	วัดบางสนุก จ.แพร่
46. พระครูนันทรัตนญาณ	จอ.น่าน	วัดหัวเวียงเหนือ จ.น่าน
47. พระครูนันทศิริธรรม	จอ.แม่จริม	วัดศรีบุญเรือง จ.น่าน
48. พระครูอดุลโชติวัฒน์	จอ.ปัว – กิ่งบ่อเกลือ	วัดปรังค์ จ.น่าน
49. พระครูจักรธรรมสุนทร	จอ.เวียงสา	วัดดอนไชย จ.น่าน
50. พระครูนันทวิสุทธิคุณ	จอ.ทุ่งช้าง	วัดดวงคำ จ.น่าน

51. พระครูอุดมธรรมนันท์	รก.จอ.เชียงกลาง	วัดพรหมเมืองสวรรค์ จ.น่าน
52. พระครูศุภกิจจาทร	จอ.ศรีสัชชนาลัย	วัดหนองอ้อ จ.สุโขทัย
53. พระครูปัจจันตคณารักษ์	จอ.แม่สอด	วัดอรุณเขต จ.ตาก
54. พระครูพิบูลธรรมานุวัตร	จอ.แม่ระนาด-ท่าสองยาง	วัดแม่ต้านเหนือ จ.ตาก
55. พระครูปิยะคุณวัตร	จอ.อุ้มผาง	วัดดอนมูล จ.ตาก
56. พระครูวิศาลวชิโรภาส	จอ.เมือง	วัดสว่างอารมณ์ จ.กำแพงเพชร
57. พระครูโสภณพัชรญาณ	จอ.คลองขลุง	วัดจันทาราม จ.กำแพงเพชร
58. พระครูอนุกฤษพัชรกิจ	จอ.หล่มสัก	วัดศรีมงคล จ.เพชรบูรณ์
59. พระครูอุเทศธรรมนิวิฐ	จอ.บ้านไร่	วัดบ้านไร่ จ.อุทัยธานี
60. พระครูสุวรรณคณาภิบาล	จอ.ด่านช้าง	วัดบรรหารแจ่มใส จ.สุพรรณบุรี
61. พระครูสิโรทรโยคปริรักษ์	จอ.ไทรโยค	วัดน้ำตก จ.กาญจนบุรี
62. พระครูศาสนกิจโกศล	จอ.เมือง	วัดกลางเวียง จ.เชียงราย
63. พระครูสุตชนวัฒน์	จอ.เวียงป่าเป้า	วัดป่าจิว จ.เชียงราย
64. พระครูสัตถาภีรัต	รก.จอ.เทิง	วัดบุญนาค จ.เชียงราย

อำนาจและหน้าที่

คณะกรรมการช่วยเหลือกิจการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค มีอำนาจหน้าที่สนับสนุนควบคุมดูแลติดตามการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกและให้คำปรึกษาแก่การบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกและให้คำปรึกษาแก่การบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกในส่วนภูมิภาค

ทั้งนี้ ตั้งแต่ วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2534 เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2534

(ลงชื่อ) สมเด็จพระพุทธชินวงศ์
(สมเด็จพระพุทธชินวงศ์)
ประธานคณะพระธรรมจาริก
เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

ภาคผนวก จ

รายชื่อพระธรรมจาริกที่ได้รับการสัมภาษณ์ โดยนายสมพร คงถาวร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2546

1. พระครูใบฎีกาสมศักดิ์ สิริจนโท หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา
2. พระครูสมุห์เพชร อามสฺสโร หัวหน้าฝ่ายบริการและเผยแพร่ สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา
3. พระศุภชัย ปสนฺนจิตฺโต หัวหน้าพระธรรมจาริกบ้านห้วยห้า อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน
4. พระปริชา วชิรปญฺโญ หัวหน้าฝ่ายแผนงานและโครงการ สำนักงานพระธรรมจาริก จ.แม่ฮ่องสอน
5. พระอนุสรณ์ อามสฺสโร หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงบ้านแม่ลิดน้อย อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
6. พระเต็ง เกตุธมฺโม หัวหน้าพระธรรมจาริกบ้านแม่ต๊อบเหนือ ต.บ้านกา อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน
7. พระเม้ง มหาธีโร เจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงานและโครงการ สำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา
8. พระเคล็นญะ ขนฺติสมปณฺโณ เจ้าหน้าที่สารสนเทศพระธรรมจาริก กำกับดูแลงานเครือข่ายกระเหรี่ยง
9. พระแข่ง ชาดเมธฺโธ. เจ้าหน้าที่ฝ่ายแผนงานและโครงการ สำนักงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา
10. พระสุวรรณ เดชวโร หัวหน้าคณะทำงานสถาบันชาติพันธุ์ศึกษา วัดศรีโสดา

ประเด็นที่สัมภาษณ์

1. โครงสร้างการบังคับบัญชาของพระธรรมจาริกที่มีปัญหาต่อการดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริก

สรุปสาระประเด็นที่สัมภาษณ์

โครงสร้างการบังคับบัญชามีปัญหามาก เนื่องจากโครงการฯ ได้จัดรูปแบบสายงานควบคุมการปฏิบัติงานให้เขตหนึ่งๆ มีพระภิกษุหัวหน้าเขต จำนวน 1 รูป เป็นผู้ควบคุมดูแลรับผิดชอบหลายหมู่บ้าน ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึงและทำได้อย่างลำบากเนื่องจากแต่ละแห่งอยู่ไกลกันมาก การเดินทางแต่ละครั้งทำให้เสียเวลาและค่าใช้จ่ายมาก

2. บุคลากรมีปัญหต่อการดำเนินงานโครงการพระธรรมจาริกหรือไม่

สรุปสาระประเด็นที่สัมภาษณ์

บุคลากร มีปัญหามาโดยตลอดยังไม่สามารถแก้ไขได้ คือ

1. บุคลากรขาดแคลน ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เนื่องจากชาวเขาที่เข้ามาบวชที่ส่งไปเป็นพระธรรมจาริก มักจะมุ่งศึกษาเล่าเรียนสำหรับตนเองมากกว่า เมื่อจบแล้วก็มักจะลาสิกขาไปประกอบอาชีพการงาน และบางรูปเนื่องจากบวชไม่นานจึงขาดความรู้และประสบการณ์จึงไม่สามารถเทศนาสั่งสอนชาวเขาได้

2. บุคลากรประพฤติตนไม่เหมาะสม ไม่อยู่ในกรอบวินัยสงฆ์ เช่น พุดคุยกับสตรีสองต่อสอง ขับขี่รถจักรยานยนต์ ยืมเงินชาวบ้าน ทำให้เกิดความเสียหายต่อหมู่คณะ

3. บุคลากรมีปัญหาด้านการสื่อสารและขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนา คือ

- ไม่สามารถพูและฟังภาษาชาวเขาเผ่าที่เข้าไปเผยแผ่ได้
- ขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ เช่น ยารักษาโรค เครื่องขยายเสียง หนังสือ
- บางรูปต้องหุงอาหารเอง บางรูปไม่สามารถฉันอาหารที่ชาวเขานำมาถวายได้
- ขาดข้อมูลความเคลื่อนไหวของศาสนาอื่น บางพื้นที่มีการข่มศาสนากันแย่งศาสนิกกัน ทำให้เกิดความขัดแย้งไม่สามัคคีกัน

3. งบประมาณที่ได้รับเพียงพอหรือไม่

สรุปสาระประเด็นที่สัมภาษณ์

งบประมาณในแต่ละปีที่โครงการได้รับไม่เท่ากัน ส่วนหนึ่งจัดถวายพระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงาน ส่วนหนึ่งใช้บริหารงานที่วัดศรีโสดา เช่น จัดซื้อหรือจ้างงานก่อสร้าง จัดซื้ออาหาร เครื่องนุ่งห่มและสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันสำหรับพระภิกษุสามเณรชาวเขา รวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆ ทำให้งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอต่อการขยายงานของโครงการพระธรรมจาริก

สรุปประเด็นข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไข

1. ด้านโครงสร้างการบังคับบัญชา

ควรปรับเปลี่ยนระบบหัวหน้าเขตที่ดูแลรับผิดชอบหลายอาศรมฯ ให้มาเป็นระบบศูนย์อบรมศีลธรรม และให้แต่ละศูนย์ดูแลอาศรม จำนวน 3-4 อาศรมเท่านั้น

2. ปัญหาด้านบุคลากร

-ควรประสานงานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์ ให้พระนิสิตที่ศึกษาอยู่ออกปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา ให้การปฏิบัติงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษา

-ควรประสานงานหัวหน้าศูนย์ฯ ให้กวาดขันและดูแลความประพฤติของพระธรรมจาริกให้มากขึ้น

-ควรจัดทำสื่อการเรียนรู้ภาษาชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่เข้าไปเผยแพร่ เช่น พจนานุกรม หรือเทปการฝึกพูดภาษาของแต่ละเผ่า

-ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อขอรับบริจาคปัจจัยสำหรับจัดซื้อยาเวชภัณฑ์และอุปกรณ์ในการรักษา

-จัดหลักสูตรฝึกการใช้ชีวิตอยู่กับชาวเขาอย่างง่าย ๆ

-ควรศึกษาสาระหลักธรรมคำสอนของศาสนาอื่นและวิธีการเผยแพร่ เพื่อสร้างความสามัคคีและการปรับความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	สมพร คงถาวร
วันเดือนปี	7 กันยายน 2514
สถานที่เกิด	กาญจนบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	291 หมู่ 3 ตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อนุศาสนาจารย์ 1
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	เรือนจำอำเภอแม่สะเรียง 30 หมู่ 1 ถนนเวียงใหม่ ตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2534	มัธยมศึกษาตอนปลาย ก.ศ.น. ศูนย์ฯ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ.2541	พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) จากมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เกียรตินิยมอันดับสอง)
พ.ศ.2543	อนุปริญญาวิทยาศาสตร (คอมพิวเตอร์) จากสถาบัน ราชภัฏสวนสุนันทา
พ.ศ.2546	รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต (การบริหารงานท้องถิ่นและการพัฒนาชนบท) จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ.2548	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ